

1993

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ**

Halk Sağlığı Anabilim Dalı

**ANKARA'DAKİ BAZI EV İŞÇİSİ KADINLARIN İŞLE İLGİLİ
SAĞLIK ve SOSYAL RİSKLERİNİN İNCELENMESİ**

UZMANLIK TEZİ

Dr. Gülser DOĞAN

ANKARA, 2017

1993

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ**

Halk Sağlığı Anabilim Dalı

**ANKARA'DAKİ BAZI EV İŞÇİSİ KADINLARIN İŞLE İLGİLİ
SAĞLIK ve SOSYAL RİSKLERİNİN İNCELENMESİ**

UZMANLIK TEZİ

Dr. Gülser DOĞAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe AKIN

ANKARA, 2017

TEŞEKKÜR

Araştırma görevlisi olduğum süre boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, bana daima destek olan, yol gösteren, her zaman kapısı açık olan, beraber çalışmaktan onur duyduğum değerli tez danışmanım *Prof. Dr. Ayşe Akın'a*,

Bilimsel katkıları ve emekleri için Anabilim Dalı başkanımız *Prof. Dr. Rengin Erdal'a* ve diğer tüm bölüm hocalarıma,

Araştırma süresince kapılarını açan, desteklerini esirgemeyen; *Dr. Hamiyet Demirkaya, Ayşegül Akkaya, Doç. Dr. Şerife Bozbaş*, Ahmet Andiçen KETEM sorumlu hekimi *Dr. Neşe Canoler*, Çankaya Toplum Sağlığı Merkezi (TSM) sorumlu hekimi *Dr. Nuran İçöz Kılıçarslan* ve tüm Çankaya TSM çalışanlarına,

Bu süreçte hep yanımda olan arkadaşlarım *Ece Mekik, Betül Akbay, Neslihan Yukarıkır, Ayşegül Çeler, Ezgi Türkçelik ve Evrim Türkçelik'e*,

Bana güvenen, yeri geldiğinde evlerine davet eden, hayatlarımı açan tüm ev işçisi kadınlara,

Olduğum kişi olmamı sağlayan, hayatları boyunca emekçilerin yanında duran, ayaklarımı yerden kesen babam *Servet Doğan* ve annem *Günay Doğan'a*, beni sakinleştirmede harikalar yaratan kedimiz *Arya'ya* ve tüm süreçte yanımda olan hayattaki en değerli varlığım kardeşim *Ilgım Doğan'a* çok teşekkür ederim.

ÖZET

Ev içindeki işler genellikle kadınlar tarafından ve maddi karşılığı olmadan yerine getirilmektedir. Temizlikçi, gündelikçi, bakıcı, hizmetli, yardımcı gibi isimler ile ücret karşılığında yapıldığında ise yine çoğunlukla kadınların sırtlandığı, düşük değerli, düşük ücretli ve niteliksiz bir çalışma biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenler ile ev içindeki temizlik ve bakım işlerini kapsayan bir tanımda ev işçiliği birçok iş sağlığı ve güvenliği sorunu taşımaktadır. Bu araştırma ile Ankara'da ev işçisi olarak çalışan kadınların işle ilgili sağlık ve sosyal risklerini tanımlamak amaçlanmıştır.

Tanımlayıcı nitelikte bu araştırma 2017 yılında yürütülmüştür. Ankara'nın merkez ilçelerinde çalışan ve kartopu örnekleme tekniği ile sosyal ağlar vasıtası ile ulaşılan başlıca temizlik işi yapan 104 ev işçisi kadına anket uygulanmıştır. Seçilen 5 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Araştırmaya katılan 4 ev işçisi kadından 3'ü 30-49 yaş aralığında ve yaş ortalaması 42,56'dır. Kadınların %80,8'i evli, %86,6'sının ortaokul ve altında öğrenim durumu vardır. Ev işçilerinin %39,4'ü son bir yılda çalıştığı yerde veya işe gidip gelirken bir veya daha fazla kez kaza geçirmiştir. 10 yıl üzerinde çalışan ev işçileri daha fazla kaza geçirmiştir ($p=0,036$). Eldiven kullanımı, haftalık çalışma süresi 5 gün altında ($p=0,007$) olanlarda ve iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim almış olanlarda daha fazladır ($p=0,002$). Ev işçilerinin %39,4'ü kendi sağlığını iyi ve çok iyi olarak değerlendirmiştir. Son bir yıl içerisinde ev işçisi kadınların %34,6'sı çalışma ortamında en az bir kez şiddete maruz kalmıştır. Ev işçilerinin aile gelirine katkısı azaldıkça evde karar almaları azalmaktadır ($p=0,000$).

Ev işçisi kadınların toplumsal ve ekonomik konumlarının güçlenmesi için, çalışma süreleri, güvencesiz çalışma, belirsiz iş tanımı, sigorta ve sosyal güvenlik eksikliği, eğitim durumu, kişisel koruyucu donanım kullanımı, ergonomik ve kimyasal riskler gibi mesleki sağlık ve güvenlik risk alanlarında toplumsal cinsiyet bakış açısıyla etkili müdahaleler yapılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Ev işçisi, İş sağlığı ve güvenliği, Gündelikçi, Çalışma koşulları

SUMMARY

A Study on Work Related Health and Social Risks of Some Female Domestic Workers In Ankara

Domestic work is generally carried out by women and unpaid. When it is done for the wage with the names such as the housekeeper, housemaids, domestic helper and caretaker, it is also regarded as a low-value, low-wage and unskilled way of work. With this research, it was aimed to describe the health and social risks related to domestic work.

A descriptive study carried out in 2017. 104 domestic workers who are working in the central districts of Ankara and doing major cleaning work were reached by snow ball technique and social networks. In-depth interviews were conducted via semi-structured forms among 5 participants.

Mean age of domestic workers is 42.56. 80.8% of the women are married. 86.6% have secondary and lower education status. 39.4% of domestic workers have had an accident one or more times in the past year at work or in the commute. Domestic workers who worked more than 10 years had more accidents ($p=0.036$). The use of gloves was significantly higher in those who were trained in occupational health and safety ($p=0.002$) and less than 5 days of weekly working time ($p=0.007$). 39.4% of domestic workers rated their health as good and very good. Over the past year, 34.6% of women have been exposed to violence at least once in the working environment. Participation in household decisions is diminishing when the contribution of domestic workers to family income decreases ($p=0,000$).

To promote social and economic empowerment of domestic workers; effective interventions should be done with a gender perspective for occupational health and safety risk areas such as working hours, precarious work, uncertain job description, lack of insurance and social security, education situation, use of personal protective equipment, ergonomic and chemical risks.

Key Words: Domestic worker, Occupational health and safety, Housekeeper, Working condition

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ ve AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	4
2.1. Ev Hizmetleri ve Ev İşçisi Kavramları.....	4
2.2. Ev İşçilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği	9
2.2.1. İşçi Sağlığı ve Güvenliğinde Cinsiyet	10
2.2.2. Kimyasal Tehlikeler	12
2.2.3. Biyolojik Tehlikeler.....	21
2.2.4. Fiziksel Çalışma Koşulları	22
2.2.5. Sosyal Faktörler.....	25
2.2.6. Korunma	29
2.3. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	30
3. GEREÇ ve YÖNTEM	34
3.1. Araştırmanın Yeri.....	34
3.2. Araştırma Evreni ve Örneklem.....	34
3.2.1. Araştırmaya Dâhil Edilme ve Dışlanma Kriterleri	36
3.2.2. Derinlemesine Görüşme İçin Dahil Edilme Kriterleri.....	36
3.3. Görüşme Yeri ve Ortam Özellikleri	36
3.4. Araştırmanın Tipi	36
3.5. Araştırma Değişkenleri.....	37
3.5.1. Bağımsız Değişkenler.....	37
3.5.2. Ara Değişkenler.....	37
3.5.3. Bağımlı Değişkenler	37
3.6. Araştırmanın Veri Kaynakları	37
3.6.1. Anket formu.....	37
3.6.2. Araştırmada Kullanılan Anketin Ön Denemesi.....	38

3.6.3. Derinlemesine Görüşme Rehber Formu	38
3.7. Araştırmada Kullanılan Terimler, Tanımlar, İndeksler	38
3.7.1. Kartopu Örneklem Tekniği	38
3.7.2. Boy Uzunluğu ve Ağırlık	39
3.7.3. Vücut Kitle İndeksi	39
3.7.4. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoekonomik Durum ile İlgili Sorular	39
3.7.5. Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO 08)	40
3.7.6. Derinlemesine Görüşme	40
3.7.7. Tematik Kodlama Yöntemi	41
3.8. Araştırmanın İnsan Gücü	41
3.9. Araştırmanın Veri Toplama Biçimi	41
3.10. Araştırma Verilerinin Değerlendirmesi	41
3.10.1. Araştırma Nicel Verilerinin Değerlendirilmesi	41
3.10.2. Araştırmanın Nitel Verilerinin Değerlendirilmesi	42
3.11. Araştırmanın Etik Yönü ve İzinler	42
3.12. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar	43
3.13. Araştırmanın Maliyeti	43
3.14. Araştırmanın Zaman Çizelgesi	44
3.15. Araştırmanın Akış Şeması	44
4. BULGULAR	45
4.1. Ev İşçilerinin Bazı Tanımlayıcı Özellikleri	45
4.2. Eş ile İlgili Bilgiler	47
4.3. Doğurganlık Bilgisi	49
4.4. Sağlık Öyküsü	50
4.5. Çalışma Hayatı ve Çalışma Koşulları	52
4.6. Sosyoekonomik Bilgiler	67
4.7. İşle İlgili Eğitim ve Bilgi Durumu	70
4.8. Nitel Araştırma Bulguları	70
5. TARTIŞMA	90
5.1. Ev işçilerinin Tanımlayıcı Bilgileri	90
5.2. Sağlık Öyküsü	91
5.3. Çalışma Ortamı ve Çalışma Şartları	95
5.4. Sosyoekonomik Bilgiler	102

6. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	107
7. KAYNAKLAR.....	112
8. EKLER	120
EK 1. Ön Deneme Raporu.....	120
EK 2. Anket Formu	129
EK 3. Derinlemesine Görüşme Rehber Formu.....	137
EK 4. Derinlemesine Görüşme Onam Formu	140

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AAPCC	: American Association of Poison Control Centers
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EPA	: US Environmental Protection Agency (<i>ABD Çevre Koruma Ajansı</i>)
Evid-Sen	: Ev İşçileri Dayanışma Sendikası
HDMS	: Evde Karar Alma Ölçeği (<i>Household Decision-Making Scale</i>)
EU-OSHA	: European Agency for Safety and Health at Work (<i>Avrupa Mesleki Sağlık ve Güvenlik Kurumu</i>)
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi (<i>European Statistical Office</i>)
IARC	: International Agency of Research on Cancer (<i>Uluslararası Kanser Ajansı</i>)
ILO	: International Labour Organization (<i>Uluslararası Çalışma Örgütü</i>)
ISCO-88	: Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması
MGBF	: Malzeme Güvenlik Bilgi Formu
MSDS	: Material Safety Data Sheet
MSS	: Merkezi Sinir Sistemi
OSGB	: Ortak Sağlık Güvenlik Birimi
NACE	: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması (<i>Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes</i>)
NIOSH	: National Institute for Occupational Safety and Health (<i>Ulusal Mesleki Sağlık ve Güvenlik Enstitüsü</i>)
RIA	: Rahim İçi Araç
SDG	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (<i>Sustainable Development Goals</i>)
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
UZEM	: Ulusal Zehir Danışma Merkezi
VOCs	: Uçucu Organik Maddeler (<i>Volatile Organic Compounds</i>)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Ev hizmetlerinde çalışanların fikri ve bedeni çalışmaya göre ayrımı	5
Şekil 2.2. Yeni etiket risk piktogramları ve eski etiket tehlike sembolleri ile anlamları.....	14
Şekil 3.1. Ev işçilerinin kartopu yöntemine göre dağılımı	35
Şekil 4.1. Ev işçilerinin ikametlerinin Google-harita üzerinde dağılımı.....	47

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Türkiye’de ekonomik faaliyet koluna göre (T97) çalışanlar (15-64 yaş)	8
Tablo 2.2. Daha güvenli kimyasal bileşen grupları	15
Tablo 2.3. Evlerde kullanılan kimyasallar ve sağlık etkileri	18
Tablo 2.4. Temizlik işlerinde biyolojik risk faktörleri	22
Tablo 2.5. Ergonomik risk faktörleri ve sağlık sonuçları	23
Tablo 2.6. Kırılgan işçi gruplarının birbirlerine göre dağılımları.....	26
Tablo 2.7. Literatürde bulunan, ev işçilerini konu alan niteliksel ve niceliksel yöntemlerle yapılmış bazı araştırmalar.....	30
Tablo 3.1. Vücut Kitle İndeksi Sınıflandırması (WHO)	39
Tablo 4.1. Ev işçilerinin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımları, (Ankara, 2017)..	45
Tablo 4.2. Ev işçilerinin bazı demografik özelliklerine göre dağılımları, (Ankara, 2017) .	46
Tablo 4.3. Ev işçisi kadınların eşlerinin bazı bilgileri, (Ankara, 2017)	47
Tablo 4.4. Ev işçisi kadınların eşlerinin mesleklerinin dağılımı, (Ankara, 2017).....	48
Tablo 4.5. Ev işçilerinin gebelik ile ilgili bilgileri, (Ankara, 2017)	49
Tablo 4.6. Ev işçilerinin gebelik haftasına göre çalışma ve gebelikten korunma yöntemleri dağılımları, (Ankara, 2017)	49
Tablo 4.7. Ev işçisi kadınların vücut kitle indekslerine göre dağılımları, (Ankara, 2017) .	50
Tablo 4.8. Ev işçilerinin son bir yıldır olan sağlıkla ilgili yakınmalarının dağılımı, (Ankara, 2017).....	51
Tablo 4.9. Ev işçilerinin kronik hastalıklarının dağılımı, (Ankara, 2017)	52
Tablo 4.10. Araştırmaya katılanların ev işçisi olarak çalıştıkları ve çalışmayı düşündükleri sürelerin dağılımı, (Ankara, 2017)	53
Tablo 4.11. Ev işçilerinin bu iş kolunda çalışma sebepleri, (Ankara, 2017).....	54
Tablo 4.12.1. Ev işçilerinin yapmayı tercih ettikleri, istedikleri işler, (Ankara, 2017).....	54
Tablo 4.12.2. Ev işçilerinin yapmayı tercih ettikleri, istedikleri işler, (Ankara, 2017).....	55
Tablo 4.13. Ev işçilerinin yaptıkları iş dışında halen ve geçmişte çalıştıkları gelir getirici işler, (Ankara, 2017).....	55
Tablo 4.14. Ev işçilerinin kendi evlerinin işlerinin kim tarafından yapıldığı bilgisinin dağılımı, (Ankara, 2017)	56
Tablo 4.15. Ev işçilerinin kendi evlerinin işleri için ayırdıkları sürelerin dağılımı, (Ankara, 2017).....	56

Tablo 4.16. Ev işçisi kadınların çalıştıkları yerlere ulaşım şekilleri ve ulaşım sürelerinin dağılımı, (Ankara, 2017)	57
Tablo 4.17. Ev işçilerinin çalışma ve mola sürelerinin dağılımı, (Ankara, 2017).....	58
Tablo 4.18. Ev işçilerinin tatile gitme durumu ve boş günlerinde yaptıkları aktiviteler, (Ankara, 2017).....	59
Tablo 4.19. Ev işçilerinin çalıştıkları yerlerde yaptıkları işlerin, ayda ve haftada yapıldıkları gün sayılarına göre dağılımı, (Ankara, 2017)	59
Tablo 4.20. Ev işçilerine ev sahipleri tarafından kişisel koruyucu donanım verilme ve ev işçilerinin kullanma durumu, (Ankara, 2017)	60
Tablo 4.21. Ev işçilerinin yaptıkları riskli işler, (Ankara, 2017).....	60
Tablo 4.22. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre eldiven kullanma durumları dağılımı, (Ankara, 2017).....	61
Tablo 4.23. Ev işçilerinin son bir yılda geçirdikleri kazalar ve ramak kala olayların dağılımı, (Ankara, 2017)	62
Tablo 4.24. Ev işçilerinin geçirdikleri kazaların yönetim şekilleri, (Ankara, 2017).....	62
Tablo 4.25. Ev işçilerinin geçirdikleri kazaların nedenleri, (Ankara, 2017).....	63
Tablo 4.26. Ev işçisi kadınların çalışma ortamında maruz kaldıkları şiddet olayları dağılımı, (Ankara, 2017)	63
Tablo 4.27. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre kaza yapma ve ramak kala olay yaşama durumları dağılımı, (Ankara, 2017).....	64
Tablo 4.28. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre şiddete maruz kalma durumları dağılımı, (Ankara, 2017)	65
Tablo 4.29. Çocuğu olan ev işçisi kadınların çocuklarının bakımını üstlenen kişiler, (Ankara, 2017).....	65
Tablo 4.30. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre yakınmalarının olma durumları dağılımı, (Ankara, 2017)	66
Tablo 4.31. Ev işçilerinin sigortalılık durumları, (Ankara, 2017).....	67
Tablo 4.32. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre SGK'ya bağlı olma durumları dağılımı, (Ankara, 2017).....	68
Tablo 4.33. Ev işçilerinin Evde Karar Alma Ölçeğine (HDMS) verilen yanıtların dağılımı, (Ankara, 2017).....	68
Tablo 4.34. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre evde karar alma durumları dağılımı, (Ankara, 2017).....	69

1. GİRİŞ ve AMAÇ

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de geçici iş ilişkisi, kısmi süreli çalışma, çağrı üzerine çalışma, ev eksenli çalışma ve ev işçiliği gibi istihdamın güvencesiz şekilleri giderek artmaktadır. Bu tür güvencesiz çalışma şekillerinin işçi sağlığı ve güvenliğine etkisi, işle ilgili hastalık ve kaza oranlarındaki artış ile kendini göstermektedir (1,2)

Durusoy N.’ e göre özellikle kırdan kente göç eden kadın işgücününün formel sektörün gerektirdiği niteliklere sahip olmaması, temel ve mesleki eğitim yetersizliği gibi bazı sosyoekonomik faktörlerin varlığı ile, kadınların çalışmasının daha çok erkeğin izni ve denetimine tabi olması, bakım yükünün kadına atfedilmesi, kadınların işgücününün dışında kalmasına yol açmaktadır. Fakat yoksulluk ve hane gelirin katkıda bulunma isteği ya da gereğinin olması kadınların kayıt dışı da olsa temel işçi sağlığı ve güvenliği haklarından yararlanamadan çalışmaları ile sonuçlanmaktadır (1).

Ev içindeki işler genellikle kadınlar tarafından ve maddi karşılığı olmadan yerine getirilmektedir (ev içi ücretsiz emek). Temizlikçi, gündelikçi, bakıcı, hizmetli, yardımcı gibi isimler ile ücret karşılığında yapıldığında ise yine çoğunlukla kadınların sırtlandığı, düşük değerli, düşük ücretli ve niteliksiz bir çalışma biçimi olarak değerlendirilmektedir (2,3). Akalın ev işçisi kadınları “*işverenleri olan kadınların taşeron işçileridir*” olarak tanımlamaktadır (3).

Avrupa Mesleki Sağlık ve Güvenlik Kurumuna (European Agency for Safety and Health at Work-EU-OSHA) göre; kadın işçiler, göçmen işçiler, düşük beceri gerektiren işlerde çalışanlar, yaşlı işçiler, genç işçiler, geçici süreli işlerde çalışanlar kırılgan gruplar olarak tanımlanmıştır. Ev işçileri bu gruplardan birden fazlasının risklerini içermektedir (4). Türkiye’deki ev işçilerinin %90’dan fazlası kadındır ve % 97’si kayıt dışı çalışmaktadır (2).

Ev işçiliğinde olduğu gibi, kadınların erkeklere göre düşük statülü, düşük ücretli, geçici ve güvencesiz olan işlerde çalışması ile mesleklerin “kadın işi” ve “erkek işi” olarak ikiye ayrılması “*yatay meslek ayrımcılığı*” olarak tanımlanan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı olarak görülmektedir (5). Bu nedenlerle ev işçisi kadınların, ev hizmetlerinde çalışma nedenlerinden başlayarak, ev işlerinin görünmezliği, ücretsiz ev emeği ile katlanan yükleri, çalışma ortamlarında karşılaşılan riskler, yapılan işlerin sağlık etkileri gibi birçok konu

toplumsal cinsiyet bakış açısıyla incelenmelidir (2,5). Başka bir ifade ile kadınları eve bağlayan koşulların aşılabilmesi bu koşulların nasıl yaratıldığını anlamak zorunludur (6).

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO) 2016 verilerine göre dünya genelinde 67 milyon ev işçisi bulunmaktadır. Bu işçilerin %80'ini kadınlar, %17'sini göçmenler oluşturmaktadır (7). Ayrıca ev işçilerinin yalnızca %10'u diğer işçilerle eşit ölçüde hak ve güvence kapsamında yer almaktadır (8). Türkiye'de ILO tahminlerine göre yaklaşık 1 milyon ev işçisi bulunmaktadır (2).

Ev işçileri için; iş tanımındaki belirsizlik, göçmen (yurtiçi ve yurtdışı) ev işçileri, çalışma süreleri (uzun, düzensiz çalışma saatleri), ücret koşulları, işverenlerin tutum ve davranışları, işin süreksizliği/güvencesizliği, işçi sağlığı ve güvenliği ile sosyal güvence yoksunluğu, örgütsüzlük, çocuk işçiler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği öncelikli sorun alanları olarak gözlenmektedir (2,8,9). İş kazaları (düşme, kesici-delici alet yaralanmaları, yanma), iş cinayetleri, işle ilgili hastalıklar ve meslek hastalıkları; kas-iskelet sistemi hastalıkları (menüsküs, bel ve boyun fıtığı, kas yırtılmaları vb.), cilt hastalıkları (egzama, alerji vb.), solunum sistemi hastalıkları (astım, alerji vb.), depresyon- anksiyete bozuklukları, şişkinlik, ödem, hazımsızlık ve bitkinlik gibi yakınmalar başlıca sağlık risklerini oluşturmaktadır (2,10-12). Şiddet, taciz ve tecavüz de karşılaşılan önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Ev İşçileri Dayanışma Sendikası'nın (Evid-Sen) resmi olmayan verilerine göre 2012 yılında 51 iş cinayeti, 400 taciz ve tecavüz, 3000 iş kazası meydana geldiği belirtilmiştir (2,13).

Türkiye ve dünyada kadınlar uzun yıllardır ev hizmetlerinde çalışmaktadır. Fakat bu konuda ülkemizde yapılan araştırma sayısı oldukça azdır (2). Ayrıca ILO; ev işçileri konusunda yapılan çalışmaların, alınan kararların, ilerlemelerin, sadece ev işçilerine değil, aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (Sustainable Development Goals-SDG) de katkılarının olacağını belirtmektedir. Bu hedefler kısaca aşırı yoksulluğun ve açlığın önlenmesi (Hedef 1), toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların konumlarının güçlenmesi (Hedef 5), sosyal koruma politikalarının sağlanması ve ev işlerinin tanınması (Hedef 8), insana yakışır iş ve ekonomik büyümenin sağlanması, eşitsizliklerin azaltılmasıdır (Hedef 10) (14).

AMAÇLAR

Kısa Vade Amaçlar:

Ankara merkez ilçelerinde çalışan başlıca temizlik işi yapan ev işçisi kadınların,

- Bazı sosyo-demografik özelliklerini saptamak,
- Sağlık durumlarını belirlemek,
- Maruz kaldıkları işle ilgili sağlık risklerini ortaya koymak,
- Karşılaştıkları sosyal riskleri ortaya koymak,
- Bu iş alanını seçme nedenleri ile toplumsal cinsiyet ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Uzun Vade Amaçlar :

Ev işçisi kadınların;

- Bir meslek grubu olarak görünürlüğünün artırılması,
- İşle ilgili risklerine yönelik ileride yapılabilecek çalışmalar için bir kaynak oluşturulması amaçlanmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Ev Hizmetleri ve Ev İşçisi Kavramları

Ev işçiliğinin farklı isimler altında da olsa kadınlar için dünyanın en eski mesleklerinden biri olduğu düşünülmektedir. Üstek'e göre önceleri yalnızca belirli grupların sahip olabildiği bir özel hizmetken, son yıllarda orta ve üst sınıf kadınların artan istihdamı ile açılan “bakım boşluğu” (*care gap*) sebebiyle gittikçe daha geniş kesimlerin talep ettiği bir iş kolu haline gelmiştir (15). Başka bir ifade ile kadınlar, toplum tarafından kendisine yüklenen bu bakım sorumluluğunu ücret karşılığında farklı gerekçelerle başka bir kadına yaptırarak, devrederek çalışma yaşamında yer alabilmektedirler (6,16).

Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç'a göre Türkiye’de (gündelikçi adı altında) ev hizmetlerinde çalışma, Osmanlı döneminde de var olmuş, 1950’li yıllardan sonra kırdan kente yaşanan iç göç sonucu olarak yaygınlaşmış ve esas olarak eğitim düzeyi düşük köy kökenli kadınların gelir getirici iş alanlarına erişiminin başlıca yolu olmuştur (17,18).

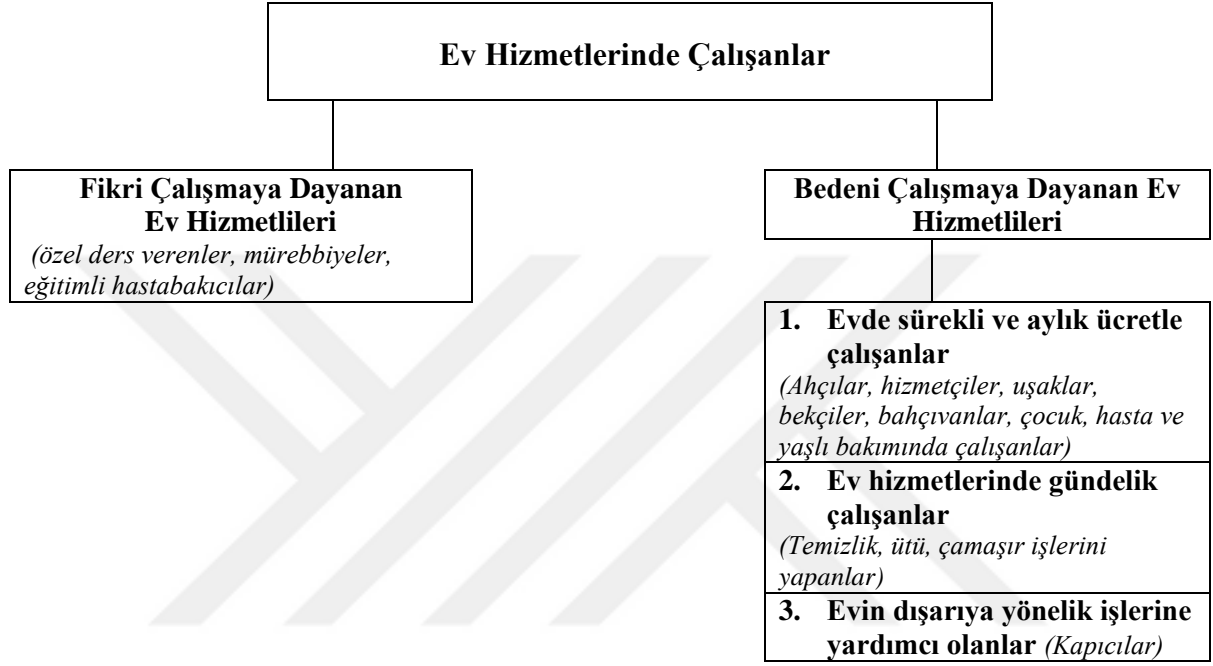
Kadınların kentsel alanda başlıca ekonomik faaliyetleri; ev-eksenli çalışmalar, ev işçiliği ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktır. Fakat kadınların evde gerçekleştirdikleri kayıt dışı aktiviteler, ev işleri ve bakım hizmetlerinin bir uzantısı olarak tanımlanmakta ve resmi verilere “ev kadını” olarak yansımaktadır. Bu alanların toplumsal cinsiyet rolleri, sınıfsal eşitsizlikler ve güvencesizlikle örülü olduğu görülmektedir (15,19).

Bora'nın Kadınların Sınıfı kitabında belirttiği üzere, Simone de Beauvoir ev işini şöyle ifade etmiştir (İkinci Cins, 1952): “*Bu tür bir çalışma, negatif temele oturur; temizlik, pisliğin yok edilmesi, toplama, düzensizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Ve yoksulluk koşullarında herhangi bir tatmin mümkün değildir; mezbele kadının terine ve gözyaşlarına rağmen, hala mezbeledir: Yeryüzünde hiçbir şey onu hoş hale getiremez. Kadın tümenleri kire karşı herhangi bir zafer kazanmadan bu bitip tükenmez mücadeleyi sürdürürler. Pek az iş Sysphus’un işkencesine sonsuzca tekrarlanan ev işleri kadar benzer. Temiz olan kirlenir, kirlenen temizlenir, tekrar ve tekrar, gün be gün. Ev kadını, zamanın dışındadır; o hiçbir şey yapmaz, sadece şimdiki sürükler.*” (6).

Erdoğdu ve Toksöz'e göre ev hizmetlerinde sıklıkla gündelikçi ve aylıkçı başlıkları altında çalışılmaktadır. Gündelikçilik, başta temizlik olmak üzere çeşitli ev işlerini yerine getirmek amacıyla bir veya birden fazla hanede haftanın veya ayın belli günlerinde çalışma

demektir. Esas olarak çocuk/hasta/yaşlı bakmak ve yanı sıra ev işlerini yapmak üzere tam zamanlı ve sürekli istidam edilen aylıkçı kadınlar da bulunmaktadır (2). Karadeniz ise ev hizmetlerinde çalışanları bedeni ve fikri çalışmaya dayanan ev hizmetleri olarak önce ikiye ayırmıştır. Bedeni çalışmaya dayanan ev hizmetleri ise, evde sürekli ve aylık ücretle çalışanlar, gündelik işlerde çalışanlar ve dışarıya yönelik işlerde çalışanlar olarak üçe ayırmıştır (20) (Şekil 2.1.).

Şekil 2.1. Ev hizmetlerinde çalışanların fikri ve bedeni çalışmaya göre ayrımı

Kaynak: Karadeniz,2008

189 sayılı ILO sözleşmesinin kabul edilmesinden önce, ILO gündem raporunda, ev işçiliğinin tanımı yapılırken göz önünde bulundurulması gereken temel noktanın *eve ilişkin işlerin* yerine getiriliyor oluşu olduğu belirtilmiştir. ILO Sözleşmesi'nde ev işi ve ev işçisi tanımları yapılmıştır. Ev işi; ev ya da hane halkı için veya ev içerisinde icra edilen işleri, ev işçisi; istihdam ilişkisi dâhilinde, ev işleri ile uğraşan herhangi bir kişiyi tanımlamaktadır. Ev işleri ile ara sıra ya da geliş güzel meşgul olan ve ilgili işi meslekî bir temele dayalı olarak icra etmeyen bir kişi ev işçisi olarak tanımlanmamıştır (21). Bu tanıma göre yarı zamanlı (part-time) çalışan, bir veya birden fazla işveren için çalışan, ülke vatandaşı olan veya olmayan, evde yaşayan veya yaşamayan kişiler ile işvereni istihdam bürosu veya özel işletme olan kişiler de ev işçisi olarak tanımlanmaktadır (21,22).

Uluslararası Standart Meslek Sınıflamasında kodlanan birçok farklı meslek (hizmetçi, aşçı, garson, uşak, baş kâhya, kâhya, temizlikçi, bebek bakıcısı, bahçıvan, kapıcı, özel şoför, ev

bekçisi, mürebbiye, özel öğretmen, sekreter) ev işçiliği kapsamına girebilmektedir. Fakat Erdoğan ve Toksöz'e göre ev işçiliği tanımına uygun bir meslek sınıflaması başlığı bulunmamaktadır (2). ILO Uluslararası Meslek Sınıflaması'na göre özel konutlarda gerçekleştirilen ev işçiliği başlıca iki kategori altında yer almaktadır. Bunlar; evin bakım ve temizliği (*housekeeping*) ve kişilerin (yaşlı, engelli veya çocuk) bakımınıdır (*personal care*). "Kişisel Bakım ve İlgili Hizmetleri Veren Elemanlar" kategorisinin alt kategorilerinden biri olan "Evlerde Kişisel Bakım Yapan Elemanlar"; fiziksel veya zihinsel hastalık veya sakatlık ya da yaşlılıktan kaynaklanan güçsüzlükten dolayı bakıma muhtaç olan kişilerin bakımlarını yaparlar ve çeşitli kişisel ihtiyaçlarını sağlamalarına yardım ederler şeklinde tanımlanmıştır (23).

Ev Hizmetlerinde 5510 sayılı Kanun'un Ek 9 uncu maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğe göre, ev hizmeti; ev içerisinde yaşayan aile bireyleri tarafından yapılabilecek temizlik, yemek yapma, çamaşır, ütü, alışveriş, bahçe işleri gibi gündelik işler ile çocuk, yaşlı veya özel bakıma ihtiyacı olan kişilerin bakım işlerinin aile bireyleri dışındaki kişiler tarafından yapılması anlamına gelmektedir (14). Ev hizmetlerinin başlıca özellikleri; özel bir hanede, ücret karşılığında ve işverenin yönetimi ve denetimi altında yerine getirilmesi, süreklilik ve düzenlilik göstermesi, yapılan işten işverenin maddi kazanç sağlamaması olarak tanımlanabilmektedir (24). Yapılan araştırmalarda Türkiye'de son yıllarda ev işçiliğinin, temizlik işlerinden daha çok özel firmalar aracılığıyla istihdam edilen bakıcılık (yaşlı, hasta, çocuk bakımı) işlerine doğru kaydığı belirtilmektedir (18).

Çalışma mekânının ev olması, görünürlüğün olmaması, çalışanların çoğunlukla kayıt dışı olması, ev işlerinin ücretsiz iş olarak algılanması, işverenle ilişkinin özel yapısının getirdiği ek işler gibi nedenler ev hizmetleri kavramının ve kapsamının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Ev işçilerinin karşılaştıkları sorunlar iş tanımındaki belirsizlikle başlamaktadır (2,18).

ILO 2016 verilerine göre dünya genelinde 67 milyon ev işçisi bulunmaktadır. 28 milyon Asya ve Pasifik ülkelerinde, 18 milyonu Latin Amerika ve Karayiplerde, 9 milyonu Afrika, 7 milyonu endüstrileşmiş ülkelerde, 4 milyonu Arap Ülkelerinde, 1 milyonu ise Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğunda bulunmaktadır. Dünyadaki ev işçileri toplam işgücüne katılımın %2'sini, kadın işgücüne katılımın ise %4'ünü oluşturmaktadır. Bu işçilerin %80'ini kadınlar, %17'sini ise göçmenler oluşturmaktadır. Ayrıca 11,2 milyon 5-14 yaş arasında çocuk ev işçisi bulunduğu tahmin edilmektedir. Ev işçilerinin yalnızca

%10'u diğer işçilerle eşit ölçüde hak ve güvence kapsamında yer almaktadır (7). Gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere gidildikçe güvencesizlik de artış göstermektedir (15).

Dünyada 11,5 milyon göçmen ev işçisi bulunmaktadır. Tüm göçmen ev işçilerinin 8,5 milyonu (%73,4) kadındır. Güney Doğu Asya ve Pasifik (%24), Kuzey, Güney ve Batı Avrupa (%22,1) ile Arap Birlikleri (%19) en fazla göçmen ev işçisini barındıran yerlerdir (8). Birleşmiş Milletlere göre, 60 yaş ve üzeri kişilerin 2050 yılında iki katına ve 2100 yılında ise 3 katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Avrupa şu anda yaşlı nüfusu en fazla olan bölge iken hızlı yaşlanma nedeni ile Afrika dışındaki bölgelerin nüfuslarının neredeyse %25'inin 60 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, çok kuşaklı aile yapısının değişmesi ve bu nedenle yaşlıların daha fazla tek başına ya da kurumlarda yaşaması anlamına gelmektedir. Çalışmalar ise Avrupa'da yaşlı insanların evde bakımı tercih ettiğini göstermektedir. Yaşlanan nüfusla birlikte, giderek artan sayıda kadının ev işçisi olarak çalışmaya başlayacağı düşünülmektedir (7).

ILO tahminlerine göre Türkiye'de yaklaşık 1 milyon ev işçisi bulunmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de oldukça güvencesiz koşullarda çalışılmaktadır. Türkiye'deki ev işçilerinin %90'ı kadındır ve %97'si kayıt dışı çalışmaktadır (2). Erdoğan ve Toksöz'e göre Türkiye'de ev işçileri ile ilgili yeterli istatistiksel veri bulunmamaktadır ve çeşitli veriler kullanılarak ev işçilerinin sayıları ile ilgili bilgi edinilebilmeye çalışılmaktadır. Buna göre (2,25);

1. TÜİK Hane Halkı İşgücü İstatistikleri; bu istatistiklerde faaliyetlerin kodlanmasında Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin istatistiki sınıflaması (Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes-NACE) kullanılmaktadır. NACE (Rev. 2)'de “*ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının faaliyetleri*” T97 kodu ile yer almaktadır. Ev içinde hizmetçi, aşçı, garson, uşak, baş kahya, temizlikçi, bahçıvan, kapıcı, kahya, özel şoför, ev bekçisi, mürebbiye, bebek bakıcısı, özel öğretmen, sekreter vb. olarak çalışan personelin işvereni olarak hane halklarının faaliyetlerini içermektedir. Bu veriler arasında en güvenilir olanın T97 kodu ile yer alan bu veriler olduğunu düşünülmektedir. Fakat TÜİK bu verileri yayınlamamaktadır.
2. Eurostat verilerinde ise, “*ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hane halklarının faaliyetleri*” başlığı kullanılarak 2016 yılı için hesaplamalara göre 140.300 ev işçisi

kadın bulunmaktadır (Tablo 2.1). Fakat Eurostat'a gönderilen verilerin güvenilirliği tartışmalı olduğu Erdoğan ve Toksöz'ün raporunda belirtilmiştir.

Tablo 2.1. Türkiye'de ekonomik faaliyet koluna göre (T97) çalışanlar (15-64 yaş)

Yıllar	Kadın	Toplam
	Sayı	Sayı
2009	184.900	230.500
2010	203.125	243.000
2011	211.950	237.200
2012	142.700	153.500
2013*	152.600	161.400
2014	147.000	159.100
2015	134.000	144.400
2016	140.300	155.700

Kaynak: (Erdoğan ve Toksöz, 2013)

*2013 ve sonrası veriler (26); EUROSTAT Employment by sex, age and detailed economic activity (from 2008 onwards, NACE Rev. 2 two digit level) - 1 000 [lfsa_egan22d] Activities of households as employers of domestic personel T97. Erişim tarihi: 5/10/17

Erişim:http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_egan22d&lang=en.

3. TÜİK işgücü istatistiklerinde çalışan hane halkı fertlerinin yaptıkları işle ilgili meslek gruplarının kodlanması için Uluslararası Meslek sınıflaması (ISCO, 08) kullanılmaktadır. 9 ana başlık içermektedir (27); yöneticiler, profesyonel meslek mensupları, teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları, büro hizmetlerinde çalışan elemanlar, hizmet ve satış elemanları, nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar, sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar, tesis ve makine operatörleri ve montajcıları, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar. Bu sınıflamanın çeşitli alt başlıklarından evde çalışan kişisel bakım işçileri, ev içindeki yardımcılar ve temizlikçiler, (çocuk-hasta-yaşlı) bakımı işçileri sayıları toplanarak elde edilmeye çalışılması durumunda ise tüm ev işçilerini kapsamayacağı düşünülmektedir. Ev işçilerinin sayısının hesaplanmasında kullanılacak başka bir yolun ise hane halkı işgücü anketlerindeki işyeri ev olanlar üzerinden hesaplanmasıdır. Fakat bu durumda hesaplamalarda ev eksenli çalışanlar da yer almaktadır.

Ev işçileri ile ilgili uluslararası belgeler

Ev işçileri ilk kez 1948 yılında Uluslararası Çalışma Konferansı ele alınarak konunun tartışılma zamanının geldiği ve ev işçilerinin istihdamı ve çalışma koşullarına ilişkin sorunlarının gündeme alınması gerektiği belirtilmiştir. 1965 Konferansında ise ev işçileri için asgari çalışma standartlarının belirlenmesinin aciliyeti vurgulanmıştır. 16 Haziran 2011 tarihinde yürürlüğe giren Ev İşçileri İçin İnsanca İş Sözleşmesi'ne kadar ev

işçilerinin çalışma hakları temel haklara ilişkin diğer sözleşmeler kapsamında korunmaktadır. Bu sözleşmeler ile örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme hakkının etkili bir biçimde tanınması, zorla çalıştırmanın her türünün yasaklanması ve ortadan kaldırılması, çocuk işçiliğinin engellenmesi, mesleki ve işyerine özgü her türlü ayrımcılığın önlenmesi gibi hak ve yükümlülüklerden oluşmaktadır. Aynı hak ve yükümlülükler Çalışma Yaşamında Temel İlke ve Haklar Bildirgesinde de tanınmıştır (23).

1990'lı yılların sonundan itibaren yapılan çalışmalar sonucunda ev işçiliği ile doğrudan ilgili iki belge yürürlüğe girmiştir. Bunlar 189 sayılı Ev İşçileri için İnsanca Sözleşmesi ile 201 sayılı Tavsiye Kararı'dır. Bu sözleşmeye göre; ev işçilerinin ücretleri, haftalık dinlenme saatleri, yatılı çalışanların dinlenme ve çalışma saatleri ile analık hakkı, örgütlenme özgürlüğü gibi sosyal hakları düzenlenmiştir. İşyerinde alınacak işçi sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin yanı sıra ev işçilerinin her türlü istismar taciz ve şiddete karşı etkin biçimde korunması görevi de üye devletlere verilmiştir (23,28).

ILO sözleşmelerinin üye devletler açısından onaylandıktan sonra bağlayıcılığı bulunmaktadır. Sözleşme kabul edildikten sonra onaylanması için üye devletlere bir yıl süre tanınmakta ve sözleşmenin onaylanmasının ardından sözleşmenin uygulanmasına ilişkin bilgi ve veriler örgüte iletilmektedir (23). Bu güne kadar 23 ülke 189 sayılı Ev İşçileri İçin İnsanca İş sözleşmesini onaylamıştır; Arjantin, Belçika, Şili, Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, Kosta Rika, Ekvator, Kolombiya, Finlandiya, Almanya, İtalya, Jamaika, Mauritius, Nikaragua, İrlanda, Guyana, Panama, Paraguay, Portekiz, Filipinler, Uruguay, Güney Afrika, İsviçre. Fakat Türkiye bu ülkeler arasında bulunmamaktadır (28). 30'un üzerinde ülke yasa ve politikalar ile ev işçileri haklarını ve korumalarını genişletmiştir (7).

2.2. Ev İşçilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği

Ev hizmetleri ve ev işçiliği birçok farklı tehlike barındırmaktadır. İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliğine göre, NACE Rev.2 kodlarına göre tanımlanmış; ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hane halklarının hizmetleri, bina, daire, apartman genel temizliği işleri (cam temizliği hariç) "az tehlikeli", yaşlı, çocuk bakımı gibi evde verilen bakım hizmetleri "tehlikeli" olarak sınıflandırılmıştır (29). Ev ortamında yapılan birçok iş yeterli önlemlerin alındığı koşullarda düşük riskli işler olarak kabul edilmektedir (30). Türk Tabipleri Birliği İşçi Sağlığı ve Güvenliği, İşyeri Hekimleri kolu ise ev hizmetlerinin barındırdığı sosyal,

kimyasal, biyolojik ve fiziksel riskler nedeniyle tehlikesiz işler olarak sayılamayacağını belirtmiştir (31).

2.2.1. İşçi Sağlığı ve Güvenliğinde Cinsiyet

Sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıklar, mesleki ve işle ilgili tehlikeler ile ilişkiyi doğrudan etkilemektedir. Başlıca sosyal belirleyiciler; toplumsal cinsiyet, sosyoekonomik durum, iş/meslek durumu, etnik durum, eğitim, yaş, yaşam koşulları, coğrafi konum olarak göze çarpmaktadır. Bu durumlar; kadınların çalıştığı işler, risklere karşı farkındalık ve etkilenim durumu, risklerden etkilenenlerin hastalanma durumu, hastalananların sağlık hizmetine erişimi gibi birçok alan için belirleyicidir (32).

Kadınların geleneksel olarak erkeklere göre daha güvenli ve daha az tehlikeli işlerde çalıştığı düşünülmektedir. Bu durumun yapılan çalışmaların daha çok erkekler üzerine olmasına ve dolayısıyla kadın çalışanların mesleki tehlikeleri hakkında daha az bilgi sahibi olunmasına bağlı olabileceği düşünülmektedir. Erkeklerin meslekî araştırmalara katılımının daha önce oluşu, çalışma hayatında çoğunluğu oluşturmaları ayrıca kadınlardan farklı olarak üreme sağlığı üzerine etkilenimlerinin hemen görünür olması bu durumun gelişmesinde başlıca nedenler olarak gösterilmiştir (32).

Kadınlar ve erkekler arasında bazı biyolojik farklılıklar da bulunmaktadır. Bir kadın aynı yaştaki bir erkeğe göre %65 daha az ağırlığı kaldırabilmekte, itme-çekme gücü %25, solunum kapasiteleri %11 daha az olabilmektedir. Kadınların vücutlarındaki su oranı ağırlıklarına göre azdır, dolayısıyla ısı toleransları daha az olmakta ve sıcak ortamlardan daha fazla etkilenmektedirler. Boya göre omurga uzunluğu kadınlarda daha fazladır. Gebelik, doğum ve diğer hormonların etkisiyle bel fitiği riski daha fazladır (33,34). Güç isteyen işlerde çalışırken bu durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Kadınların yağ dokusu erkeklere göre daha fazladır ve bu kimyasallara karşı daha duyarlı olmalarının diğer nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca perinatal ve ergenlik dönemleri her iki cinsiyette hastalıklar için *duyarlılık pencereleri (windows of susceptibility)* oluştururken, kadınlar için gebelik, laktasyon ve menopoz gibi ek dönemler de bulunmaktadır. Bu dönemlerde kadın bedeni değişmekte ve daha savunmasız, daha kırılgan hale gelmektedir. Kadın ve erkekler arasında bazı hormonal farklılıklar da vardır. Erkeklerin kadınlara göre beş kat daha fazla detoksifikasyon kapasitesi bulunmaktadır. Fakat güvenli ve zararlı maruziyet sınırlarını tanımlayan eşik sınır değerler (*threshold limit values*) erkek boyu ve kilosuna göre belirlenmektedir. Bununla birlikte çalışmalara göre kadınlar erkeklere göre

anlamalı derecede fazla kimyasala maruz kalmaktadır. Bir kadın ortalama her gün 9 kişisel bakım ürünü kullanmakta ve 100 ayrı kimyasala maruz kalmaktadır. Kadınların %25'inde bu sayı 15'e çıkmaktadır (32).

İnsan vücudunda bulunan kimyasallar, bir kuşaktan diğerine, anneden çocuğa hatta torunlara kadar aktarılabilmektedir. Zararlı kimyasallar kan, göbük kordonu, plasenta, anne sütü, idrar, saç, yağ dokusu ve sperm örneklerinden tespit edilebilmektedir. Bugüne kadar 350 kirletici varlığı kanıtlanmıştır. Hayvan araştırmalarına göre pestisitler, fitalatlar, dioksin ve nikotine maruz kalım nesiller arasında aktarım ile sonraki nesillerde düşük sperm sayısı, solunumsal problemler ve obeziteye sebep olmaktadır (32).

Erkek ve kadınlar için biyolojik farklılıkların yanı sıra yapılan iş ve çalışma koşulları ile ilgili de birçok farklılık bulunmaktadır. Kadın ve erkeklerin aynı iş kolunda çalışmaları bile farklı işler yaptıkları görülmektedir. Örneğin temizlik işinde erkek işçiler yerleri silerken, kadınlar toz almakta, bahçecilik işinde ise kadınlar bitki dikip, otları ayırma işi yaparken, erkekler daha çok budama işi yapmaktadırlar. Dolayısıyla aynı isimli işlerde çalışmalarına rağmen kadın ve erkekler farklı risklere maruz kalmaktadır. Bu durum kadın ve erkeklerin aynı çalışma koşullarına sahip olmadıkları anlamına gelmektedir (35). Bununla birlikte kadın ve erkekler aynı işte ve aynı konumda (aynı unvan ve meslekte) çalışmaları bile farklı risklere maruz kalabilmektedirler. Örneğin aynı iş kolunda çalışan erkek işçiler gaz, yağ ve solventlerle, titreşimle ve gece düzensiz saatlerle çalışmayı risk olarak bildirirken, kadın işçiler tekrarlayan işler, hızlı çalışma ve uygunsuz yorucu pozisyonlarda çalışmayı risk olarak bildirmektedir. Genel olarak aynı işte çalışan erkekler kadınlara göre daha fazla maruz kalım bildirme eğiliminde olmaktadır (36).

Bununla birlikte, mesleki morbiditede de cinsiyete dayalı farklılıklar gözlenmektedir. Kadınlar erkeklere göre genel olarak daha az iş kazası bildirirken iş ilişkili hastalık sıklıkları daha fazladır (4). Erkeklerde işle ilgili yaralanmalar, kanser, işitme bozuklukları ve titreşimle ilgili hastalık oranları daha yüksek iken, kadınlar üst kas-iskelet sistemi hastalıklarından daha fazla etkilenmektedir (36). Avrupa Birliği bölgesinde yapılan araştırmalara göre, 30 yaşın altındaki kadınların %6'sı iş ortamında cinsel taciz yaşadığını bildirmiştir (4).

Ayrıca kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle katlanan riskleri bulunmaktadır. Günlük ev işleri (ikincil emek, ücretsiz ev içi emek, görünmeyen emek) de dikkate alındığında çalışan kadınlar aynı koşullarda çalışan erkeklere göre daha uzun süre çalışmakta, uyku ve

dinlenme süreleri daha kısa olmaktadır. Birçok kadın ev hizmetleri ve çocuk bakımı gibi ek yükleri sırtlanmaktadır. Karşılıksız ev emeği kaynaklı riskler çalışılan işlerle birlikte katlanarak artan sağlık riski oluşturmaktadır (4). TÜİK 2016 Aile yapısı araştırmasına göre, kadınların yemek pişirme, bulaşık yıkama, çamaşır yıkama, ev temizliği ve ütü yapmak gibi sürekliliği olan ev işlerini yaptığı, erkeklerin ise tamir, boya badana, fatura yatırma gibi başlangıcı ve sonu belli olup görünürlüğü fazla olan işleri yaptığı gözlenmiştir (37). Çalışan kadınların, toplumsal cinsiyet kapsamında temel rolü olarak görülen hanehalkı ve evle ilgili sorumlulukları devam ettiği için kadın işçinin günlük çalışması 1,5-2 katına çıkmaktadır. Evli ve 5 yaşın altında çocuğu olan ve çalışan erkekler haftada 18,2 saat, aynı durumdaki kadınlar ise 32,2 saat işte ve çocuk bakımında çalışmaktadır. Kadınlar ayrıca yaşlıların bakımında da temel yüklenici olmaktadır. 35-64 yaşları arasındaki kadınların en az yarısı hayatının bir döneminde daha yaşlı bir akrabasına bakmak zorunda kalmaktadır (34,38).

Kendi evlerinde de temizlik ve bakım işleri gibi ev işlerini kendileri yürüten ve ayrıca birçok kimyasal, biyolojik ve fiziksel riskle karşılaşan ev içilerinin bu nedenle hastalıklarının işle ilişkilendirmesi oldukça güçleşmektedir. Bununla birlikte Messing'e göre kadınların mesleki sağlıklarını anlayabilmek için bazı yöntemsel problemlerin de çözümlenmesi gerekmektedir. Kadınlar ve işleri, mesleki sağlık ile ilgili yapılan çalışmalarda yer almamakta, veri toplaması ve analizi cinsiyete duyarlı yapılmakta, kadınların işlerinin etkisi dâhil edilmeden analiz edilmektedir (35). Bütün bu nedenler ile yapılan çalışmaların cinsiyete duyarlı olması önem taşımaktadır.

2.2.2. Kimyasal Tehlikeler

Kimyasallar günlük hayatımızın bir parçasıdır. Canlı ve cansız tüm maddeler kimyasallardan oluşur ve neredeyse her insan yapımı ürün kimyasal içermektedir. Kimyasallara bağlı küresel hastalık yükü tam olarak bilinmemektedir. Fakat düzgün ve kontrollü bir şekilde kullanıldığında yaşam kalitesi ve sağlığın iyileştirilmesine büyük katkıda buldukları, yanlış kullanıldığında ise insan sağlığı ve çevre için çok tehlikeli oldukları bilinmektedir (39). Kimyasalların sayısı ve sağlık üzerine etkileri tam olarak bilinmemektedir. Dünya üzerinde 140 000'in üzerinde kimyasal madde olduğu, bunların 5000-7000'inin zararlı, yaklaşık 150 tanesinin ise kanserojen olduğu tahmin edilmektedir. ABD Çevre Koruma Ajansı'na (US Environmental Protection Agency -EPA) göre her yıl 700 yeni kimyasal kaydedilmektedir (40,41).

Günlük hayatta en sık karşılaşılan kimyasal içeren ürünler; sanayi ürünleri, tarım ilaçları, temizlik ürünleri, ilaç sanayi, tekstil ürünleri, oyuncaklar, gıdalar ve kozmetik ürünler olarak sıralanabilir (40). Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre 2004 yılında tüm ölümlerin %8,3'ünün (4,9 milyon ölüm) kimyasallar nedeniyle meydana geldiği tahmin edilmektedir. Ölümlere en fazla katkının sırasıyla yakıt kullanımı, açık hava kirliliği, pasif içicilik, mesleki parçacıklar, akut zehirlenme yapan kimyasallar, böcek ilacına bağlı zehirlenmeler olduğu bilinmektedir (39). 2012 yılında dünya genelinde 193 bin ölümün zehirlenmelere bağlı olduğu tahmin edilmektedir (42). ABD Zehir Kontrol Merkezleri Birliği'ne (American Association of Poison Control Centers-AAPCC) göre 2015 yılında insanlar analjeziklerden sonra en sık (tüm maruz kalımların %7,56'i) ev temizlik ürünlerine maruz kaldıklarını bildirmişlerdir (43).

Maruz kalım; kullanılan ürünün tipine ve bu ürünün ne kadar, ne sıklıkla ve ne şekilde kullanıldığına, temizlik yapan bireyin solunum hızına, temizlik sırasında ve sonrasında havalandırmanın durumu ile hangi koruyucu önlemler alınarak kullanıldığına bağlı olarak değişiklik göstermektedir (44). Örneğin bazı asit ve bazların düşük konsantrasyonlarda kullanımı tahriş edici (irritan), yüksek konsantrasyonlarda kullanımı ise aşındırıcı (korosiv) etkilidir. Bazı kimyasalların çok miktarda püskürtülmesi ya da sıcak yüzeylere uygulanması solunumsal problemlere yol açmaktadır. Bazı kimyasalların içeriğinde ise alevlenebilir ya da patlayabilir maddeler bulunmaktadır. Bu ürünlerin yanlış kullanımı riskleri arttırmaktadır. Bu nedenle hangi kimyasal ürünün kullanıldığı, kimyasalın sağlık etkileri ve bu ürünün nereye/ nasıl kullanılacağı büyük önem taşımaktadır (45).

İş kazaları ve meslek hastalıklarının %98'i önlenemez durumlardır. Tehlikeli durum ve tehlikeli davranışların engellenmesi iş ve meslek hastalıklarının engellenmesi için önemlidir (46,47). Bu nedenle Türkiye'de maddelerin ve karışımların sınıflandırılması, etiketlenmesi ve ambalajlanması hakkında bir yönetmelik bulunmaktadır. Bu yönetmeliğe göre kimyasallar; patlayıcı, oksitleyici sıvılar, alevlenir sıvılar, basınç altındaki gazlar, sıkıştırılmış gazlar, cildi tahriş edici, metal aşındırıcı, akut zehirlilik, karsinojenik, toksik, mutajenik, sucul çevre için zararlı olarak sınıflandırılmaktadır (Şekil 2.2.). "Dikkat" ibaresi düşük risk, "Uyarı" ibaresi orta risk, "Tehlike" ibaresi yüksek risk olduğu anlamına gelmektedir. Ev hizmetleri sırasında kullanılan ürünlerin hangi grupta yer aldığı ve alınacak önlemlerin bilinmesi önem taşımaktadır. Fakat bazı ürünlerde tehlike işareti bulunmayabilir. Tehlike işareti bulunmaması, güvenli olduğu anlamına gelmemektedir, bu durumlarda kimyasal kullanımı genel önlemlerinin alınması gerekmektedir (48).

Eski Sembol	Yeni Risk Piktogramı	Yeni Etiket Risk Piktogramları (Eski Etiket Tehlike Sembolleri)	Etki
		Patlayıcı (Tehlike): Ateşten, ısıdan, darbeden, sürtünmeden uzak tutulmalıdır. Ekzotermik reaksiyona girip patlayabilir.	Çok Toksik: Akciğer Birkaç dakika Oksijen yetmezliği yapar (<i>Asetilen, karbon dioksit</i>)
		Alevlenir sıvılar (Tehlike/ Dikkat): Ateşten ve ısıdan uzak tutulmalıdır.	
		Oksitleyici sıvılar (Tehlike/ Dikkat): Yangına yol açabilir veya yangını şiddetlendirebilir.	Toksik: Karaciğer, Beyin, Böbrek Birkaç dakika-yıl Organ yetmezliği (<i>Karbon tetraklorür, cıva, kadmiyum, karbon monoksit, hidrojen siyanür</i>)
		Basınç altındaki gazlar, sıkıştırılmış gazlar (Dikkat): Basınçlı ya da soğutulmuş gaz içerir. Isıtıldığında patlayabilir.	
		Cildi tahriş edici, Metal aşındırıcı (Tehlike/ Dikkat): Ciddi cilt yanıklarına ve göz hasarına yol açar.	Tahriş Edici ve Aşındırıcı: Akciğerler, Deri ve Göz Birkaç dakika-birkaç gün Maruziyet bölgesinde yanık, kabarcık oluşumu, kronik maruziyet (3ay)sonrası kalıcı hasar oluşabilir. (<i>Amonyak, sülfürik asit, azot oksitler, kostik soda</i>)
		Akut zehirlilik: Yutulması, solunması ve/veya cilt ile teması durumunda toksik veya ölümcüldür.	
		Akut zehirlilik (Dikkat): Yutulması, solunması ve/veya cilt ile teması durumunda zararlıdır.	Alerjik: Akciğerler, Deri Birkaç gün-yıl Akciğerlerde kronik astım benzeri hastalık ve kalıcı sakatlığa yol açabilir. Deride dermatite neden olabilir. (<i>Toluen, di-izosiyanat (TDI), epoksi reçine</i>)
		Cildi tahriş edici (Dikkat): Alerjik cilt reaksiyonlarına yol açar.	
		Karsinojenlik, toksik, mutajenik (Tehlike/Dikkat): Genetik hasara, organlarda hasara, kansere, doğmamış çocukta hasara yol açabilir veya üremeye zarar verebilir. Solunum yoluna nüfuzu ve yutulması halinde öldürücüdür.	Kanserojen: Akciğerler, Deri, Mesane 10-40 yıl (<i>2-naftilamin, bazı katranlar ve yağlar, benzidin, asbest</i>)
		Sucul çevre için zararlı (Dikkat)	
		Ozon tabakası için zararlı (Tehlike)	

Şekil 2.2. Yeni etiket risk piktogramları ve eski etiket tehlike sembolleri ile anlamları

Kaynaklar: Tehlikeli Maddelerin ve Müstahzarların Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi Hakkında Yönetmelikler 2008, 2013, Öksüz Ç, 2014. (45,48,49)

Kullanılan ürünler mümkünse daha güvenli alternatifleri ile değiştirilmelidir. Güvenli alternatiflerin bulunabilmesi için kullanılacak kimyasalların MSDS (Material Safety Data Sheet) Türkçe karşılığı Malzeme Güvenlik Bilgi Formları (MGBF) her ürün ve içeriğindeki kimyasallar için okunmalıdır (44). Bu formlarda olası semptomlar ve sağlık sorunları, işçiler maruz kaldı ise ilk yardım tedbirleri, önerilen kişisel koruyucu donanım (eldiven, koruyucu gözlük veya solunum cihazı vb.), dökülen maddelerin temizlenmesi için uygun prosedürler yer almaktadır (50). Fakat MSDS formları sadece ürün içeriğinde %1'in üzerinde olan konsantrasyonlarda bileşenleri listelemektedir. Bu nedenle kullanıma hazır çözeltilerde bulunan birçok bileşen listelenmemektedir. Bununla birlikte çalışmalar bu konsantrasyonlarda da duyarlılık olabileceğini göstermiştir ve bu nedenle çalışma ortamına özel risk değerlendirmesi yapılması ve önlemler alınması gerekmektedir (44).

EPA insan sağlığını ve çevreyi korumak için daha güvenli kimyasal bileşenler (*Safer Chemical Ingredients List (SCIL)*) ve bu bileşenlere göre oluşturulmuş daha güvenli ürünlerin listelerini oluşturmuştur. Daha güvenli kimyasal bileşenler 4 grupta toplanmıştır (Tablo 2.2.). Daha güvenli kimyasal bileşen listelerine ve ürünlerine EPA internet sitesinden ulaşılabilir (51). Üretim ve kullanılacak ürün seçimi aşamalarında bu listelerden yararlanılmasının işçi sağlığı açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 2.2. Daha güvenli kimyasal bileşen grupları

	Yeşil daire	Araştırma sonuçlarına göre düşük riski bulunan kimyasallardır.
	Yarı yeşil daire	Araştırma sonuçlarına göre düşük riski olması beklenen kimyasallardır ve ek veriler ile güvenlilik durumları güçlendirilmelidir.
	Sarı üçgen	Bu koda sahip bir kimyasal düşük tehlike seviyesinde değildir. Kendi grubunda en güvenilir seçenek olduğu halde, daha güvenli kimyasal alternatifleri üretilmelidir.
	Gri kare	Bu kimyasallar daha güvenli seçimler için uygun değildir.

Kaynak: EPA,2017 (51)

Çevreye zarar vermeden sağlığı koruyarak temizleyen, çevreye ve insan sağlığına en az etkili ürünler ile işçiler ve çevreyi temizlik malzemeleri ve süreçlerden kaynaklanan risklerden korumak için üretilmiş ürünler yeşil ürünler (*Green products*) olarak tanımlanmaktadır (52). Fakat şişe üzerindeki kelimeyi yeşil olarak değiştirmenin kimyasalı daha güvenli yapmadığı belirtilmektedir. Bağımsız organizasyonlar kimyasalları bu amaçla sertifikalandırmaktadır (50). Özellikle ev hizmetlerinde, bilindik kimyasal ürünler yerine doğal ve yeşil temizlik ürünlerinin kullanımları önerilmektedir. Fakat Ulusal Mesleki Sağlık ve Güvenlik Enstitüsü'ne (National Institute for Occupational Safety and Health-

NIOSH) göre son yıllarda daha sık kullanılan bu ürünler, alfa-pinen, limonen ve delta-carene kullanımında artışa neden olmuştur. Bu yeşil ürünler ile ozon ve alfaterpineol içeren çam ağacı yağı gibi ürünler birleşince oksijenik reaksiyona girerek zararlı ürünlere dönüşmektedir. Bu ürünlerin de iş ilişkili astımdan sorumlu olabileceği düşünülmektedir ve ileri araştırmaların yapılması önerilmektedir (44).

Ayrıca işverenler kimyasalların kullanımını en aza indirgeyen yeni güvenlik uygulamalarını, modern temizlik ekipmanlarını ve bunların kullanılabilirliğini göz önünde bulundurmalıdır. Giriş ve çıkışlarda kirin eve girişini önleyen paspaslar, mikrofiber yer ve yüzey silme bezleri ile paspasları, yüksek filtrelili HEPA süpürgeler, kimyasalsız temizlik sistemleri (buharlı makinalar vb.), kendinden mekanizmalı yer silme bezleri (Hands-free mops) modern temizlik ekipmanları olarak gösterilmektedir (66).

Ev içinde temizlik sırasında kullanılan kimyasal ürünlere bağlı zehirlenme ya da etkilenme durumlarında ise Ulusal Zehir Danışma Merkezi (UZEM)'den yardım alınabilmektedir. 2016 yılı itibarıyla DSÖ üye ülkelerinin yalnızca %45'inin zehirlenme merkezi bulunmaktadır (42). Türkiye'de ise UZEM, SB Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet vermektedir. Sağlık personeli olan ya da olmayan kişilerce 7/24 olarak 114 telefon numarasından ulaşılabilir. Bu merkez aranarak maruz kalınan maddenin etkileri, toksik dozu, varsa antidotunun ne olduğu ve tedavisi ile ilgili bilgi ve yönlendirme alınabilmektedir. Ayrıca toplanan bilgiler doğrultusunda yapılan halk sağlığı çalışmaları sonuçları ile ulusal düzeyde üst merkezler bilgilendirilmekte ve zehirlenmelere karşı önlemler alınmakta, antidot stoku sağlanmaktadır (53).

2.2.2.1. Temizlik Sürecinin Kendisinden Kaynaklanan Kimyasallara Maruz Kalım

Temizlik esnasında tozun dağılması sonucu solunan havaya karışması hem temizlik yapan kişi hem de ev sahibi ile apartman sakinleri için ciddi sağlık sorunlarına sebep olabilir. Bu duruma tozun kendi toksik yapısının yanında toz parçacıklarının içerdiği yüzlerce kimyasal ve biyolojik aktif komponent neden oluşturmaktadır (44).

Yapılan çalışmalarda toz parçacıkları içinde en çok bulunan kimyasalların; çoğunluğu aldehitler olmak üzere VOCs (*Volatile Organic Compounds/ Uçucu Organik Maddeler*), plastik yumuşatıcıları (dibutil fitalat (DBP) ve Di-2-etilhekzil-fitalat (DEHP)), semi-VOCs, sürfaktanlar gibi uçucu olmayan maddeler olduğu saptanmıştır. Ayrıca toz parçacıkları içinde insan debris, kâğıt, diğer organik partiküler maddeler ve fibriller,

mikroorganizmalar (bakteri, virüs, küf), kuartz, mineraller ve metaller bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda evlerde ve ofislerdeki toz parçacıklarında, içinde formaldehit ve pesititlerin de olduğu 200'ün üstünde VOCs bulunduğu tespit edilmiştir (44).

Avrupa'da yapılan bir çalışmada da ev içinde kullanılan 15 ürüne bağlı 6 kirleticiye maruz kalım değerlendirilmiştir. Doğu Avrupa'da ev temizliği yapanlarda uzun dönem akrolein, formaldehid ve benzene, Kuzey Avrupa'da ise naftalin ve α -pinene maruz kalımı tespit edilmiştir (54). Ayrıca yapılan çalışmalarda renovasyon ve inşaat alanlarının temizlenmesi sırasında ortam havasındaki toz düzeyinin yeni binalara göre iki kat fazla olduğu ve kuru süpürme sırasında toz miktarının en fazla olduğu saptanmıştır (43).

2.2.2.2. Temizlik Esnasında Kullanılan Ürünler Kaynaklı Maruz Kalım

Temizlik ürünleri genellikle bir ya da birden çok aktif komponent içeren kimyasal deterjanlardır. Temizlik ürünlerindeki en yaygın kimyasal katkıları parfümler ve kokulardır (44). Ev hizmetlerinde kullanılan başlıca kimyasal ürünler ve içerikleri ile sağlık etkileri Tablo 2.3.'te verilmiştir.

2.2.2.3. Maruz Kalım Yolları

Kimyasallar vücuda özelliklerine ve kullanım şekillerine göre çeşitli yollar ile girmektedir. Solunum, göz, deri ve sindirim sisteminden giren kimyasallar merkezi sinir sistemi, dolaşım sistemi, karaciğer, böbrek, akciğer, kemik iliği gibi birçok organ ve sistemi etkilemektedir (13,16).

A. Dermal maruz kalım

Eller kimyasalların cilt ile en sık temas noktasıdır. Kimyasallar yanıklara sebep olabilen koroziv maddeler, irritant kontakt dermatite neden olabilen tahriş edici maddeler, alerjik kontakt dermatite neden olabilen hassaslaştırıcı maddeler, deri kanseri, kurdeşen ve akne gibi diğer hastalıklara neden olabilen maddeler olarak 4 grupta incelenir (55).

Ellerin sürekli su ile teması (ıslak çalışma) ise cildin geçirgenliğini ve doğal bariyerlerini bozabilir, ayrıca kimyasallara daha duyarlı hale gelmesine sebep olur. Cilt aşırı derecede nem tuttuğu için çoğunlukla fark edilmese de bu hasarlanmalar irritant (tahriş edici) kontakt dermatit gelişimine neden olabilmektedir (44,55). Riskler ile ilgili belirgin sınırlar olmamakla beraber; 2 saat ve üzeri nemli çalışmalarda ve ellerin günde 20-40 defa arasında yıkandığı ya da kimyasalla temas ettiği durumlarda dermatit riski oluşmaktadır

(55). Koruyucu olarak kullanılan eldivenlerin ise, cildi havasız bırakması, içeriğindeki lateksin alerjik etkisi ve kullanım talimatlarına uyulmadan çok uzun süreler kullanılması gibi nedenler de dermal risk oluşturmaktadır (44).

Tablo 2.3. Evlerde kullanılan kimyasallar ve sağlık etkileri

ÜRÜNLER	ETKİLERİ
Bulaşık deterjanları	(Katyonik, anyonik, non iyonik çözeltiler, fosfatlar) Bulaşık makinesi deterjanı; cilt tahrişi, yanma Elde yıkama için üretilen ürünler (daha seyreltik); ağız, boğaz ve sindirim sisteminde tahriş
Fırın temizleyicileri	Alkali çözelti / kostik çözeltisi (sodyum hidroksit/potasyum hidroksit): Oldukça aşındırıcı, deri ve gözde yanma, (yutulursa) ölümcül
Pencere ve cam temizleyicileri	Amonyak: (dumanı) göz ve akciğer için tahriş edici, ciltte yanma İzopropanol: Mukozaları tahriş edici, (yutulursa) bilinç kaybı, uyuşukluk, ölüm Metanol: Sinir, karaciğer ve böbrek hasarı, (inhalasyonu) akciğer hastalıkları, (yutulursa) körlük
Tuvalet/ banyo temizleyicileri	Asitler (sülfürik asit, asetik, sitrik, hidroklorik, fosforik asit): cilt, göz ve için aşındırıcı ve tahriş edici, dermatit, (teması) görme kaybı, körlük, solunumsal problemler, astım Sodyum bisülfat: Sülfürik asidi oluşturur. 5-dimetildantoin suda hipokloriti oluşturur. Okzalik asit: böbrek ve karaciğere etki, gözleri ve solunum yoluna tahriş edici, ağız ve mide için aşındırıcı, Etanolamin: solunum sistemi hastalıkları Formaldehit: (koruyucu ve dezenfektan amaçlı kullanım) tahriş edici, Grup 1 karsinojenik* <i>Evlerde kullanılan temizlik ürünlerinin yarısından fazlasında bulunduğu tahmin edilmektedir.</i>
Küf gidericiler	Klor ve alkil amonyum klorür: solunum sistemine etki, (yutulursa) boğazda yanma
Lavabo açıcılar	Kostik çözelti (lye) veya sülfirik asit: (teması) deride yanma, körlük
Pas ve kireç söküçüler Asidik çözelti (Kezzap veya hidroklorik asit):	(Teması) deride yanma, körlük <i>Isıtılırsa veya alüminyum, bakır gibi aside karşı dayanıksız metal yüzeylere uygulanırsa NO (Azot Oksit) ve NO2 (Azot Dioksit) gazları açığa çıkar.</i> Azot oksit; sepsis, Azot dioksit: (<i>çok zehirli gaz</i>), (inhalasyonu) baş ağrısı ve baş dönmesi, gözlerde ve solunum yollarında hasar, solunum yetmezliği
Yüzey temizleyiciler/ Çok amaçlı temizleyiciler	Solventler: toluen, alkol, glikol eterler (2 butilksentanol): cilt için tahriş edici, nörotoksik ve reproduktif sisteme toksik Etilen glikol monobütül asetat: (yutulursa) zehirlenme, kalp, böbrek ve beyinde hasar, (inhalasyonu) baş dönmesi Sodyum hipoklorit (çamaşır suyu): Deri ve burun, ağız ve boğaz için koroziv (dumanı) gözde yanma, solunum yollarında tahriş
Klor içeren kimyasallar (Çamaşır suyu: sodyum hipoklorit) amonyaklı temizleyiciler, banyo/tuvalet temizleyicileri ve lavabo/boru açıcı temizleyiciler ile kesinlikle karıştırılmamalıdır. Karıştırılması durumunda açığa çıkan klor gazı (Cl₂) öldürücüdür.	

*Grup 1: İnsanlarda kanserojen, Grup 2A: İnsanlarda yüksek olasılıkla kanserojen, Grup 2B: İnsanlarda olasılıkla kanserojen, Grup 3: İnsanlarda kanserojen olarak sınıflandırılmayanlar, Grup 4: İnsanlarda olasılıkla kanserojen etkisi olmayanlar

Kaynaklar: Cleveland Clinic Household Cleaning Chart (56), Household Product Database (57), The occupational safety and health of cleaning workers, EU-OSHA,2009 (44) IARC, List of Classifications(58)

Tablo 2.3. Evlerde kullanılan kimyasallar ve sağlık etkileri (Devamı)

ÜRÜNLER	ETKİLERİ
Çamaşır deterjanları ve yumuşatıcılar (Katyonik, anyonik, non-iyonik çözeltiler)	Katyonik deterjanlar (yutulursa) bulantı, kusma, konvülsiyon ve koma Non-iyonik deterjanlar (temas halinde) gözde ve deride yanma, şiddetli kaşıntı
Kilim, halı ve koltuk temizleyicileri	Perkloroetilen: (dumanı) baş dönmesi, uyku, bulantı, iştah azalması ve disoryantasyon, (uzun süreli maruz kalım) Grup 2A karsinojenik* Etanolamin: solunum sistemi hastalıkları
Antibakteriyel temizleyiciler	Krezol: böbrek, akciğer, pankreas, dalağa etki Fenol: MSS (Merkezi Sinir Sistemi)'nde hasar, nadir dolaşım sistemine etki, cilt için aşındırıcı, grup 3 (IARC) kanserojen* Çam yağı: Göz, burun, ağız ve boğaz için tahriş edici
Oda kokuları	Etanol: (inhalasyonu) baş ağrısı, bulantı, baş dönmesi, uykuya meyil Formaldehit içerir, İtici gaz: oldukça yanıcı, beyin hasarı Petrol türevleri: gözler, deri ve solunum sistemini tahriş edici, akciğer ödemi P-diklorobenzen (dumanı) gözler, deri ve solunum sistemini tahriş edici üreme sistemi üzerine zararlı, Grup 3 (IARC) kanserojen*
Kokulu mumlar ve tütsüler	Yanma ile asetaldehit, formaldehit, naftalin ortaya çıkar. Oluşan is karbondan oluşur ama fitalat ve uçucu organik bileşikler (benzene, toluen gibi) içerebilir. Ayrıca mum fitili (kurşun) içerir. Çocuklarda sinir sistemi hasarı ve öğrenme güçlüğü
Naftalin	Naftalin, P-diklor-benzen: baş ağrısı, baş dönmesi, deri, göz ve boğazı tahriş, (uzun süreli maruz kalımda) katarakt oluşumu ve karaciğer hasarı
Böcek ilaçları, ev içi gaz böcek ilaçları, evcil hayvan kene ve pire tedavisinde kullanılan ilaçlar	Organofosfatlar ve karbamatlar: baş ağrısı, baş dönmesi, seğirme ve bulantı Pretrin: Ciddi alerjik dermatit ve sistemik alerjik reaksiyonlar, (büyük miktarlarda kullanımı) bulantı, kusma, tinnitus, baş ağrısı ve diğer kranial sinir sistemi bozuklukları Permetrin: Deride ve gözlerde kaşıntı ve yanma, Üst solunum yollarında tahriş Metopren: Gözler ve deride tahriş
Güve ilaçları	Naftalin, P-diklorobenzen: Baş ağrısı, baş dönmesi, deri, gözler ve boğazda tahriş, (uzun süreli maruz kalım) katarakt, karaciğerde hasar
Küf gidericiler	Klor, alkil amonyum klorür: solunum sistemine etki, yanma
Mobilya cilası	Amonyak, nitrobenzen, petrol türevleri ve fenol: cilt, göz, boğaz ve akciğerde tahriş, (yutulursa) bulantı, kusma
Yapıştırıcılar	Uçucu Organik Bileşikler, Perkloroetilen: (kısa süreli maruz kalım) baş dönmesi, bilinç kaybı, deri, gözler ve boğazda tahriş (uzun süreli maruz kalım) karaciğer ve böbrekte hasar, hafıza kaybı, Grup 2A (IARC) karsinojenik*
Bahçe ve Havuz Alanlarında Kullanılan Ürünler ile Sağlık Etkileri	Yüzme havuzu klor tabletleri (Sodyum hipoklorit, kalsiyum hipoklorit) Böcek kovucular: Butopironoksil; (hayvanlarda) karaciğer ve böbrekte nekroz Simetil fitalat: (yutulursa) MSS baskılanması Dietiltoluamit (DEET): Cilt ve solunum yollarında tahriş, koordinasyon kaybı, anksiyete, davranışsal değişiklikler ve konfüzyon Ot öldürücüler (Dikuat, 2,4-D, glikofosfat): Deri ve gözlerde tahriş, karın ağrısı, bulantı, kusma ve ishal Kemirici kontrolü (Varfarin): (fazla miktarda yutulursa) iç kanama

Kaynaklar: Cleveland Clinic Household Cleaning Chart (36), Household Product Database (34), The occupational safety and health of cleaning workers, EU-OSHA,2009 (30), IARC, List of Classifications(58)

Tüm kişisel koruyucu donanımların istenilen amaca uygun ve yeterli kalitede, CE işareti ve sertifikası (89/656/EEC direktifine uygun) olması gerekmektedir (44). Cilt koruma için cilt bakım ürünlerinin ve işe uygun koruyucu eldivenlerin kullanılması gerekmektedir. Ayrıca eller ile kimyasal ve su ile teması olan vücut bölgeleri özellikle eller dirseklere kadar ve ayaklar dizlere kadar periyodik olarak kontrol edilmelidir. Kullanılacak eldivenler; maddelerin nasıl kullanılacağı, temasın çeşidi ve süresi, kullanıcı için rahatlık ve beden, yapılan iş, dayanıklılık ve hassasiyet ihtiyacı, tehlikeler göz önünde bulundurularak seçilmelidir. Örneğin ıslak işli çalışmalarda kullanılacak eldivenlerin EN374-2 Avrupa standardı ile üretilmesi su geçirmez olduğu anlamına gelmektedir (55).

Cilt bakım ürünleri ise; iş öncesi kremler, deri temizleyicileri ve nemlendiriciler olarak derinin yeterli su bariyeri katmanını korumaya yardımcı olur. İş öncesi kremleri; yağsız kremler (içeriği; rafine edilmiş mineral yağ, vazelin, lanolin), suya dayanıklı kremler (içeriği; silikon koruyucular, balmumu, stearat, sentetik burukluk verici, koku verici maddeler), yağ ve organik çözeltiliye dayanıklı kremler ve kimyasallarla reaksiyon vererek onların etkilerini azaltan kremlerdir (örneğin nikel gibi bir alerjen kullanıp asitle reaksiyon verdirerek daha az zararlı bir asite dönüşmesi sağlanır). Deri temizleyicileri; yüzey etkin maddeler (su ile kirlerin atılmasını sağlayan sabun gibi) ve mekanik olarak kirlerin atılmasını sağlayan maddelerdir (kum, plastik, ceviz kabuğu tozu gibi). Son grup ise geçici bariyer etkisi ile nemin korunmasını sağlayan nemlendiricilerdir. Nemlendirici ürünler günde en az bir defa tercihen daha sık eller yıkanıp kurutulduktan sonra uygulanmalıdır (55).

B. İnhalasyon

Kimyasalların birbirleriyle karıştırılması (çamaşır suyu ve amonyak ya da asit içeren kimyasalları) sonucu ortaya çıkan klor ve kloramin gazlarının akut respiratuvar etkileri vardır. Çalışmalarda seyreltilmiş çamaşır suyu, yağ çözücü spreyleyler/atomizerler gibi diğer iritan temizleyiciler ve oda spreyleylerinin ev temizliği yapanlarda obstruktif akciğer hastalıkları (astım ve kronik bronşit) ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Bazı çalışmalarda ise ev temizliği yapanlarda erişkin tipi astımda, cam temizleyicilerin, mobilya temizleyici ürünlerin ve oda kokularının sprey formlarında en yüksek riskin olduğu fakat bu ürünlerin sprey olmayan formlarında bu riskin gözlenmediği belirtilmiştir (44).

2.2.3. Biyolojik Tehlikeler

Ev temizliği ve/veya hasta, yaşlı, bebek, çocuk ve engelli bakımı gibi işler yapan ev işçileri çeşitli biyolojik tehlikelere de maruz kalmaktadır. Bunlar; toz ve aerosollerde bulunan, temizlik ve özellikle süpürme sırasında ortama dağılan bakteriler, virüsler, küfler ile organizmalara ait mantar sekresyon ürünleri ve bakteriyel endotoksinlerdir (44).

Biyolojik ajanlar inhalasyon, dermal alım ve kazara yutulma sonucu bulaşmaktadır. Hepatit A ve E. coli geçişi, kontamine yıkanmamış eller ya da eldivenler ile ağıza dokunma aracılığı (fokal-oral) ile olmaktadır. Salmonella ve Campylobacter enfekte hayvanlara veya sekresyonlarına direkt temasla ya da yaşadıkları alanların temizliği sırasında ev işçilerine ve hane halkına bulaşabilmektedir. Legionella 20-50⁰C sularla çoğalıp, spreyler aracılığıyla taşınabilmekte ve inhalasyon yoluyla vücuda alınmaktadır. Kontrolünün sağlanması özellikle bakım ihtiyacı olan yaşlı ve hastalarda pnömoni oluşturma riski nedeniyle önem taşımaktadır (44,59).

Özellikle yaşlı ve hasta bakımı yapan ev işçilerinde kan ve vücut sıvıları aracılığıyla bulaşan hastalıklar; HIV-1, HIV-2, HBV ve HCV için risk bulunmaktadır. HIV-1, HBV ve HCV Uluslararası Kanser Ajansı (International Agency of Research on Cancer IARC) tarafından grup 1 yani; insanlarda kanserojen, HIV-2 ise grup 2b yani insanlar için muhtemelen kanserojen grup olarak sınıflandırılmıştır (58). Kan yoluyla bulaşan hastalıklar, yaralı cilt yüzeyinden, mukozalardan ya da doğrudan göz veya burun aracılığıyla vücuda girebilmektedir. En çok bulaş atıkların uzaklaştırılması sırasında olmaktadır (44). Tablo 2.4.'te ev temizliği ve bakım hizmetleri sırasında karşılaşılabilen biyolojik risk faktörleri, sağlık etkileri ve korunma yolları verilmiştir.

HOSPEEM (European Hospital and Health Care Association) ve EPSU (European Public Services Union) tüm sağlık bakım sektörü çalışanlarının Hepatit B gibi kan yoluyla bulaşan hastalıklara karşı aşılanmasını önermektedir (44). Türkiye'de ise Türkiye Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Uzmanlık Derneği Erişkin Bağışıklama Rehberine göre; temizlik ve bakım işlerinde çalışanların Hepatit A, Hepatit B, Suçiçeği, Grip, Kızamık (1980 ve sonrası doğanlar için) ve Tetanoz yönünden değerlendirilmesi ve gerekli görölürse aşılanması belirtilmektedir (60).

Tablo 2.4. Temizlik işlerinde biyolojik risk faktörleri

Biyolojik etken	Sağlık etkisi	Korunma Yolları
Mantar	Bronşiyal astım, alerjik nezle	Tozlu alanlarda çalışma sırasında maske kullanılması, havalandırma
Küf	Dermal alerjiler, hasta bina sendromu	Kişisel koruyucu donanım kullanımı
Kemirgen pisliklerinden ve çeşitli hastalık taşıyan haşeratlerden kaynaklanan patojenler	Patojenin tipine bağlı olarak değişir	Periyodik olarak haşere kontrolü, özellikle maske gibi kişisel koruyucu donanım kullanımı
İnsan dışkısı, kan ve vücut sıvıları kaynaklı mikroorganizmalar	Virüslere bağlı enfeksiyonlar; HIV ve hepatitler	Kişisel koruyucu donanım kullanımı, hijyen ve güvenlik kurallarına uyma, el yıkama
Bakteri (Escherichia coli)	Enterit (diyare)	
Bakteri (Staphylococcus aureus)	Alerjik dermatit, pürulan enfeksiyonlar, solunum sistemi ve diğer organlarda enfeksiyonlar, gıda zehirlenmesi	
Bakteri (Staphylococcus pyogenes)	Faranjit, derinin pürulan enfeksiyonları, romatolojik hastalıklar	
Dermatophagoides spp.	Bronşiyal astım, alerjik nezle, konjunktivit, dermatitler	Sık süpürme, havalandırma
Glycyphagus domesticus		Kişisel koruyucu donanım kullanımı, gıda ürünlerinin saklandığı odaların kuru, temiz tutulması ve havalandırılması
Diğer patojenik mikroorganizmalar	HIV, hepatitler, tetanoz	Kişisel koruyucu donanım kullanımı, aşılama

Kaynak: EU-OSHA, 2009

2.2.4. Fiziksel Çalışma Koşulları

Temizlik işi fiziksel güce dayanan ve emek yoğun bir iştir. Çalışmalar temizlik işinin anlamlı derecede fazla fiziksel riskle ilişkili olduğunu göstermektedir (44). Temizlik işi sırasında çoğu zaman çalışanlar bu risk faktörlerinin çoğuna kombine şekilde maruz kalmaktadır (38,44).

Kas iskelet sistemi hastalıklarından korunmak için bazı alanlara yönelik düzenlemeler yapılmalıdır; postür, iş ekipmanları, iş organizasyonu en önemli müdahale alanlarıdır (61). Tablo 2.5'te bazı risk faktörleri, sağlık sonuçları ve düzenleme önerileri yer almaktadır.

Tablo 2.5. Ergonomik risk faktörleri ve sağlık sonuçları

Aletlerin/Hareketlerin Türü	Riskler ve Sonuçları
Yer silme <i>Ayarlanabilir, hafif ekipman kullanılmalıdır.</i>	Bilek tarafından kontrol edilen hareket fazla kuvvet gerektirir. Tekrarlayan hareket ve fazla güç kullanımı el/ bilek alanında kas iskelet sistemi bozukluklarına neden olabilir. Üst kol ve sırt kaslarındaki yüksek statik yük yaratır. Alt kollar, dirsekler ve bilek hareketleri karpal tünel bölgesinde yapısal değişikliklere neden olur. Zeminde sekiz çizerek paspaslama, ileri ve geri silme işlemine kıyasla daha yüksek oksijen tüketim seviyesine neden olur.
Islak silme <i>Ayarlanabilir, hafif ekipman ve tekerlekli kovalar kullanılmalı, lavobo ve musluklar daha ergonomik konumlandırılmalıdır.</i>	Nemli/kuru silme ile karşılaştırıldığında daha yüksek kardiyosolunum yüküne neden olur. Ağır kovaları uygun olmayan şekilde kaldırma, kovayı yerden bel seviyesine kaldırmak için çömelme, yerleri silmek için çömelme, ıslak paspası kaldırma ve taşıma, ıslak bezi sıkma ve kaygan zeminler risk alanlarıdır.
Süpürge, elektrikli süpürge <i>Hafif, kendinden itmeli dikey vakumlar, uzun hortumlu, daha düşük gürültü seviyeli aletler kullanılmalıdır.</i>	Uzun saplı süpürge kullanımında kas iskelet sistemi bozuklukları kısa saplılara göre daha azdır. Tekrarlanan hareketler (el, kol), beli ve bileği bükerek çalışma, tutuş kuvveti, itme ve çekme, kaldırma ve indirme, gürültü (artan stres ve kas gerginlik) temel risk alanlarıdır.
Toz alma ve ovma <i>Ayarlanabilir sap uzunlukları olan, uzun saplı, açılı veya hafif döner başlı aletler kullanılmalıdır.</i>	Elleri omuz hizasının üstünde kaldırma Eğilme, diz çökme, çömelme Bükülmüş bilekler, tekrarlayan hareketler ve yüksek kavrama kuvvetleri
Çöp taşıma <i>Büyük çöp kutuları daha küçük / daha hafif kutularla değiştirilmelidir.</i>	Ağır poşetlerini çöp kutularından kaldırmak altında bir vakum oluşturur ve artan güç ihtiyacına yol açmaktadır
Mobilyaları hareket ettirme	Büyük mobilyaları kaldırma, taşıma, itme, çekme hareketleri risk oluşturmaktadır. <i>Daha hafif ve tekerlekli mobilya üretimi ve kullanımı sağlanmalıdır.</i>

Kaynak: EU-OSHA, 2009

Kas iskelet sistemi hastalıklarına sebep olan temel risk faktörleri aşağıda sıralanmıştır; (38,44,62–65)

- Uygunsuz çalışma postürleri; (kol ve sırt için dar alanlarda, uzanma ve alçalma gerektiren yerlerde çalışırken uygunsuz pozisyonlar, dizleri bükmeden öne eğilmesi, el bileğinin aşırı bükük kullanılması)
- Fazla güç uygulanması (firçalama, sıkma vb. gibi), tekrarlanan hareketler
- Yetersiz istirahat, mola süreleri, yüksek iş yoğunluğu ve iş yükü
- Yüklerin kaldırılması ve taşınması (2-45kg), statik iş yükü (kollar omuz seviyesinin üzerinde uzun süre çalışma)
- Temizlik esnasında kullanılan ekipmanların uygunsuz tasarımı (şekil, boyut, ayar ve açısı)

- Psikososyal faktörler; zayıf iş organizasyonu, zaman baskısı altında çalışma, hızlı çalışma, iş memnuniyetsizliği, monoton iş, yetersiz iş arkadaşı desteği
- Bireysel faktörler; aşırı kilo, sigara kullanımı, ileri yaş

2.2.4.1. Kazalar

Temizlik sırasındaki kazaların en sık nedenlerinden biri kayma, takılma ve düşmelerdir. Bu durumların ana nedenleri aşağıda sıralanmaktadır (44,59);

- Yüksekte çalışma (merdiven üzerinde çalışma),
- Çok düşük kayma direnci olan döşemeler,
- Islak ve kirli zeminler,
- Ayakkabı, terlik tabanının kavrama durumu,
- Ortamdaki beklenmedik engeller (düşük seviyede mobilya, çöp kutuları, elektrikli temizlik ekipman veya diğer elektrikli cihaz kabloları)

Temizlik hizmetlerinde en sık yüksekte düşme ve aynı seviyeden düşme meydana gelmektedir. Kalıcı yaralanmaların %20'sinden fazlası kayma, takılma ve düşmelerden kaynaklanmaktadır. Düşmelerin yaklaşık %50'sinin merdiven temizlenirken veya yük taşınırken olduğu belirtilmektedir. Islak ve kaygan zeminler ile yük taşırken yaya yolundaki beklenmedik engeller nedeniyle meydana gelen kayma ve düşmeler zemin seviyesinde olmaktadır (44,66).

Kaymaz döşeme yüzeyleri kayma ve düşme risklerinden kaçınmak için önemlidir. Kayma direnci özelliğini korumak için düzenli ve yeterli zemin temizliği gerekmektedir. Bununla birlikte temizliğin kendisi kayma, düşme riskleri yaratabilmektedir. Örneğin ıslak paspaslama sonucu ıslak ve kaygan olan zeminler risk oluşturabilir. Ayrıca, çoğu zemin temiz ve kuru iken iyi kayma direncine sahip olsa bile, pisliklerin varlığı kayma direncini büyük ölçüde etkilemektedir (44,59).

2.2.4.2. Uygunsuz Ortam Sıcaklığı

Çok soğuk ve çok sıcak sıcaklığa sahip çalışma ortamları uygunsuz ortam sıcaklığına sahip çalışma alanları olarak tanımlanmaktadır. Çamaşır odaları ve ütü yapılan odalar gibi sıcak ortamlarda ısı stresi oluşabilmektedir. Sıcak ve nemli havada çalışmak, ciltte ısıya bağlı döküntülere neden olabilmektedir. Bu duruma genellikle cildin kendi yapısı ve buharlaşmamış terden dolayı nemli kalan giysiler neden olmaktadır. Hafif ısıya maruz

kalmak, özellikle kilolu ve diyabetik kişilerde isilik, yüzeysel deri enfeksiyonları ve bakteriyel veya fungal enfeksiyonlara neden olabilmektedir. Cildin sıcak nesnelere veya yüzeyler ile doğrudan teması, yanıklar ve ısı ürtikeri gibi mesleki termal yaralanmalara neden olabilmektedir (44).

Ev işçilerinin cam silme, balkon ve dış cephe temizliği gibi nedenlerle soğuk havalara maruz kaldığı bilinen bir durumdur. Araştırmalara göre yoğun fiziksel güç ile yapılan işlerde en düşük 13°C sıcaklıkta çalışılması gerektiği belirtilmektedir. Soğuk ortamda çalışma yaralanmaya, hastalığa neden olduğu gibi diğer tehlikelerin ortaya çıkmasında da tetikleyici bir faktör olabilmektedir. Vücudun soğuk ortama ilk tepkisi ciltten ısı kaybını azaltarak sıcaklığını korumaya çalışmaktır. Bu nedenle duruş değişiklikleri ve titreme oluşur. Bu reaksiyonlar; beceri ve hassasiyet kaybına, kazalara ve kas veya yumuşak doku hasarı riskinin artmasına neden olmaktadır. Soğuk ortamda çalışanlarda iş kazaları, solunum yolu hastalıkları, astım, artrit, kardiyovasküler rahatsızlıklar ve Reynaud Sendromu riski daha fazla olmaktadır (34,47).

2.2.5. Sosyal Faktörler

Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı'na (Eurofound) göre düşük nitelikli işçi (zorunlu eğitim sonrası 3 yıllık mesleki eğitimi tamamlamayan) ve düşük beceri isteyen işlerde çalışan işçi grupları tanımlanmıştır. Çalışmalarda bu grupların yüksek kaza ve işle ilişkili hastalık hızları olduğu ve diğer işçilere göre her türlü fiziksel riske daha fazla maruz kaldıkları gösterilmiştir. Çoğu düşük nitelikli işçi daha düşük ücretli işlerde ve daha uygunsuz iş anlaşmalarına tabi olarak çalışmakta ve bu durum iş güvencesizliği meydana getirmektedir. Daha az sorumluluk, otonomi ve deneyim daha düşük iş tatminine neden olmaktadır. Tüm bu faktörler işçilerin sağlıklarını ve yaşam şekillerini olumsuz yönde etkilemektedir. OSHA ise işçiler için 7 kırılgan grup tanımlamaktadır: kadın işçiler, engelli işçiler, yaşlanan işçiler, genç işçiler, göçmen işçiler, geçici işlerde çalışan işçiler, düşük nitelikli işçiler (4). Tablo 2.5.'te, bu işçi grupları ve bazı özelliklerine yer verilmiştir.

Ev hizmetlerinde çalışma toplumdaki diğer yargılarına göre, başka iş olanağı kalmadığında, maddi koşulların zorlamasıyla yapılan en düşük statülü ve en düşük nitelikli işler arasında yer almaktadır (17). Ev işçiliği için sorunlar güvencesizlik, örgütsüzlük, iş bulma, işte çalışma, ücret ve işi bırakma konusundaki belirsizliklerle beraber başlamakta, pek çok kırılgan grubu ve bunlara bağlı riskleri taşımaktadır. Ev işçileri genellikle işe

girerken düşük eğitim seviyesine sahiptir. Herhangi bir mesleki eğitim fırsatı, temizlik şirketinde çalışanlar ya da başka işlerde çalışanlar dışında bulunmamaktadır. Ev işçileri genelde yalnız çalışmaktadır. Dolayısıyla çalışanlar arasında etkileşim fırsatı da bulunmamaktadır (25).

Güvencesizlik ve belirsizlik işin tanımlanmamış olması nedeniyle oluşmaktadır. Net bir meslek tanımı ve belirlenmiş mesleki standartları bulunmamaktadır. Nelerin angarya iş olduğu, ne sürelerle ne kadar çalışılacağı ve ücret ile ilgili standart tanımlar bulunmamaktadır (2,17). Yücesan Özdemir'e göre güvencesiz çalışmanın yarattığı belirsizlikler ve riskler, kararlılık ve uzun vadeli düşünme gibi duyguları erozyona uğratmaktadır (67).

Tablo 2.6. Kırılgan işçi gruplarının birbirlerine göre dağılımları

Yaşlanan işçiler	Kadınların %37,8'i 55-64 yaş arasında					
Genç işçiler	Kadınların %40'ı 15-24 yaş arasında	Bilgi yok				
Engelli işçiler	Bilgi yok	Engellilik yaşla artar	Engelli işçilerin daha az bir bölümü 25 yaşın altında			
Göçmen işçiler	Kadın göçmen işçiler çoğunlukla düşük beceri gerektiren işlerde çalışıyor	60 yaş üzerindeki göçmenler arasında eksik temsil edilmekte	Göçmen işçilerin büyük bir bölümü genç	Bilgi yok.		
Geçici işçiler	Kadınların %14'4'ünün belirli süreli iş sözleşmesi var	55 yaş üzerindeki işçilerin %10'unun geçici süreli sözleşmesi var	Genç işçilerin %37,5'inin geçici süreli iş sözleşmesi var	Bazı engellilerin part time ve geçici sözleşmesi var	Geçici göçmen işçiler yüksek riskli işlerde fazla	
Düşük nitelikli işlerde çalışan işçiler	Kadın işçilerin %24'ü düşük nitelikli	Düşük nitelikli işçilerin %36'sı 55 yaşın üstünde	Genç işçilerin çoğu düşük beceri gerektiren işlerde çalışıyor	Engelli işçilerin daha düşük nitelikte olma ihtimalleri daha fazla	Birçok göçmen işçi düşük beceri gerektiren işlerde çalışmakta	Niteliksiz işçilerin %15'inin geçici sözleşmesi var
	Kadın işçiler	Yaşlanan işçiler	Genç işçiler	Engelli işçiler	Göçmen işçiler	Geçici işlerde çalışan işçiler

Kaynak: Eurostat 2010, 4thEWCS 2005, EU-OSHA, OECD 2006, European Commission Employment in Europe, 2010 (4)

İş tanımındaki belirsizlik nedeniyle ev temizliğinin dışındaki işler de ev işçilerine yaptırılabilir. Tam gün temizlik için gidilen evlerde normalde ayrı ücrete tabi olan duvar silme, perde yıkama, ütüleme, takma, yatak yorgan yünü yıkama vb. işleri temizlik işine ek olarak yapmaları istenebilmekte, yarım gün için anlaşılan işlerde yetişmesi mümkün olmayan işlerin yapılması istenebilmektedir. Bu durum çalışma sürelerini uzatmaktadır (68). Çalışma sürelerinin uzunluğu, düzensizliği ve işverene göre esnekliği kişilerin sağlığını ve iyilik halini etkileyen alanlardır (66).

Temizlik işinde çalışanların çalışma saatleri en sık sabah (6.00-9.00) saatleri arasında başlayıp, akşam (18.00-21.00) veya gece sonlanmaktadır. Bu durum çalışanların sosyal izolasyonuna, iş ve yaşam dengesinin bozulmasına, şiddet mağduru olmalarına, yorgunluğa, sıcaklık ve hava koşullarından daha fazla etkilenmeleri gibi yan etkilere sebep olabilmektedir (44).

Woods tarafından kas-iskelet sistemi hastalıkları üzerine yapılan bir çalışmada, çalışanların %56'sı yüksek iş yükü ve zaman baskısını, %26'sı ayrılan zamanda iyi bir iş yapmanın zor olduğunu, % 25'i işlerini yapmak için asla yeterli zaman olmadığını belirtmiştir. Çoğunluk işlerini tamamlamak için hızlı ya da yoğun çalışmak zorunda olduğunu belirtmiştir(61). Temizlik işlerinde çalışma zamanının yaklaşık %50-70'inde el ile yapılan işler olduğu ve tekdüze tekrarlayan hareketler ile uygulamaların yaygın olduğu belirtilmiştir. Temizlik çalışanları aynı ya da çok benzer görevleri gün içinde sık sık yapmak zorunda kalmaktadırlar (61).

Ev hizmetlerinde çalışan kadınlar açısından işverenlerin aşağılayıcı tutum ve davranışları onları en çok rencide eden, ruh sağlığını etkileyen konuların başında gelmektedir. İşverenle geliştirilen karşılıklı güven ve iyi ilişkilerin olmaması iş değiştirmeye sonuçlanabilmektedir. Kadınlar için işverenin tutumu o işi sürdürmek için önemli bir faktör olmaktadır (17,68). Kimi işverenlerin ev işçilerine yönelik kötü davranışları, onlara psikolojik şiddet uygulanmasının ötesinde fiziki ve cinsel şiddet uygulanmasına kadar varabilmektedir. Kadınlar küfür ve dayanın yanısıra taciz ve tecavüz gibi saldırılara maruz kalabilmektedir (2). Lebanon'da 2007-2008 yılları arasında 95 göçmen ev işçisinin öldüğü bildirilmiştir. Ölen işçilerin 40'ı intihar etmiş, 24'ü ise ev sahiplerinden kaçmak için çabalarken yüksek binalardan düşerek hayatını kaybetmiştir (69).

Kırılgan gruplar olarak tanımlanan genç işçiler ve göçmen işçiler de ciddi riskler taşımaktadır. Genç işçilerin yaşlı işçilere göre ölümcül kaza geçirme sıklığı %40 daha

fazladır (4). Göçmen ev işçileri üzerine yapılmış araştırmalarda göçmen kadın ev işçilerinin genellikle işverenin ailesiyle beraber yatılı olarak yaşadığı ve bu durumun ev işçisi için tüm gün boyunca ev işleri için müsait olma anlamına geldiği belirtilmiştir (70). Yatılı olarak çalışmaya bağlı olarak genellikle uzun çalışma saatleri (13-19 saat) ile dinlenme günleri veya dinlenme saatleri olmadan çalışıldığı belirtilmektedir. Olumsuz yaşama koşulları (örneğin merdiven altında, depolarda, kalorifer dairesinde, ev sahipleri ile aynı odada yatılması), özel alan sınırlarının belirsiz olması ve ücretler ciddi sorunlar olarak dikkat çekmektedir. Evden çıkışın engellenmesi, diğer aile üyeleri, komşular ve ev işçileri ile iletişimin yasaklanması, işveren veya diğer aile üyeleri tarafından istismara uğrama birçok çalışmada gösterilmiştir. Sözlü olarak aşağılama, kirliliği ve fakir olarak nitelendirme, fiziksel zarar verme ile tehdit edilme, tokatlama, yakma, itme, saç kesme şeklinde fiziksel istismar ve cezalandırma gibi uygulamaların yaygın olduğu belirtilmektedir.

Göçmen işçileri için dil ve kültür bariyerleri riskleri arttırmakta, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kuralları anlamayı zorlaştırmakta, hakları ile ilgili farkındalığı azaltmaktadır. Bunlar gibi birçok nedenle göçmen işçiler ev işçiliği gibi düşük beceri gerektiren işlerde çalışmaktadır. Göçmen ev işçilerinin ortalama yaşı daha geçtir bu nedenle mesleki risklere daha erken yaşlarda maruz kaldıkları ve belki de genç yaşta olmanın bu durumu arttırdığı belirtilmektedir (70). Kanada’da yapılan bir çalışmada ise yaşlı göçmen kadın ev işçilerinin, Kanada doğumlu ev işçilerine göre daha yoksul yaşadıkları gösterilmiştir (71). Göçmen ev işçilerinin aynı konumdaki yerli ev işçilerine göre daha kötü koşullarda çalıştıkları da bildirilmektedir. Bu nedenler ile göçmen ev işçileri iş kazaları ve meslek hastalıkları için yüksek riskli grupta yer almaktadır (70).

Ev hizmetlerinde geçici gündelik çalışanlar, iş kazasına en fazla maruz kalan kırılgan grupları oluşturmakta ve ayrıca iş ortamındaki fiziksel, kimyasal ve biyolojik birçok etken nedeniyle meslek hastalıkları için risk grubu olarak kabul edilmektedir (44). 2012 yılında çıkarılan 6331 sayılı İş sağlığı ve Güvenliği Kanunu kamu ve özel sektördeki “tüm çalışanları, faaliyet konularına bakılmaksızın” kapsamaktadır. Buna rağmen ev hizmetlerinde çalışanlar kapsam dışı bırakılmıştır. İş Kanununun sağladığı, kıdem ve ihbar tazminatı, bildirim süresi, hafta tatil ücreti, genel tatil ücreti, yıllık ücretli izin, iş güvencesi gibi hak ve güvencelerden ev işçileri yararlanamamaktadır. İş kanunu dışında kalan işçi işveren ilişkileri Türk Borçlar Kanunu aracılığıyla düzenlenmeye çalışılmaktadır. Kanun, işverene, iş yerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri eksiksiz

bulundurmak; işçilere de işçi sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uyma yükümlülüğü getirmiştir. Fakat yeterli olmamış ve 5510 sayılı Kanun'a eklenen ve 2015 yılında yürürlüğe giren Ek Madde 9 ile ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılık durumları düzenlenmiştir. Ev hizmetlerinde hesaplanan çalışma günü sayısına göre sigorta kolları ve kapsamaları düzenlenmiştir. Yeni düzenleme ile ayda 10 günden az çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından, 10 gün ve daha fazla çalışanlar ise kısa ve uzun vadeli tüm sigorta dallarından yararlanmaktadır. Buna göre 10 günden az çalışanlar için işveren tarafından yatırılmak üzere iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası yaptırılması zorunlu iken, uzun dönem sigortaları yatırma seçeneği ev hizmetlerinde çalışanların kendi kararına ve maddi imkânlarına bırakılmıştır (14,19,24). Sigortalanacak kişilerin bildirimleri ile iş kazası ve meslek hastalıkları bildirimlerinin internetten yapılabilmesi, ayrıca cep telefonu faturası ve e-devlet üzerinden primlerin ödenebilmesi gibi uygulamalar ile sigorta işlemlerine ilişkin uygulamaları kolaylaştırarak kayıt dışılığı azaltmak amaçlanmıştır (72). Fakat 10 günden az süreli çalışanlar için uzun vade sigorta kolları (sağlık sigortası, emeklilik, hastalık gibi) için sigorta primlerinin ev hizmetlerinde çalışanların kendileri tarafından yatırılmasının çalışma koşulları, işin düzensizliği ve ücretlerin düşüklüğü düşünüldüğünde mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bu konuda ileri düzenlemelerin yapılması gerekliliği ilgili sendikalar tarafından belirtilmektedir (9,73,74)

Ev işçilerinin çalışma alanının ev olması, çalışanların çoğunluğunun kayıtsız, güvencesiz ve haklardan yoksun kadınlardan oluşması, işverenle kurulan ilişkilerin yapısı nedeniyle örgütsüzlük de önemli bir sorun olarak dikkat çekmektedir (2). Bu nedenle ev işçilerinin haklarının düzenlenmesi için çalışan 2 sendika bulunmaktadır. Bunlar; Ev işçileri Dayanışma Sendikası (EVID-SEN) ve İmece Ev işçileri Sendikası'dır (9).

2.2.6. Korunma

Sağlık gözetimi; çalışanların sağlığının korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapılan tıbbi muayene, tetkikler, bağışıklama, sağlığı koruyucu tüm çalışmalar (tüm çalışmaların kayıt altına alınması, değerlendirilmesi ve bildirimi), ilkyardım, acil tedavi, rehabilitasyon ve sağlığı geliştirme gibi çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır (46). Ev işçilerinin çalışma alanının ev olması ve formel bir düzende çalışılmaması bu hizmetlerden yararlanamama ile sonuçlanmaktadır.

Tüm ev işçilerinin işle ilgili eğitim alması ve eğitimin; kimyasalların nasıl kullanılacağı, saklanacağı, güvenli şekilde karıştırılacağı, sulandırılacağı ve daha güvenli ürünlerin nasıl seçileceği gibi temel güvenlik bilgilerini (44), kişisel koruyucu donanım ne zaman kullanılır, kullanım sonrası nasıl saklanır, kontamine olmadan nasıl giyilir ve çıkarılır, kişisel koruyucu donanım kullanmanın işi sınırlayıcı özellikleri, kas iskelet sistemi rahatsızlıklarından kaçınmak için alınacak önlemler gibi teknik bilgiler ile sigortalılık, sosyal ve yasal haklar gibi mesleki bilgileri içermesi gerekmektedir (55).

2.3. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Çalışmalar genellikle sosyal bilimler ve hukuk alanlarında yapılmıştır. Çoğunlukla derleme tipinde araştırmalardır. Aşağıdaki tabloda sadece niteliksel ve niceliksel tipteki saha araştırmalarına yer verilmiştir (Tablo 2.7.).

Tablo 2.7. Literatürde bulunan, ev işçilerini konu alan niteliksel ve niceliksel yöntemlerle yapılmış bazı araştırmalar

Yazar adı	Yılı	Amacı	Tipi	Yöntem	Sonuç
Direk D (75)	2016	Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan kadınların işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunlarını İstanbul ili üzerinden tanımlamak	Niteliksel	Sosyal ağlar yardımıyla, rastlantısal olmayan örneklem ile 5 kişiye ulaşılmıştır. Derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.	Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan kadınlar sosyal güvenceden yoksun, düşük ücretli, uzun çalışma saatleri ile ağır işlerde çalışmaktadır.
Çelik K, Yücedar Y (76)	2016	Samsun’da evlere temizliğe giden Roman kadınların işgücü piyasasına katılım süreçlerini irdelemektir.	Niteliksel	Anahtar kadın ve kartopu tekniği ile ulaşılan 20 Roman kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.	Yoksul Roman kadınların evlere temizliğe gitmesi yoksul oluş ile mücadelede bir mevzi olmuş, var olan toplumsal cinsiyet rolleri baskısından kaçmalarına kısmi imkân sunmuştur. Ancak Romanlara yönelik önyargı ve ayrımcılıkla mücadele etmede yardımcı olmamış, kendisi bu kurguyu yaratan mekanizmaya dönüşmüştür.
Kara H (77)	2016	Kadın ev işçilerinin kentsel pratiklerini, gündelik-mekânsal hareketliliklerini ve kenti algılayışlarını ev içi emeği temel alarak anlamaya çalışmak	Niteliksel	Ankara’da 32 ev işçisi kadın ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.	Ev işçisi kadınların birbirleri ve kentle tek bağlantısı tolu taşıma ağlarıdır. Düşük gelirli kadınlar daha fazla iş arayışındadır ve kentsel hareketlilikleri fazladır.

Tablo 2.7. Literatürde bulunan ve ev işçilerini konu alan niteliksel ve niceliksel yöntemlerle yapılmış bazı araştırmalar, devamı

Yazar adı	Yılı	Amacı	Tipi	Yöntem	Sonuç
Kalaycıoğlu S, Rittersberger-Tılıç H, Çelik K (78)	2014	Bakım sektöründe kayıt-dışı kadın emeğini farklı aktörleri ve boyutları ile irdelemek	Niteliksel ve Niceliksel	Ankarada olasılıklı tabakalı örneklem ile seçilen 943 kişiye ulaşılmıştır. 20 yabancı ve 60 yerli işgücü olmak üzere toplam 80 kadın ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.	Çocuk-hasta-yaşlı-engelli bakım hizmetleri evde bakım şeklinde alınmak istenmektedir. Önem verilen ilk nitelik güvenilir olmaktadır. Profesyonelleşme yoktur. Hasta bakımı hem daha profesyonel hem de ücretleri daha fazladır. En görünmez olan engelli bakımıdır.
Akalın A M. (79)	2014	Türkiye'ye Eski Sovyet Bloğu ülkelerinden gelen göçmen ev işçisi kadınların göç etmeye karar verişlerinden itibaren göç ve iş bulma süreçleri, Türkiye'ye geliş süreçleri, Türkiye'de ev işçiliği sektörüne ilişkin emek piyasasındaki varoluşları ve finansal faaliyetleri incelenmek	Niteliksel	Kartopu yöntemi ile ulaşılan 48 göçmen ev işçisi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır	Türkiye ve bölge arasındaki mevcut ulus-ötesi sosyal ağlar ile iş bulunmaktadır. Genellikle kendilerinden önce en az bir yakınları, Türkiye'ye çalışmak için gelmiştir. Çoğunlukla, turist vizesi ile giriş yapıp izinsiz çalışmaktadırlar. Göç etmeye karar vermelerinin ardında genel olarak dağılan SSCB sonrası dönüşen ekonomik yapı bu duruma neden olmaktadır.
Dinçer CG. (80)	2014	Küreselleşme, ev içi emek ve göçün kadımlaşması arasındaki ilişkiyi göstermek	Niteliksel	Gürcistandan göç eden Ankara ve İstanbul'dan çalışan 11 ev işçisi ve 7 işveren ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Kartopu tekniği ile ulaşılmıştır.	Göçmenlik, kadınlık gibi farklı dezavantajlı durumların keşişimi, göçmen ev içi işçilerini, hem çalışma alanları olan ev içinde hem de izin günlerini geçirdikleri 'kamusal' alanda sömürüye ve tacize açık hale getirmektedir
Fidan F, Özdemir MÇ. (16)	2011	Ev hizmetlerinde çalışan kadınların işe erişimi, çalışma koşulları ve işin yapılışı ile ilgili konularda yaklaşımlarını araştırmak	Niteliksel	Sakarya'da çalışan 50 kişiyle görüşülmüştür. Derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri yapılmıştır.	Kadınların zorunluluktan dolayı (gelir baskısı) ev hizmetlerine gittiği, işe ulaşımının ise sosyal ağlar ile sağlanmaktadır. Yapılan işin içeriği ve kadına yönelik tutumlar farklılık göstermekte her evde özgül koşullar ve kadından beklentiler vardır.

Tablo 2.7. Literatürde bulunan ve ev işçilerini konu alan niteliksel ve niceliksel yöntemlerle yapılmış bazı araştırmalar, devamı

Yazar adı	Yılı	Amacı	Tipi	Yöntem	Sonuç
Erdem Z, Şahin L. (81)	2010	Ülkemizde ev hizmetlerinde çalışan yabancı uyruklu işgücünün çalışma şartlarının ortaya konması ve sosyal yaşamlarına dair bir takım ipuçlarına ulaşmak	Niceliksel	İstanbul’da çalışan 56 ev işçisi göçmen kadına anket uygulanmıştır.	Büyük kısmı Ukrayna ve Moldova vatandaşı ve evli olup, ailesinin bütçesine katkı amacıyla çalışmaktadır. 3te li lisans mezunudur fakat alana dair eğitimleri yoktur. En büyük problem sigortasızlıktır. Fakat bu işçilerin büyük çoğunluğu kendi ülkelerinde sigortalıdırlar. Haftada 5gün üzeri ve 45 saatten fazla çalışanlar fazladır.
Etiler N, Lordoğlu K. (82)	2010	Ev hizmetlerinde göçmen kadınların hem sağlık sorunlarını hem de bunları çözme biçimlerini saptamak	Niteliksel	İstanbul, Kocaeli ve Sakarya’da çalışan kartopu tekniği ile ulaşılan 15 göçmen (Türkmenistan, Özbekistan, Gürcistan) ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.	İşgücü piyasası koşulları altında ev hizmetlerinde çalışan göçmenlerin yerli işçilerden dahaolumsuz koşullarda çalışmaktadır. göç eden bu işçiler hem kendi toplumlari hem de göç ettikleri topluma göre daha sağlıklılar (sağlıklı göçmen varsayımı)
Suğur N, Suğur S, Şavran S T (68)	2007	Türkiye’de orta sınıfın mazbut hizmetkârları olarak tanımlanan kapıcılar, gündelikçiler ve çocuk bakıcılarının istihdam yapısının sosyolojik olarak incelemektir.	Niteliksel ve Niceliksel	Eskişehir’de bir yıllık süre içinde kapıcı, bakıcı ve temizlikçi kategorilerinde 100er kişiye (toplam 300) anket uygulanmış, 14 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.	İstihdam enformel sosyal ilişkiler yoluyla olmaktadır. Kadın işgücünde ev hizmetliliği önemli bir rol oynamaktadır. İş tanımı belirsizdir. Bu belirsizlik en yüksek oranda bakıcılık hizmetlerindedir. Örgütsüzlük, işveren orta sınıfa karşı güçsüzleştirmektedir. İstihdam ilişkileri önemli ölçüde paternalist özelliktedir. Paternalist yapı, işveren orta sınıfın ev hizmetlileri üzerindeki kontrol ve denetim gücünü artırmaktadır.
Özyeğin G. (83)	2005	Ücretli ev emeğinin kadınlar arası ilişkileri toplumsal iktidar ve ataerki ile bağlantılarını ortaya koymak	Niceliksel	Ankara’da olasılıklı tabakalı örneklem ile 103 kapıcı dairesinde yaşayan ev hizmetlisi ve gecekondu mahallesinden 59 kişi ile görüşülmüştür.	Kadınların eve yaptıkları parasal katkı evde bağımsız para denetimiyle ya da karar alma otoritesiyle doğrudan bağlantılı değildir. Para özellikle kapıcı ailelerinde tamamen erkek elindedir. Araştırmadaki hiçbir kadının sigorta güvencesi yoktur. Fakat işlerini giderek artan şekilde güvence ve koruma kaynağı olarak görmekte dirler.

Tablo 2.7. Literatürde bulunan ve ev işçilerini konu alan niteliksel ve niceliksel yöntemlerle yapılmış bazı araştırmalar, devamı

Yazar adı	Yılı	Amacı	Tipi	Yöntem	Sonuç
Çelik N. (84)	2005	İllegal işçi ve çalışma statülerinin Türkiye’de çalışan göçmen kadın ev işçilerinin yaşam ve çalışma deneyimlerini nasıl etkilediğini tartışmak	Niteliksel	İstanbul ve Ankara’da çalışan, kartopu tekniği ile ulaşılan 16 göçmen ev işçisi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.	Göçmen kadın ev işçileri illegal işçi ve göçmen statülerinden dolayı çalışmakta oldukları yabancı ülkelerde savunmasız ve sömürüye açık bir konumdadırlar. Ev işçileri başlıca, temizlik, yaşlı bakımı, çocuk bakımı ve ev işi yapmaktadır.
Bora A. (6)	2004	Kadınların sınıfının ve cinsiyetin gündelik yaşam içinde nasıl birbiri üzerine kurulduğunu anlamak	Niteliksel	14 çalışan ve 13 işverenle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.	Orta sınıftan işverenler ücretli ev hizmetlerinin varlığı ile kendilerini erkeklerle eşit ve modern özneler olarak inşa etmektedirler. İstihdam ilişkisi içinde kadınlar arasında eşitsizlik tekrar üretilmektedir.
Kaşka S. (85)	2005	Moldovalı göçmen işçiler üzerinden Türkiye’ye göç hareketlerini anlamak ve analiz etmek	Niteliksel	İstanbulda göç konusunda hükümet yetkilileri, göçmen ev işçileri ile yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış formlar ile derinlemesine görüşmeler (38 kişi) yapılmış, medyadan işçiler ile ilgili haberler derlenmiştir.	Son on yılda, coğrafi yakınlık, vize düzenlemeleri ve resmi olmayan işgücü piyasası Moldova’dan başlıca göç nedenleridir. Etnik köken, Türkiye’yi hedef ülke olarak seçme konusunda da rol oynamaktadır: Moldovalı kadın göçmenlerin çoğu Hristiyan ve Türkçe konuşan Gagavuz Türkleri oluşturmaktadır.
Kalaycıoğlu S, Rittersberger-Tılıç H (17)	2000	Gündelikçi kadınların sosyoekonomik ve aile içi statüsünü, iş bulma mekanizmalarını, iş psikolojisi geleceğine ilişkin görüşlerini saptamak	Niteliksel ve Niceliksel	Ankara’da olasılıklı olmayan örneklem ile adresleri tespit edilen 102 ev ve büro hizmetinde çalışan kadın ile görüşülmüş ve ayrıca 5’er kişilik 3 farklı odak grup toplantısı yapılmıştır.	Ev hizmetlerinde çalışan kadınlar kırdan kente göçmüş, düşük eğitilmiş ve sınırlı mesleki becerilere sahiptir. İşveren işçi ilişkisi “paternalist, hayali akrabalık, cömert patron, sadık kul” kavramları çerçevesinde gerçekleşmektedir.
Say Eryılmaz M. (86)	2000	Gündelik temizlik işçisi kadınların enformel işgücü piyasasında yer alış şekillerini tanımlamak	Niteliksel	Kartopu yöntemiyle ulaşılan, ev hizmetlerini arz ve talep eden 30 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.	İş -işçi bulmak için en çok yerel ağlar kullanılmakta, en ve tek önemli kavram karşılıklı güven olmaktadır. Çoğunluğu eşlerinden daha çok para kazanmaktadır. İşveren kadınların ise aynı eğitim ve pozisyonda olsalar dahi katkısı eşlerinden azdır.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yeri

Araştırma Ankara merkez ilçelerinde çalışan 18-65 yaş grubu, başlıca temizlik işi yapan kadın ev işçilerinde yapılmıştır. Ankara merkez ilçeleri; Çankaya, Altındağ, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Sincan, Mamak, Yenimahalle, Pursaklar ve Gölbaşı olarak tanımlanmıştır.

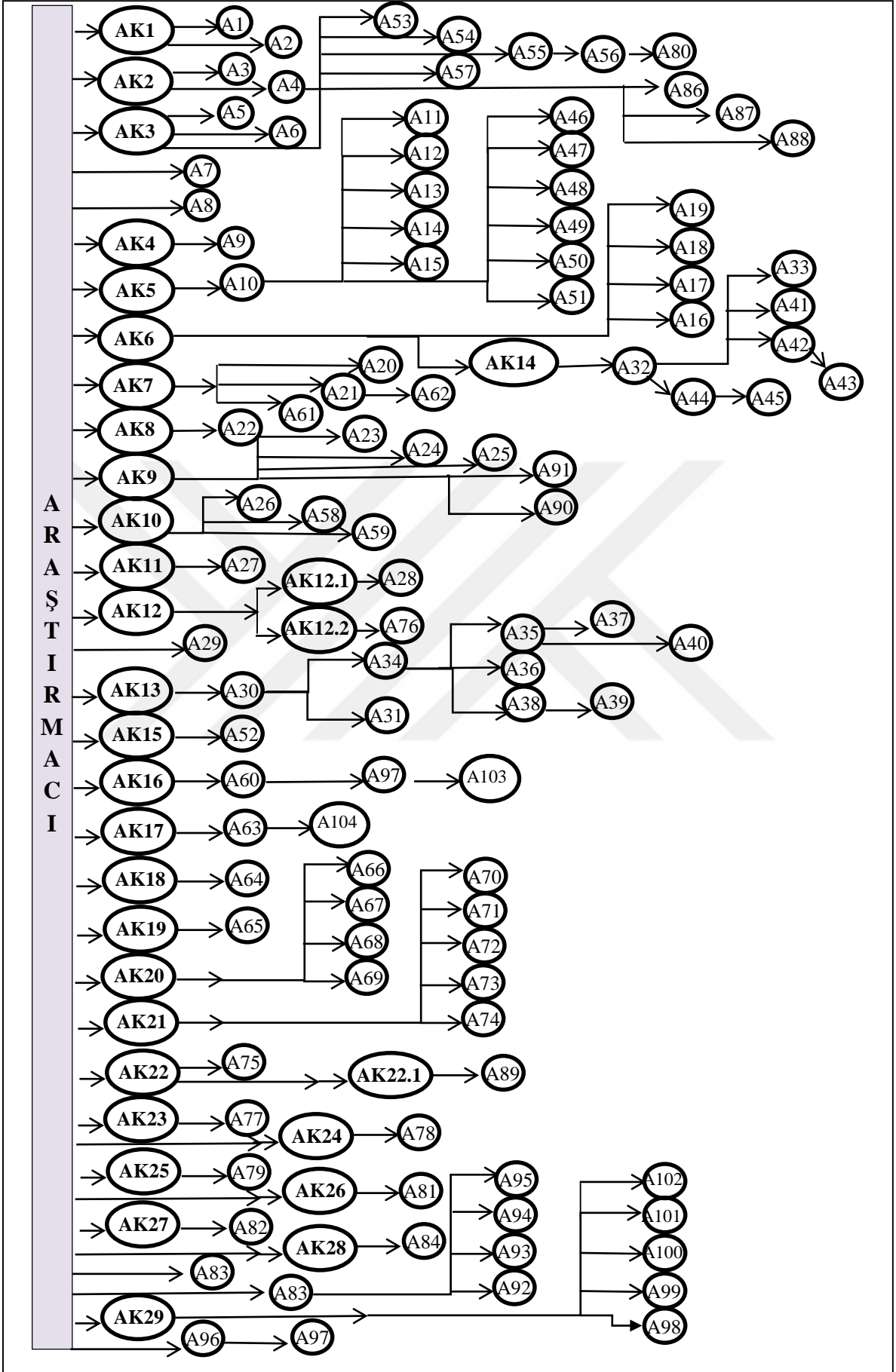
3.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırma evreni Ankara merkez ilçelerinde çalışan tüm kadın ev işçileri oluşturmaktadır. Ev işçilerinin sayısı ve kentsel dağılımları tam olarak bilinmemektedir. Ev işçileri ve diğer “gizli popülasyon” olarak tanımlanan bu gibi gruplarda “olasılıklı olmayan yöntemler” sıklıkla kullanılmaktadır (87). Kartopu örnekleme yoluyla, görüşülen kişilerden bazıları “anahtar kişi” olarak kabul edilmiş ve böylece yeni görüşülecek kişilere ulaşılmıştır. Belirlenen araştırmaya dâhil edilme kriterleri dışında, kartopu örnekleme tekniğinde seçime bağlı taraf tutmaya (selection bias) neden olabilecek herhangi bir eleme ya da seçime (87) gidilmemiştir. Anahtar kişilerden elde edilen herkese ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ulaşılmaya planlanan örneklem sayısı; araştırmanın tipi, insan gücü, araştırma veri toplama süresinin kısıtlılığı, araştırılan grubun özellikleri, veri analizinde uygulanacak istatistik yöntemler göz önünde bulundurularak ve G-Power 3.1.9.2 programı kullanılarak (*yüksek etki boyutu (effect size) ve güç (power, 1-β) %80*) 102 olarak hesaplanmıştır (88).

Bu doğrultuda 1 Temmuz- 30 Eylül 2017 tarihleri arasında 3 ay süreyle kartopu tekniği ile ulaşılan 104 ev işçisi kadın araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu kişilerden belirli kriterlere göre belirlenen 5 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Şekil 3.1.'de kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılan ev işçilerinin dağılımları verilmiştir. Şekilde “AK” kısaltması Anahtar Kişi, “A” kısaltması ise Anket uygulanan kişileri tanımlamaktadır. Araştırmanın ilk aşamasında sosyal ağlar ile ulaşılan kişilere evlerinde çalıştırdığı ve/veya tanıdığı ev işçisi olup olmadığı sorulmuştur. İsim ve iletişim bilgisi verebilen bu kişiler anahtar kişi (AK) olarak kaydedilmiştir. Anahtar kişilerden ulaşılan ev işçilerine veya direkt ulaşılan ev işçilerine anket uygulanmış ve A1-A104 şeklinde numara verilmiştir.

Şekil 3.1. Ev işlerinin kartopu yöntemine göre dağılımı

3.2.1. Araştırmaya Dâhil Edilme ve Dışlanma Kriterleri

Araştırmaya Dâhil Edilme Kriterleri; 18-65 yaşında olmak, kadın cinsiyeti, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, Ankara ili merkez ilçelerinde çalışmak, halen çalışan ev işçisi olmak (son 1 yıldır, haftada 1 veya daha fazla kez çalışıyor olmak), başlıca temizlik işi yapmaktır.

Dışlanma Kriterleri; 18 yaşından küçük ve 65 yaşından büyük olmak, erkek cinsiyeti, T.C. vatandaşı olmamak, Ankara ili merkez ilçeleri veya il dışında çalışıyor olmak, temizlik işi yapmamak, 1 yıl ve daha uzun süredir çalışmıyor olmaktır.

3.2.2. Derinlemesine Görüşme İçin Dahil Edilme Kriterleri

Anket bitiminde “*Bugün konuştuğumuz konularda daha ayrıntılı bir görüşme yapılmasını kabul eder misiniz?*” şeklinde sorulmuş ve görüşülen kişilerin %24’ü (n=25) kendisiyle derinlemesine görüşme yapılmasına onay vermiştir. Bu kişiler ev işçisi olarak çalışma süresi, iş kazası geçirme durumu, işverenle deneyimleri, işe başlama ve iş kolunda çalışma nedenleri gibi soru alanlarında verdikleri yanıtlara göre değerlendirilmiş ve 10 kişi seçilmiştir. Ulaşılabilen 5 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

3.3. Görüşme Yeri ve Ortam Özellikleri

Anket formları, işveren ev sahibi evinde, ev işçisinin evinde, gün benzeri toplantılarda, alışveriş merkezinde, kafede, çay bahçesinde, düğün salonunda, restoranda, ev işçisine ait evin kapısı önünde, evin pencere altında, Toplum Sağlığı Merkezinde, Başkent Halk Sağlığı A.D.’da gibi birçok farklı yerde doldurulmuştur. Görüşmeler sırasında olabildiğince rahat bir ortam sağlanmaya çalışılmış olup, görüşülen kişinin istediği yer ve uygun olduğu zamana göre telefon ile randevu tarihi belirlenerek buluşma sağlanmıştır.

Derinlemesine görüşmeler; 25 kişi (araştırmaya katılanların %24’ü) derinlemesine görüşmeler için onay vermiştir. 5 kişi ile görüşme yapılmıştır. 4 kişi ile işveren ev sahibi evinde, 1 kişi ile ev işçisine ait evde görüşülmüştür.

3.4. Araştırmanın Tipi

Nicel ve nitel kısımları olan tanımlayıcı tipte bir araştırmadır.

3.5. Araştırma Değişkenleri

3.5.1. Bağımsız Değişkenler

- Çalışanların demografik özellikleri (yaş, öğrenim durumu, medeni durum, göç durumu, doğurganlık bilgisi)
- Sağlıklı yaşam durumu ile ilgili değişkenler (sigara ve alkol kullanımı, obezite durumu)
- İşyeri ortam faktörleri (fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psikososyal risk faktörleri)

3.5.2. Ara Değişkenler

- Çalışma hayatı ile ilgili değişkenler (işe başlangıç ve bitiş saatleri, günlük ortalama çalışma süresi, haftalık ortalama çalışma süresi, mola süresi, başka bir işte çalışma, işle ilgili eğitim alma durumu)
- Kişisel koruyucu donanım sağlanması ve kullanımı
- Sigortalılık durumu

3.5.3. Bağımlı Değişkenler

- İş kazası ve ramak kala olay
- İş yerinde karşılaşılan şiddet öyküsü
- Evde alınan kararlara katılım
- Sağlık öyküsü (tanılı hastalıklar, sağlık ilişkili yakınmalar, kişisel sağlık algısı)

3.6. Araştırmanın Veri Kaynakları

Araştırmanın verileri, ev işçilerinin işle ilgili sağlık ve sosyal risklerini değerlendiren bir anket ve derinlemesine görüşme rehber formu aracılığıyla toplanmıştır. Anketler yüz yüze görüşme tekniğiyle yapılmıştır.

3.6.1. Anket formu

Çalışma hayatı, sağlık öyküsü, sosyodemografik bilgiler, eş ile ilgili bilgiler, doğurganlık bilgisi, sosyoekonomik durum, işle ilgili eğitim ve bilgi durumu, derinlemesine görüşme yapılmasını kabul edip etmeme durumu, temizlik işi yapan tanıdığı olma durumu gibi toplamda 9 bölüm ve 71 sorudan oluşmaktadır (Bkz. EK 2).

3.6.2. Araştırmada Kullanılan Anketin Ön Denemesi

Araştırma Anket Formunun ön denemesi, 5-8 Mayıs 2017 tarihleri arasında 3 gün içerisinde, Muğla ili Ortaca ilçesinde çalışan dokuz kadın ev işçisi ile yapılmıştır. Anketin ön denemesi bilgi kontaminasyonunu ve vaka kaybını önlemek amacıyla başka bir ilde gerçekleştirilmiştir. Ön deneme sonuçlarına göre anket soru dizilimleri, bazı soruların soruluş şekilleri değiştirilmiş, bazı sorular çıkarılmış ve bazı sorular eklenmiştir. Ayrıntılı bilgi bir rapor halinde verilmiştir (Bkz. EK 1).

3.6.3. Derinlemesine Görüşme Rehber Formu

Görüşmeler öncesinde, daha önce görüşülen kişinin bilgilerinin değerlendirilmiş, dikkat çeken noktalar not alınmış ve bir ön çalışma yapılmıştır. Sosyodemografik bilgileri ile başlayan ve incelenecek konuların başlıklarını içeren yarı yapılandırılmış bir rehber form kullanılmıştır (Bkz. EK 3). Rehber form, toplumsal cinsiyet ve çalışma hayatı, ev ortamında şiddet, şiddet ve çalışma hayatı, iş kazası ve meslek hastalıkları, sosyal güvenlik/ sigortalılık kavramı, sağlık hizmeti kullanımı ve hizmet kullanımını etkileyen faktörler gibi 5 ana başlıktan oluşmaktadır.

3.7. Araştırmada Kullanılan Terimler, Tanımlar, İndeksler

3.7.1. Kartopu Örnekleme Tekniği

Saha araştırmalarında, olgunun çok seyrek olduğu ve nerede görüldüğünün bilinemediği koşullarda uygulanır. Olasılıklı olmayan bir örnekleme yöntemidir (89). Çoğunlukla gelişmekte olan ölkelerde ve görüşülecek kişilere ulaşmanın tek mümkün yolunun başka insanlara sorulması olduğu durumlarda kullanılır. Yöntemin ilk aşamasında (ilk tur) kişilere mümkün olan her yöntemle ulaşılır ve ilgili konuda başka kimler ile görüşülebileceği sorulur. Alınan isimler ile ikinci tur kişilere ulaşılır ve onlardan da başka isimler elde edilir. Bu şekilde birçok tur yapılır. Aynı isimler tekrar tekrar duyulmaya başlandığında sonlandırılır (90). Süreç ilerledikçe elde edilen isimler bir kartopu gibi büyüyerek katlanır.

3.7.2. Boy Uzunluğu ve Ağırlık

Ev işçilerine ait boy uzunluğu ve ağırlık verileri kişilerin beyanı esas alınarak kullanılmıştır. Herhangi bir ölçüm yapılmamıştır. Ağırlık bilgisi Kilogram (kg) ve boy bilgisi Santimetre (cm) cinsinden sorgulanmıştır.

3.7.3. Vücut Kitle İndeksi

Vücut kitle indeksi (Body Mass Index (BMI)); kilogram (kg) cinsinden ağırlığın, metre (m) cinsinden boy uzunluğunun karesine bölünmesi ile elde edilmektedir. Vücut kitle indeksi doğrudan vücuttaki yağ oranını göstermez. Fakat kilonun neden olduğu hastalıklar için bir risk göstergesi olarak kabul edilmektedir (91).

Tablo 3.1. Vücut Kitle İndeksi Sınıflandırması (WHO)

<18,5 kg/m ²	Zayıf
18,5-24,9 kg/m ²	Normal kilolu
25-29,9 kg/m ²	Fazla kilolu
30-34,9 kg/m ²	I.Derece obez
35-39,9 kg/m ²	II. Derece obez
≥40 kg/m ²	III. Derece obez

3.7.4. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoekonomik Durum ile İlgili Sorular

Kullanılan sorular; *“Bu işi yaparken sosyal güvenlik kurumuna bağlı mısınız?”*, *“Herhangi bir sağlık güvenceniz var mı? (Var ise) Hangi sağlık güvencesi ve sigortası kapsamındasınız? “Gelirinizi istediğiniz gibi harçayabiliyor musunuz yoksa tamamını ya da bir kısmını başka kişilere vermek zorunda mısınız?”*, *“Haneye getirdiğiniz gelir diğer aile üyelerinin katkısından daha mı fazla, daha mı az yoksa diğer aile bireylerinin katkısıyla hemen hemen aynı mı?”*

Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması’ndan alınan bu sorular (92) Türkiye örnekleminde daha önce denenmiş olduğu için ev işçilerinin toplumsal cinsiyet ve sosyoekonomik durumu ilişkisini bazı yanlarıyla sorgulamak için kullanılmıştır.

Evde Karar Alma Ölçeği (Household Decision-Making Scale- HDMS): ölçek tek boyut ve üç maddeden oluşmaktadır. Kadının evle ilgili kararlara katılımına ilişkin algısını ölçmektedir. Ölçek “katılımcı”, “eş/partner”, “birlikte”, “başka biri” şeklinde cevapları önceden belirlenmiş 3 maddeden oluşmaktadır (93,94).

Manisa’da yapılan bir çalışmada (Uçan, 2015) C-Change programı kapsamında derlenen toplumsal cinsiyet ölçeklerinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlikleri yapılmıştır. HDMS’ye verilen yanıtların taban ve tavan etkisinin %15’lik sınırın altında yer aldığı, Cronbach’s alfa değerinin 0.606 ile sınır değere yakın, düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının 0,3’ün üzerinde olduğu görülmektedir. Ölçeğin üç maddelik yapısında tek faktörlü açıklayıcı faktör analizi sonucu verdiği, doğrulayıcı faktör analizinde ise uyumun tam olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin çalışma durumu, yaş ve yaşam kalitesi ile anlamlı ilişkisi bulunmaktadır. Başka çalışmalarda ise HDMS ölçeğinin ayrıca medeni durum, eğitim durumu ve yaşam kalitesi ile anlamlı ilişki gösterdiği saptanmıştır (94).

3.7.5. Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO 08)

Çalışan hane halkı fertlerinin yaptıkları işle ilgili meslek gruplarının kodlanması için kullanılmaktadır (27). Ev işçilerinin ve eşlerinin çalıştıkları işler, bulgular bölümünde bu sınıflamaya göre kategorize edilmiştir. Ana başlıkları;

- 1- Yöneticiler
- 2- Profesyonel meslek mensupları
- 3- Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları
- 4- Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar
- 5- Hizmet ve satış elemanları
- 6- Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar
- 7- Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar
- 8- Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları
- 9- Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar

3.7.6. Derinlemesine Görüşme

Derinlemesine görüşmeler bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına, yaşam tarzlarına ve inançları ile toplumsal değişime ilişkin bilgi elde etmek için kullanılan, araştırılan konunun birçok boyutunu derinlemesine sorgulayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu yüz yüze görüşmeler ile bilgi toplanmasına imkân veren bir niteliksel veri toplama yöntemidir (95–97). Derinlemesine görüşmeler, sosyal bilimlerin bütün alanlarında olmak üzere gazetecilik, hukuk, iş dünyası, tıp gibi birçok alanda profesyonel bir teknik veya yardımcı bir başvuru aracı olarak kullanılmaktadır (97). Yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış formlar yardımı ile yapılabilmektedir. Yarı yapılandırılmış bir form kullanılması durumunda araştırmacı, konuyla ilgili önceden

hazırladığı belli konu başlıkları ya da sorularla görüşmeyi gerçekleştirir. Görüşme sırasında soruların sırası, soruların soruluş biçimi gibi değişiklikler yapılabileceği gibi görüşme konusu bağlamında araştırmacı tarafından soru eklenebilir ya da çıkarılabilir (96).

3.7.7. Tematik Kodlama Yöntemi

Niteliksel analiz süreci dört asamadan oluşmaktadır; araştırma notlarının çözümlenmesi ve kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır. Nitel araştırmalarda veriler temalar, kavramlar veya benzer özelliklerine göre kategorilerine ayrılarak analiz edilir. Tematik kodlama yöntemi niteliksel analiz sürecinde en sık kullanılan yöntemlerden biridir (96).

3.8. Araştırmanın İnsan Gücü

Araştırmanın tüm aşamaları araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Anket formları ve anketlerde kullanılan bazı tanımlarla ilgili bir metin hazırlanmış, bu yönlendirmeler doğrultusunda anket formu yüz yüze görüşme ile doldurulmuştur. Ek insan gücü yardımı alınmamıştır.

3.9. Araştırmanın Veri Toplama Biçimi

Araştırmanın nicel kısmının verileri kartopu yöntemi ile ulaşılan kişilere yüz yüze “Anket Formu” uygulanması ile toplanmıştır (Bkz. EK 2). Araştırmanın nitel bölümünün verileri ise görüşme sırasında yarı yapılandırılmış “Derinlemesine Görüşme Rehber Formu” üzerine not tutularak ve ses kayıt cihazı yardımıyla toplanmıştır (Bkz. EK 3).

3.10. Araştırma Verilerinin Değerlendirmesi

3.10.1. Araştırma Nicel Verilerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın nicel bölümünün verisi “SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 17.0 (SPSS Inc, Chicago, IL)” aracılığıyla bilgisayar ortamına yüklenmiş ve değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler ortalama $\pm$ standart sapma, ortanca (minimum-maksimum), frekans dağılımı ve yüzde olarak sunulmuştur. Kategorik değişkenlerin değerlendirmesinde Pearson, Fisher ve Yates düzeltmeli Ki-Kare Testi uygulanmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

3.10.2. Araştırmanın Nitel Verilerinin Değerlendirilmesi

Nitel görüşmeler tematik kodlama yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Tüm görüşmeler yazılı hale getirilmiş, okunduktan sonra öne çıkan temalar belirlenmiş, temalar farklılık ve benzerliklerine göre gruplandırılmıştır. Ortaya çıkan temalar görüşme formundaki soru kümeleri ve araştırmanın hipotezleri ile karşılaştırılarak oluşturulmuştur. Bu aşamalarda konunun uzmanı kişilerin rehberliğinden yararlanılmıştır. Buna göre nitel görüşmelerin değerlendirilmesi aşağıdaki ana kategorilerde ele alınmıştır:

- Bu işte çalışmaya başlama nedenleri
- Çalışmaya karar verme ve iş bulma yolları
- Çalışma ortamında karşılaşılan olumsuz durumlar
- Çalışma koşulları ve sigortalılık
- İş kazası ve şiddet olayları

3.11. Araştırmanın Etik Yönü ve İzinler

Bu çalışma Başkent Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Araştırma Kurulu ve Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (07/06/2017 tarihinde KA17/130 proje numarasıyla).

Anket uygulaması öncesi görüşülecek ev işçileri ve eğer görüşme ev sahibinin evinde yapılacak ise ev sahibinin sözlü onamı alınmıştır. Ayrıntılı bir şekilde çalışma anlatılmış var ise soruları yanıtlanmıştır. Derinlemesine görüşmeler öncesinde ise yazılı bir onam metni rehber alınarak, araştırmanın bir parçası olarak belirlenen konularda konuşmak üzere kişinin seçildiği, izni olursa ses kayıt cihazı ile kayıt alınacağı, istenen durumda cihazın kapatılabileceği ya da görüşmenin sonlandırılabilceği belirtilerek sözlü onam alınmıştır (Bkz. EK 4).

Anket soruları çerçevesinde işle ilgili riskli davranışları gösteren ev işçisi kadınlara anket uygulaması sonrasında kısa bilgilendirme yapılmıştır. Bilgilendirmeler ortalama 6-8 dk. süreyle ve ev işçisinin talebi doğrultusunda derinleştirilerek yapılmıştır.

Anketlerin uygulanması sırasında görüşülen kişilerin sağlık durumlarıyla ilgili merak ettikleri bilgiler verilmiş, ihtiyaç olduğu düşünülen durumlarda (sağlık anketinde sorulan bazı belirtilerin varlığı ancak doktor tanısı almamış olması, ilaç kullanmayı gerektirebilecek ancak kullanılmayan durumlar gibi) kişiler sağlık kurumuna yönlendirilmiştir.

Görüşülen kişilerin kimliğini belirten herhangi bir bilgi alınmamıştır. Alınan bilgiler bilimsel amaçlar dışında kullanılmamıştır.

3.12.Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar

Araştırmada katılımcılara ulaşmada kartopu örnekleme yönteminin kullanılması ve görüşme zamanının ve yerinin katılımcılara göre belirlenmiş olması veri toplama sürecini uzatmıştır. Uygulanan anketler ve yapılan görüşmeler katılımcıların çalıştığı yerler veya evlerinde gerçekleştirilmiştir. İlk görüşmenin çoğunlukla işverenleri tarafından yapılmış olması katılımcıların güveninin sağlanması açısından faydalı olsa da katılımcıların iş ortamında karşılaşılan sorunlar gibi bazı konularda bilgi vermesinde çekincelere sebep olmuştur. Bu zorluk ancak görüşmeciye güven oluştuktan sonra aşılabilmektedir.

Araştırmada bazı görüşmelerde ses kaydı kullanılması, bir görüşmede ise görüşülen kişinin izin vermemesi üzerine not tutulması, verilerin çözümlene yapan programlara aktarılmasını engellemiştir. Ses kayıtları araştırmacı tarafından dinlenerek yazılmış, ham veri elle kodlanmıştır. Bu durum verilerin çözümlene sürecini uzatmıştır.

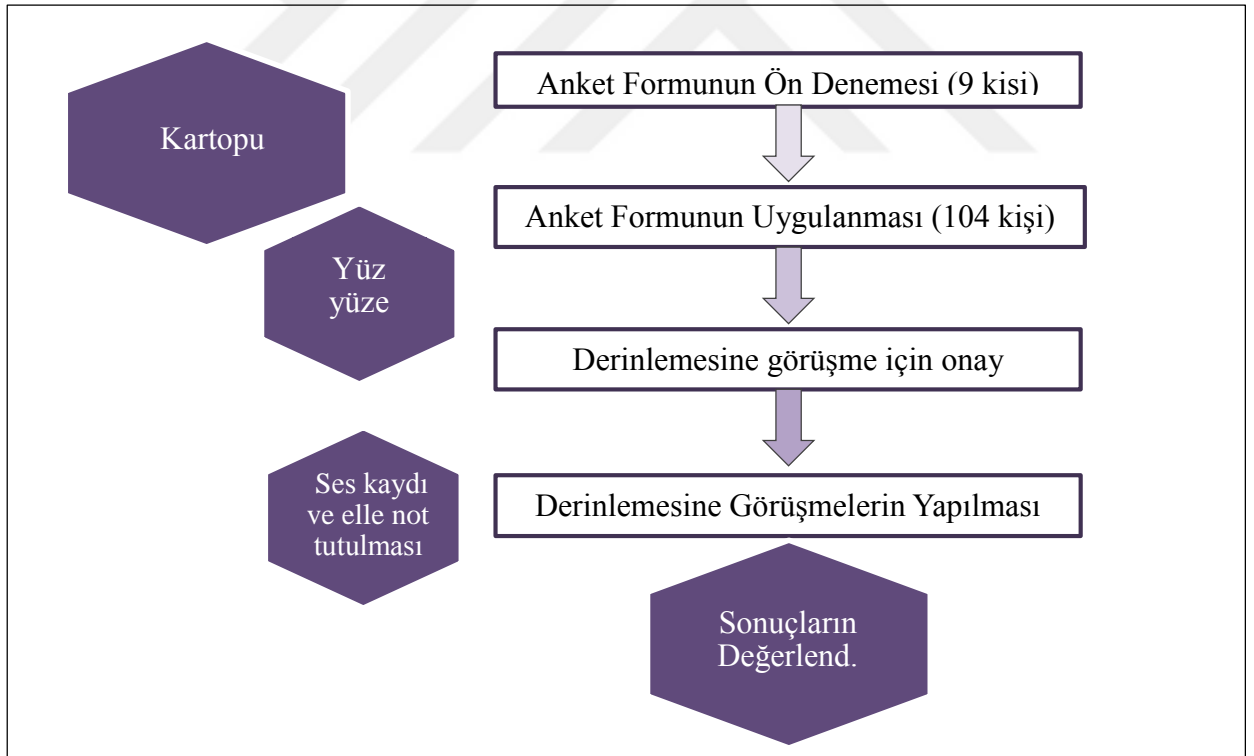
3.13.Araştırmanın Maliyeti

Araştırma Başkent Üniversitesi Araştırma Fonunca desteklenmekle birlikte araştırma sırasında kullanılan anket formları, onam ve derinlemesine görüşme rehber formlarının basımı ile ev işçilerine ulaşım için kullanılan araba ve toplu taşıma maliyetleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır. Araştırmaya katılan ev işçilerine herhangi bir ücret ödenmemiştir.

3.14. Araştırmanın Zaman Çizelgesi

GÖREV VE AKTİVİTELER	2016				2017										
	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Literatür taranması															
Anket formlarının hazırlanması															
Araştırma önerisi sunumu															
Gerekli izinlerin alınması															
Anketlerin uygulanması															
Görüşmelerin yapılması															
Veri girişinin yapılması															
Ses kayıtlarının çözümlenmesi															
Verilerin analizi															
Rapor yazımı															
Araştırmanın sunumu															

3.15. Araştırmanın Akış Şeması

4. BULGULAR

Ankara’da yaşayan ve çalışan 104 ev işçisi kadına anket uygulanmıştır. Niceliksel bölüm olarak tanımlanan bu bulgular; *bazı tanımlayıcı bilgiler, çalışma hayatı ile ilgili bilgiler, sağlık öyküsü ve doğurganlık bilgisi, eş ile ilgili bilgiler, sosyoekonomik bilgiler, iş ile ilgili eğitim ve bilgi durumu* gibi başlıklar halinde sunulmaktadır.

4.1. Ev İşçilerinin Bazı Tanımlayıcı Özellikleri

Tablo 4.1. Ev işçilerinin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımları, (Ankara, 2017)

Özellikler (n=104)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Yaş		
18-24	3	2,9
25-29	4	3,8
30-34	7	6,7
35-39	21	20,2
40-44	25	24,0
45-49	23	22,1
50-54	16	15,4
55-60	5	4,8
Ortalama ($\pm$ SD)	42,56 ($\pm$ 7,95)	
Ortanca (Min-Maks)	43 (21-60)	
Öğrenim Durumu		
Okur-yazar değil	2	1,9
Okur-yazar (<i>Diplomasız</i>)	6	5,8
İlkokul	63	60,6
Ortaokul (<i>İlköğretim</i>)	19	18,3
Lise	11	10,6
Önlisans	1	1,0
Üniversite	2	1,9
Medeni Durum		
Evli	84	80,8
Boşanmış	12	11,5
Dul	5	4,8
Bekâr	2	1,9
Ayrı yaşıyor	1	1,0
Hanedeki Toplam Kişi Sayısı		
1 kişi	3	2,9
2 kişi	17	16,4
3 kişi	25	24,0
4 kişi	35	33,7
5 kişi	15	14,4
6 kişi	8	7,7
10 kişi	1	1,0
Ortalama ($\pm$ SD)	3,69 ($\pm$ 1,38)	
Ortanca (Min-Maks)	4 (1-10)	

*Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların %81,7'si (n=85) 35-54 yaş aralığında iken, %24'ü (n= 24) 40-44 yaş aralığında bulunmaktadır. Kadınların yaşları ortalaması ($\pm$ SD) ise 42,56 ($\pm$ 7,95)'dir. Öğrenim durumları değerlendirildiğinde; kadınların %60,6'sının ilkokul mezunu olduğu, %1,9'unun (n=2) okuma yazma bilmediği, %86,6'sının (n=90) ortaokul ve altında öğrenim durumu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kadınların %80,8'i (n=84) evlidir. Hanedeki kişi sayıları ortalaması ($\pm$ SD); 3,69 ($\pm$ 1,38)'dur (Tablo 4.1.).

Ev işçilerinin %47,1'i (n=49) Çankaya, %19,2'si Mamak (n=20), %12,5'i (n=13) Keçiören, %6,7'si (n=7) Altındağ'da ikamet etmektedir. Ev işçilerinin ikamet adresleri üzerinden dağılımları Google-harita üzerinde Şekil 4.1.'de gösterilmiştir. %54,8'i (n=57) köyde, %33,7'si (n=35) ilçede doğduğunu ve %85,6'sı (n=89) Ankara'ya göç ettiğini belirtmiştir. Ankara'ya başka bir şehirden göç eden kadınların %89,4'ü (n=78) 10 yıl ve üzeri süredir Ankara'da ikamet etmektedir (Tablo 4.2.).

Tablo 4.2. Ev işçilerinin bazı demografik özelliklerine göre dağılımları, (Ankara, 2017)

Özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Ankara'da Yaşanılan İlçe (n=104)		
Çankaya	49	47,1
Mamak	20	19,2
Keçiören	13	12,5
Yenimahalle	8	7,7
Altındağ	7	6,7
Etimesgut	3	2,9
Pursaklar	2	1,9
Gölbaşı	1	1,0
Çubuk	1	1,0
Doğum Yeri (n=104)		
Köy	57	54,8
İlçe-Kasaba	35	33,7
Büyükşehir	9	8,7
İl	3	2,9
Göç Durumu (n=104)		
Evet	89	85,6
Hayır	15	14,4
Ankara'da İkamet Süresi (yıl) (n=89)*		
<10	11	10,6
10-19	20	19,2
20-29	34	32,7
30-39	26	25,0
$\geq$ 40	13	12,5
Ortalama ($\pm$ SD)		24,87 ($\pm$ 12,30)
Ortanca (Min-Maks)		25 (1-54)

* Sadece göç edenler üzerinden hesaplanmıştır.

Şekil 4.1. Ev işçilerinin ikametlerinin Google-harita üzerinde dağılımı

4.2. Eş ile İlgili Bilgiler

Tablo 4.3. Ev işçisi kadınların eşlerinin bazı bilgileri, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Öğrenim Durumu (n=84)		
Okur-yazar değil	-	-
Okur-yazar (<i>Diplomasız</i>)	3	3,6
İlkokul	43	51,2
Ortaokul (<i>İlköğretim</i>)	18	21,4
Lise	17	20,2
Üniversite	3	3,6

Ev işçilerinin eşlerinin %76,2'si (n=64) ortaokul ve altı öğrenim düzeyine sahiptir (Tablo 4.3.). Ev işçileri ve eşleri öğrenim durumuna göre karşılaştırıldığında lise ve üzeri öğrenim görme eşlerde anlamlı derecede daha fazladır ($X^{\text{Fisher's}}=5.043$, $0=0,040$). Evli kadınların %10,7'sinin (n=9), eşlerinin ise %23,8'inin (n=20) lise ve üzeri öğrenim düzeyi vardır.

Araştırmaya katılan ev işçilerinin eşlerinin, %14,3'i (n=12) herhangi bir işte çalışmaz iken %85,7'si (n=9) bir işte çalışmaktadır. Çalışmama nedenleri; emekli olma (n=8), iş arama/işsiz olma (n=3), engelli olma (n=1) olarak belirtilmiştir. Çalışmayanların (n=12), %50'si (n=6) iş aramamaktadır. İş arayanların iş arama süreleri ortalamaları ($\pm$ SD); 5,85 yıl ($\pm$ 3,07), ortancası (Min-Maks); 4,5 yıldır (2 ay-7 yıl).

Tablo 4.4. Ev işçisi kadınların eşlerinin mesleklerinin dağılımı, (Ankara, 2017)

ISCO 08'e göre Meslekler (n=84)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Silahlı kuvvetler ile ilgili meslekler		
Uzman çavuş	1	1,2
Profesyonel meslek mensupları		
İnşaat mühendisi	1	1,2
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı meslek mensupları		
Makine teknisyeni	1	1,2
Büro hizmetlerinde çalışanlar		
Depo sorumlusu	1	1,2
Devlet dairesinde memur	7	8,5
Hizmet ve satış elemanları		
Aşçı, aşçı yamağı, dönerci, pideci	7	8,5
Apartman görevlisi	20	23,8
Kurum hizmetlisi	3	3,6
Eczacı kalfası	1	1,2
Hasta bakıcı	2	2,4
Garson, tezgâhtar	3	3,6
Bekçi, güvenlik görevlisi, havuz görevlisi	4	4,8
Esnaf	2	2,4
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar		
Bahçıvan	2	2,4
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar		
Kasap	2	2,4
Kaportacı	1	1,2
Kaynakçı	2	2,4
Tornacı	1	1,2
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları		
Şoför	8	9,5
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar		
Bulaşıkçı	2	2,4
İşçi	12	14,3
Temizlikçi	1	1,2

*Sütun yüzdesi

Ev işçilerinin eşlerinin %23,8'inin (n=20) apartman görevlisi/kapıcı, 14,3'ünün (n=12) işçi olduğu görülmektedir. Ayrıca eşlerin %50,3'ünün (n=42) hizmet ve satış elemanı olduğu, %17,9'unun (n=15) nitelik gerektirmeyen işleri olduğu belirtilmiştir (Tablo 4.4.).

4.3. Doğurganlık Bilgisi

Ev işçilerinin %95,2'si (n=99) en az bir veya daha fazla kez gebe kalmıştır. Gebe kalanların %20,2'si (n=19) en az bir kez spontan düşük, %14,1'i (n=14) en az bir kez ölü doğum, %39,4'ü (n=39) en az bir kez isteyerek düşük yapmıştır. Sahip olunan (yaşayan) çocuk sayısı ortalamaları ($\pm$ SD); 2,22 ($\pm$ 0,85)'dir (Tablo 4.5.).

Tablo 4.5. Ev işçilerinin gebelik ile ilgili bilgileri, (Ankara, 2017)

(n=99)*	Ortalama ($\pm$ SD)	Ortanca (Min-Maks)
Gebelik Sayısı	3,31 ($\pm$ 1,36)	3 (1-6)
Doğum Sayısı	2,39 ($\pm$ 0,95)	2 (0-5)
Yaşayan Çocuk Sayısı	2,22 ($\pm$ 0,85)	2 (0-5)
Kendiliğinden Düşük Sayısı	0,25 ($\pm$ 0,59)	0 (0-4)
İsteyerek Düşük Sayısı (Küretaj)	0,57 ($\pm$ 0,82)	0 (0-3)
Ölü Doğum	0,16 ($\pm$ 0,45)	0 (0-3)

*Gebe kalan kişi sayısı

Gebe kalan ev işçilerinin (n=99); %41,3'ü (n=43) gebelik süresince çalıştığını, %75,8'i (n=75) doğum öncesi bakım (DÖB) aldığını belirtmiştir. %57,6'sı (n=57) 4 ve daha fazla kez DÖB aldığını belirtmiştir. Gebelik sırasında çalışanların %46,5'i (n=20) 32 hafta ve sonrasına kadar çalıştığını belirtmiştir (Tablo 4.6.). DÖB alma sıklıkları ortalaması ($\pm$ SD); 6,17 ($\pm$ 2,85), ortancası (Min-Maks); 7'dir (1-10).

Tablo 4.6. Ev işçilerinin gebelik haftasına göre çalışma ve gebelikten korunma yöntemleri dağılımları, (Ankara, 2017)

Gebelik Sırasında (Hafta) Çalışma (n=43)	Sayı (n)	Yüzde (%)
1-12	7	16,3
13-27	8	18,6
28-31	8	18,6
$\geq$ 32	20	46,5
Ortalama ($\pm$ SD)	27,07 ($\pm$ 10,27)	
Ortanca (Min-Maks)	28 (8-40)	
Gebelikten Halen Korunma Yöntemleri (n=56)		
RİA	29	51,7
Geri çekme	9	16,1
Kondom	7	12,4
Tüp Ligasyonu	5	8,8
Kondom ve Geri çekme	3	5,5
OK	3	5,5

*Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların gebelikten korunma yöntemlerine göre dağılımları Tablo 4.6.'da verilmiştir. Buna göre en sık kullanılan yöntem RİA'dır. Kadınların %46,2'sinin (n=48) herhangi bir yöntemle gebelikten korunmadığı görülmektedir. Gebelikten herhangi bir yöntemle korunmayan kadınların %45,8'i (n=22) menopoza

girdiğini, %29,2'si (n=14) partneri olmadığını, %10,4'ü (n=5) gebe veya emziriyor olduğunu, %4,2'si (n=2) eşi veya kendisinin infertil olduğunu, 1 kişi histerektomi operasyonu geçirdiğini belirtmiştir. 2 kişi “*Gebelik düşünmüyoruz ama Allah isterse olur, Allah kerim*” diyerek dini nedenlerle, 2 kişi ise çocuk istediği için korunmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan 15-49 yaş evli kadınların ise %80,3'ü herhangi bir yöntemle gebelikten korunmaktadır.

4.4. Sağlık Öyküsü

Araştırmaya katılan ev işçilerinin boylarının ortalaması ($\pm$ SD) 160,22cm ($\pm$ 5,62), ortancası (Min-Maks) 160,0cm (141-173cm) iken, ağırlıklarının ortalaması ($\pm$ SD) 71,12kg ($\pm$ 11,37), ortancası (Min-Maks) 70,0kg (45-98kg)'dır. Vücut kitle indekslerine göre dağılımlar tablo 4.7.'de verilmektedir.

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %67,3'ü (n=70) hiç sigara kullanmadığını, %5,8'i (n=6) bıraktığını belirtmiştir. Sigara kullanan 27 kişinin, %70,4'ü (n=19) 10 yıl ve üzerinde süre ve %48,2'si (n=13) 20 adet (1 paket) ve üzerinde sayıda sigara kullanmaktadır. Ev işçilerinin %99,0'u (n=103) hiç alkol kullanmadığını belirtmiştir.

Ev işçilerinin %1,9'unun (n=2) Hepatit A, %7,7'sinin (n=8) Hepatit B, %29,8'inin (n=31) Tetanos aşısı bulunmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların %43,3'ü (n=45) son 3 yılda akciğer grafisi çekirmiştir. Ev işçilerinin %98,1'inin (n=102) fazla kilolu ve obez, %15,4'ünün (n=16) III. Derece obez olduğu görülmektedir (Tablo 4.7.).

Tablo 4.7. Ev işçisi kadınların vücut kitle indekslerine göre dağılımları, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Vücut Kitle İndeksi*		
Zayıf (<18,5)	-	-
Normal kilolu (18,5-24,9)	2	1,9
Fazla kilolu (25-29,9)	24	23,1
I.Derece obez (30-34,9)	41	39,4
II. Derece obez (35-39,9)	21	20,2
III. Derece obez ($\geq$ 40)	16	15,4
Toplam	104	100,0

*kg/m²

Araştırmaya katılan ev işçilerinin son bir yıldır var olan sağlıkla ilgili yakınmalarının dağılımı Tablo 4.8.'de verilmiştir. Buna göre ev işçisi kadınların %60,6'sının (n=63) en az bir solunum sistemi, %53,8'inin (n=56) en az bir sindirim sistemi, %92,3'ünün (n=96) en az bir kas iskelet sistemi, % 40,4'ünün (n=42) en az bir cilt veya göz ile ilgili yakınması bulunmaktadır. Ev işçilerinin %37,5'i (n=39) burun boğaz tahrişi, yanma, aşınma, %33,7'si (n=35) nefes darlığı olmak üzere solunum sistemi yakınması tariflemiştir. Ev işçilerinin %76,9'unda (n=80) bel ağrısı %65,5'inde (n=68) bacak/diz, %64,5'inde (n=67) kol omuz, %62,5'inde (n=56) el/elbileği, %61,5'inde (n=64) sırt ağrısı bulunmaktadır. Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların %30,8'inde (n=32) ellerde ciltte döküntü, kaşıntı, kuruluk, parmak uçlarında tahriş yakınması bulunmaktadır (Tablo 4.8.).

Tablo 4.8. Ev işçilerinin son bir yıldır olan sağlıkla ilgili yakınmalarının dağılımı, (Ankara, 2017)

Yakınmalar (n=104)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Solunum sistemi		
Burun boğaz tahrişi, yanma, aşınma	39	37,5
Nefes darlığı	35	33,7
Balgamlı öksürük	26	25,0
Hapşırma	1	0,9
Sindirim sistemi		
Mide rahatsızlığı	47	45,2
İshal veya kabızlık	25	24,0
Kas iskelet sistemi		
Bel Ağrısı	80	76,9
Bacak/ Diz Ağrısı	68	65,5
Kol/ Omuz/ Dirsek Ağrısı	67	64,5
El/El Bileği Ağrısı	65	62,5
Sırt Ağrısı	64	61,5
Karıncalanma uyuşma	57	54,8
Ayak/ Ayak Bileği Ağrısı	57	54,8
Boyun Ağrısı	47	45,2
Sabah tutulması	36	34,6
Parmak uçlarında geçmeyen beyazlık	3	2,9
Kalp damar sistemi		
Çarpıntı	43	41,3
Varis	31	29,8
Deri ve göz ile ilgili yakınmalar		
Ellerde ciltte döküntü, kaşıntı, kuruluk, parmak uçlarında tahriş	32	30,8
Göz tahrişi yanma aşınma	21	20,2
Psikososyal yakınmalar		
Uyku bozukluğu	32	30,8
İştahsızlık	15	14,4
Halsizlik	2	1,9
Herhangi bir sağlık yakınması olan	99	95,2

*Satır yüzdesi

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınları %75,0'inin (n=78) en az bir veya daha fazla sayıda tanı koyulmuş kronik hastalığı bulunmaktadır. Bulunan kronik hastalıkların dağılımı Tablo 4.9.'da verilmiştir. En sık tanı koyulan hastalıkların sırasıyla; demir eksikliği anemisi (%26,0, n=27), bel fitiği (%22,1, n=23), el veya ellerde sinir sıkışması (%14,4, n=15), boyun fitiği (%13,5, n=14), astım ve astım başlangıcı tanısı (%13,5, n=14) olarak ifade edilmiştir.

Tablo 4.9. Ev işçilerinin kronik hastalıklarının dağılımı, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Hastalıklar (n=104)		
Demir eksikliği anemisi	27	26,0
Bel fitiği	23	22,1
El veya ellerde sinir sıkışması	15	14,4
Boyun fitiği	14	13,5
Hipertansiyon	14	13,5
B12 vitamin eksikliği	13	12,5
Diyabetes Mellitus	8	7,7
Tiroid hastalığı	7	6,7
Alerji	7	6,7
Astım	6	5,8
Astım başlangıcı	6	5,8
Egzema (dermatit)	5	4,8
Topuk diken	3	2,9
Sedef hastalığı	3	2,9
Depresyon	3	2,9
Bozulmuş glukoz toleransı	2	1,9
Diğer**	*	*

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

**FMF (n=2), Osteoartrit (n=2), RA (n=2), migren (n=2), D vitamini eksikliği (n=2), kalp kapak yetmezliği (n=2), mide ülseri (n=2), hiperkolesterolemi (n=2), hipotansiyon (n=2), menisküs yırtığı (n=2), kalp yetmezliği (n=1), ARA (n=1), boyunda sinir sıkışması (n=1), obezite (n=1), panik atak (n=1), beyinde kitle (n=1), memede kitle (n=1), kolda hemipleji (n=1), tenisçi dirseği (n=1), liken (n=1)

Araştırmaya katılan ev işçilerine “Genel olarak sağlığını değerlendirdiğinizde sizce sağlığınız nasıldır?” sorusu yöneltilerek kişilerin kendi sağlıklarını değerlendirmesi istenmiştir. Ev işçilerinin %51,0’i (n=53) orta, %38,5’i (n=40) iyi, %8,7’isi (n=9) kötü olarak sağlığını değerlendirmiştir. Sağlığının çok iyi ve çok kötü olduğunu belirten her iki grup için de birer kişi olmuştur. Araştırmaya katılan ev işçilerinin %39,4’ü sağlığını iyi ve çok iyi olarak belirtmiştir.

4.5. Çalışma Hayatı ve Çalışma Koşulları

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların ev işçisi olarak çalıştıkları ve çalışmayı düşündükleri sürelerin dağılımı Tablo 4.10’da verilmiştir.

Tablo 4.10. Araştırmaya katılanların ev işçisi olarak çalıştıkları ve çalışmayı düşündükleri sürelerin dağılımı, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Çalışma Yılı (n=104)		
0-4	18	17,3
5-9	31	29,8
10-14	21	20,2
15-19	15	14,4
20-24	11	10,6
25-29	3	2,9
30 -34	5	4,8
Ortalama (±SD)		11,49 (±7,51)
Ortanca (Min-Maks)		10,00 (1-32)
Çalışılması Planlanan Yıl (n=104)		
0	12	11,5
1-4	28	26,9
5-9	34	32,7
10-14	20	19,2
15-19	5	4,8
20	5	4,8
Ortalama (±SD)		6,10 (±4,93)
Ortanca (Min-Maks)		5 (0-20)

*Sütun yüzdesi

Çalışılması planlanan yıl sorulduğunda ev işçilerinin tamamına yakını süre yönünden net bir yanıt vermemiştir. “*Daha fazla çalışmak istemiyorum gücüm yetmiyor artık, ihtiyaç olduğu sürece, gücüm yettiği kadar, ölene kadar, ev kredisi bitene kadar, çocuklar okulu bitirene dek*” şeklinde ifade edilerek, hayat olayları ile ilişkilendirilerek cevap verilmiştir. Daha sonra süre belirtilmesi istenildiğinde araştırmaya katılanların %17,3’ü (n=18) 5 yıl altında, %4,8’i (n=5) 30 yıl ve üzerinde süredir çalışmakta olduğunu ifade etmiştir. Ortalama çalışma süresi (±SD), 11,49 (±7,51)’dir. Ev işçilerinin %11,5’i (n=12) daha fazla çalışmayı düşünmediklerini, %28,8’i (n=30) 10 yıl ve üzerine süreyle çalışmayı planladığını belirtmiştir. Ortalama çalışılması planlanan süre (±SD), 6,10 (±4,93)’dur (Tablo 4.10.).

Tablo 4.11. Ev işçilerinin bu iş kolunda çalışma sebepleri, (Ankara, 2017)

Çalışma Nedeni (n=104)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Maddi ihtiyaç	66	63,4
Okumadığım için, mesleğim olmadığı için	25	24,0
Çocukları okutmak için	22	21,1
Eşim askere gittiği, eşim olmadığı, eşim hasta olduğu, eşim çalışmadığı için	7	6,7
Başka bir iş bulamadığım için	5	4,8
Kendi paramı kazabilmek, kocamın eline bakmamak için	5	4,8
Emekli olmak için	4	3,8
İstedğim zaman çalışıp, çocuklarımla ilgilenemediğim için	4	3,8
Hayat şartları bunu gerektirdiği için	3	2,9
Diğer**	5	4,8

* Birden fazla yanıt verilmiştir. Satır yüzdesi

** *Evim yoktu yatılı çalışabilmek için, kayınvalidem yapıyordu evlenince ben de başladım, eşim çalışmamı istedi, depremde her şeyimizi kaybetmiştik, temizlik yapmayı seviyorum*

Bu iş kolunda çalışma nedenleri sorulduğunda ev işçilerinin %63,4'ü (n=64) maddi ihtiyaçlar nedeniyle, %24,0'ü (n=25) okumadığı ve bir mesleğim olmadığı için, %21,1'i (n=22) çocuklarını okutmak için olduğunu belirtmiştir (Tablo 4.11.).

Tablo 4.12.1. Ev işçilerinin yapmayı tercih ettikleri, istedikleri işler, (Ankara, 2017)

Çalışmayı istedikleri (n=82)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Sekreter	9	11,0
Çaycı	7	8,5
Pastacı ve/veya aşçı	7	8,5
Dikiş nakış işi	5	6,1
Memur	4	4,9
Şirket/ büro personeli	4	4,9
Tezgâhtar	2	2,4
Anasınıfı öğretmenliği	2	2,4
Öğretmen	2	2,4
Çocuk bakıcısı	2	2,4
Kasiyer	2	2,4
Diğer**	6	7,3

* Birden fazla şık işaretlenmiştir bu nedenle yüzdeler cevap veren 82 kişi üzerinden alınmıştır.

** Diğer; butik sahibi, ziraat teknikerliği, düz dikiş makineci, kuaför, hasta kabul personeli, geri dönüşüm işi

Yaptıkları iş dışında başka tür bir iş yapmak isteyip istemedikleri sorusuna ev işçisi kadınların %78,8'i (n=82) evet isterim, %21,2'si (n=22) hayır istemem olarak cevap vermiştir. Evet diyenlerin en sık yapmak istedikleri sorulduğunda ise bir iş ve/veya iş özellikleri belirtenler olmuştur. Ev işçilerinin söylediği her şey olduğu gibi not alınmıştır (Tablo 4.12.1) (Tablo 4.12.2.).

Tablo 4.13.2. Ev işçilerinin yapmayı tercih ettikleri, istedikleri işler, (Ankara, 2017)

Çalışmayı istedikleri iş özellikleri (n=82)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Daha rahat bir iş	23	28,0
Sigortalı bir iş	15	18,3
Masa başı bir iş	10	12,5
Kendi işimi yapmak	4	4,9
Maaşı daha yüksek iş	4	4,9
Okumak isterdim	3	3,6
Temizlik dışı bir iş	1	1,2
Düzenli çalışma saati olan iş	1	1,2
Sürekli bir iş	1	1,2

** Birden fazla şık işaretlenmiştir bu nedenle yüzdeler cevap veren 82 kişi üzerinden alınmıştır.

Tablo 4.14. Ev işçilerinin yaptıkları iş dışında halen ve geçmişte çalıştıkları gelir getirici işler, (Ankara, 2017)

Halen Çalışılan Diğer İşler (n=104)	n (%)	Daha Önce Çalışılan İşler ¹ (n=104)	n (%)
Temizlik personeli;	24 (23,1)	İşçi	17 (16,3)
Hastane	9 (8,7)	Ağaç dikimi	7 (6,7)
Kamu kurumu (taşeron)	7 (6,7)	Tekstil sektöründe	7 (6,7)
ASM ²	3 (2,9)	Kuaförde	2 (1,9)
Büro	2 (1,9)	Markette	1 (1,0)
Ev temizlik firması	2 (1,9)	Temizlik personeli	16 (15,4)
TSM ³	1 (1,0)	Büro	7 (6,7)
Apartman görevlisi (Kapıcı)	8 (7,6)	Ev temizlik firması	2 (1,9)
Ev eksenli çalışanlar*	3 (2,9)	Yurt, otel	3 (2,9)
Aşçı	1 (1,0)	Tıp merkezi	1 (1,0)
İşçi (Tekstil atölyesinde)	1 (1,0)	Bulaşıkçılık	1 (1,0)
Başka işte çalışmayan	67 (64,4)	Çaycılık	2 (1,9)
		Evde bakım işleri	15 (14,4)
		Ev eksenli çalışanlar**	7 (6,7)
		Aşçı	6 (5,8)
		Apartman görevlisi	3 (2,9)
		Diğer***	3 (2,9)
		Daha önce bir işte çalışmayan	48 (46,2)

¹ Birden fazla seçenek işaretlenmiştir. ² ASM: Aile Sağlığı Merkezi, ³TSM: Toplum Sağlığı Merkezi

*Yorgan dikimi (n=1), yemek yapımı (n=2)

**El işi, boncuk yapımı (n=3), yemek, pasta börek yapımı (n=4)

*** Hayvancılık ve süt satımı (n=1), anasınıfı annesi (n=1), anasınıfı öğretmenliği (n=1)

Halen çalışılan diğer işler ve daha önce çalışılan işlerin dağılımı Tablo 4.13’de verilmiştir. Ev işçilerinin % 35,6’sı (n=37) şuan yapmakta olduğu iş dışında gelir getirici başka bir işte daha çalışmaktadır. Başka bir işte daha çalışanların 64,9’u (n=24) yine bir temizlik işinde çalışmaktadır. Ayrıca ev işçisi kadınların 53,8’i (n=56) daha önce başka bir işte çalışmıştır. Daha önce çalıştıkları işleri bırakma sebepleri incelendiğinde ise; zor bir iş olduğu (n=5), evlendiği, hamile kaldığı, çocuğu veya torunu olduğu (n=10), sigortası olmadığı (n=11), geçici süreli iş olduğu (n=12), getirisi az olduğu (n=9), iş batığı ya da işten çıkarıldığı

(n=6), ailevi özel sebepler (taşınma (n=3), ölüm (n=1)), işverenin tacizi (n=4) ve işe uzaklık (n=1) gibi nedenler belirtmiştir.

Tablo 4.15. Ev işçilerinin kendi evlerinin işlerinin kim tarafından yapıldığı bilgisinin dağılımı, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Kendi evinin işlerini yapan kişi		
Sadece ben	68	65,4
Ben ve çocuklarım	16	15,4
Ben ve eşim	15	14,5
Ben ve diğer**	4	3,8
Sadece eşim	1	0,9
Toplam	104	100,0

*Sütun yüzdesi

**Diğer; yengem (n=1), gelinim (2), eşimin kardeşi (n=1).

Ev işçilerinin %99'u (n=103) kendi evinin ev işlerini kendisinin yaptığını belirtirken, %0,9'u (n=1) ise ev işlerini sadece eşinin yaptığını belirtmiştir. Ev işçilerinin %29,9'unun (n=31) kendi evlerindeki işleri kendisi ile eşi, çocukları ya da hane halkından başka biri ile beraber yaptığı belirtilmiştir (Tablo 4.14.).

Tablo 4.16. Ev işçilerinin kendi evlerinin işleri için ayırdıkları sürelerin dağılımı, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Kendi evinin işleri için ayrılan süre		
≤30 dk	4	3,8
31-60 dk	5	4,8
61dk-2 saat	10	9,6
2-4 saat	49	47,1
≥4 saat	36	34,6
Toplam	104	100,0

*Sütun yüzdesi

Ev işçilerinin %3,8'i (n=4) 30dk ve daha az, 14,4'ü (n=15) 31dk-2 saat, %47,1'i (n=49) 2-4 saat ve %34,6'sı 4 saat ve daha fazla süreyi kendi evinin işleri için ayırdığını belirtmiştir (Tablo 4.15.).

Alınan ücret dışında ev işçilerinin %13,5'i (n=14) başka bir yerden yardım almaktadır. Bu yardımlar; belediyeden gıda (n=5), ev sahibinden kıyafet, eşya, yol parası veya ramazanda fitre, kurban eti (n=8), aile ve sosyal politikalar bakanlığından ve sosyal hizmetlerden çocuklar için burs (n=2).

Tablo 4.17. Ev işçisi kadınların çalıştıkları yerlere ulaşım şekilleri ve ulaşım sürelerinin dağılımı, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)
İşe ulaşım şekli* (n=104)		
Toplu taşıma ile	76	72,1
Yürüyerek	40	38,5
Kendi arabası ile	-	-
Motosiklet ile	-	-
Diğer**	4	4,8
Kullanılan araç sayısı		
0 (Yürüme)	26	25,0
1	29	27,9
2	40	38,5
3	7	6,7
4	2	1,9
Ortalama ($\pm$ SD)	1,33 ($\pm$ 0,99)	
Ortanca (Min-Maks)	1 (0-4)	
Ulaşım süresi		
$\leq$ 10dk	14	13,5
11-30dk	26	25,0
31dk-1 saat	21	20,2
$\geq$ 1 saat	43	41,3
Toplam	104	100,0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

***Diğer; yatılı kalıyor (n=1), servis ile (n=2), eşi arabasıyla bırakıyor (n=1).

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %72,1'i (n=76) toplu taşıma kullanarak işe gittiğini, ortalama 1,33 ($\pm$ 0,99) araç değiştirdiğini belirtmiştir. Kadınların %47,2'si 2 ve daha fazla sayıda araç değiştirerek işyerine ulaşmaktadır. Ev işçilerinin %41,3'ünün işyerine ulaşma süresi 1 saat ve daha fazladır (Tablo 4.16).

En erken iş başlangıç saati 7.00 (n=4, %3,8), en geç işe başlama saatleri sırasıyla 15.00 (n=1,%1) ve 12.00 (n=2,%1,9) olarak belirtilmiştir. Ev işçilerinin %46,2'si (n=48) saat 8.00'de, %26,9'u (n=28) saat 9.00'da, %14,4'ü (n=15) saat 8.30'da, %3,8 (n=4) saat 7.30'da 1,9'u (n=2) saat 9.30'da işe başlamaktadır. En erken işten ayrılma saatleri 11.30 (n=1), 12.00 (n=1), 13.00 (n=3), 14.00 (n=4) olarak, en geç işten ayrılma saatleri 21.00 (n=1), 20.30 (n=1) ve 20.00 (n=3) olarak belirtilmiştir. Ev işçisi kadınların %28,8'i (n=30) 18.00, %20,2'si (n=21) saat 17.00'de, %19,2'si (n=20) saat 19.00'da işten ayrılmaktadır. Fakat ev işçilerinin birçoğu çalışmaya başlama ve bitiş saatlerinin ev sahibine göre değiştiğini belirli bir saatin olmadığını, işin bitişleriyle evden ayrıldıklarını belirtmiştir. Fazla mesai yapıldığında ek ücret ve yol parası alındığını belirtenler de olmuştur.

Tablo 4.18. Ev işçilerinin çalışma ve mola sürelerinin dağılımı, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Haftada çalışılan gün sayısı (n=104)**		
≤2 gün	32	30,8
3-4 gün	24	23,1
5 gün	26	25,0
6 gün	18	17,3
7 gün	4	3,8
Ortalama (±SD)	3,88 (±1,69)	
Ortanca (Min-Maks)	4 (1-7)	
Günde çalışılan süre (saat)** (n=104)		
≤4,0 saat	3	2,9
4,1-6,0	11	10,6
6,1-8,0	26	25,0
8,1-10,0	52	50,0
10,1-12,0	12	11,5
Ortalama (±SD)	8,57 (± 1,73)	
Ortanca (Min-Maks)	9 (2,5-12)	
Mola süresi (n=104)		
≤30dk	28	26,9
31dk- 1 saat	52	50,0
61dk-2 saat arası	18	17,3
≥2 saat	6	5,8

*Sütun yüzdesi

** Bu süreler (haftada çalışılan gün sayısı ve günde çalışılan süre) ev işçisinin kendi evinde ev işlerine ayırdığı ve ev işçiliği dışında başka işlerde çalıştığı süreler (temizlik işi olsun veya olmasın) dâhil edilmemiştir.

Tablo 4.17.'de ise araştırmaya katılan ev işçilerinin mola ve çalışma sürelerinin dağılımı verilmektedir. Ev işçilerinin %21,1'inin (n=22) 6 gün ve daha fazla çalıştığı, %61,5'inin (n=64) bir günde 8 saatten fazla çalıştığı, %26,9'unun (n=28) yarım saat ve altında mola verdiği görülmektedir. Bu süreler hesaplanırken

“Tatile gitmek” kavramı; son 5 yılda 10 günden fazla eviniz olmayan yerde ve sadece dinlenme, gezme amaçlı olarak sınırlandırılarak sorulmuştur. Bu sınırlandırma doğrultusunda verilen yanıtlar tabloda yer almaktadır (Tablo 4.18.). Fakat anket uygulanan ev işçisi kadınların %43,3'ü (n=45) yılda bir veya daha fazla kez, köye/memlekete/akrabaların yanına gidiyoruz şeklinde yanıt vermiştir. Ayrıca kadınların % 0,9'u (n=10) 10 günden az olmak üzere bir veya daha fazla kez tatile gittiğini belirtmiştir. Ev işçilerinin %83,7'si (n=87) boş zamanlarında TV izlediğini, % 46,2'si (n=48) komşularına gittiğini, %36,5'i (n=35) güne gittiğini belirtmiştir (Tablo 4.18.).

Tablo 4.19. Ev işçilerinin tatile gitme durumu ve boş günlerinde yaptıkları aktiviteler, (Ankara, 2017)

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Tatile gitme durumu (son 5 yıl) (n=104)		
Hayır	75	72,1
Evet		
1 kez	17	16,3
2 kez	5	4,8
3 kez	4	3,8
≥4 kez	3	2,9
Boş gün aktiviteleri* (n=104)		
TV izlerim	87	83,7
Kitap okurum	21	20,2
Komşularıma giderim	48	46,2
Spor, yürüyüş yaparım	16	15,4
Güne giderim	37	35,6
Arkadaşlarımla kafeye giderim	27	26,0
Sinemaya giderim	15	14,4
Diğer**	59	56,7

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir. **Diğer; çocuklarımla ilgilenirim (n=19), AVM'ye giderim (n=14), aile/akraba ziyareti (n=7), piknik, park, bahçe gezme (n=6), hiç bir şey yapmadan uzanıp dinlenirim (n=5), Kuran kursuna gidiyorum ve Kuran okurum (n=5), eliş yaparım (n=5), düğün, cenaze, hasta evine ziyarete giderim (n=3), internette gezinirim, tablette ve bilgisayarda oyun oynarım (n=3), torunumla oynarım (n=1), müzik dinlerim (n=1), film izlerim (n=1), tiyatroya giderim (n=1).

Ev işçilerinin %96,2'si cam sildiğini, %87,5'inin bulaşık yıkadığını, %76,0'sı çamaşır yıkadığını, %23,1'i ev için alışveriş yaptığını, %98,1'i toz alma, süpürme ve silme şeklinde temizlik yaptığını, %95,2'si koltuk ve halı sildiğini, %71,2'si ütü yaptığını, %6,7'si çocukları okula götürüp getirdiğini, %46,2'si yemek yaptığını, %11,5'i çocuk ve %8,7'si yaşlı baktığını belirtmiştir (Tablo 3.19.).

Tablo 4.20. Ev işçilerinin çalıştıkları yerlerde yaptıkları işlerin, ayda ve haftada yapıldıkları gün sayılarına göre dağılımı, (Ankara, 2017)

Yapılan İşler (n=104)	Çalışma Günleri (%)*						
	0	30/1 ¹	15/1 ²	1-2 ³	3-4 ³	5-6 ³	7 ³
Cam silme	3,8	8,7	7,7	43,4	27,9	8,0	1,0
Bulaşık yıkama (<i>makine boşaltıp doldurma, elde yıkama</i>)	12,5	-	-	32,7	24,0	28,8	1,9
Çamaşır yıkama (<i>makine boşaltıp doldurma, çamaşır asma, elde yıkama</i>)	24,0	-	-	26,9	27,9	19,2	1,9
Ev için alışveriş	76,9	1,0	-	13,5	4,8	3,8	-
Temizlik (<i>toz alma, süpürme, silme</i>)	1,9	-	-	33,7	27,9	34,6	1,9
Temizlik (<i>koltuk, halı silme</i>)	4,8	1,0	4,8	45,2	28,8	13,5	1,9
Ütü	28,8	-	1,0	37,5	22,1	8,7	1,9
Çocukları okula götürüp, getirme	93,3	-	-	4,8	1,0	1,0	-
Yemek yapma	53,8	-	-	20,2	14,4	11,5	-
Çocuk-bebek bakımı	88,5	-	-	2,9	1,0	7,7	-
Yaşlı bakımı	91,3	-	-	5,8	-	2,9	-
Diğer **	-	-	-	4,8	-	-	-

¹ 30 günde bir, ² 15 günde bir, ³ Haftada çalışılan gün sayısı

*Yüzde (%) değerler verilmiştir. (Satır yüzdesi) **Diğer; duvar silme (n=3) ve inşaat temizliği (n=2)

Tablo 4.21. Ev işçilerine ev sahipleri tarafından kişisel koruyucu donanım verilme ve ev işçilerinin kullanma durumu, (Ankara, 2017)

Kişisel Koruyucu Donanım (n=104)	Verilme		Kullanılma	
	n	%	n	%
Eldiven	49	47,1	47	45,2
Maske	4	3,8	9	8,7
İş gözlüğü	1	1,0	1	1,0
İş elbisesi	4	3,8	63	60,6
Kaymaz kapalı terlik, ayakkabı	17	16,3	34	32,7
Krem	2	1,9	23	22,1

* Satır yüzdesi

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %45,2'si (n=47) eldiven, %32,7'si (n=34) kaymaz terlik veya ayakkabı kullandığını ifade etmiştir (Tablo 4.20.). Kişisel koruyucu donanım olarak eldiven verilen ve verilmeyen ev işçilerinin kullanma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2_{\text{Pearson}} 27,791, p=0,000$). Eldiven verilen ev işçilerinde eldiven verilmeyenlere göre eldiven kullanma daha fazladır. Eldiven verilenlerin 73,5'i (n=36) verilen eldiveni kullandığını belirtmiştir. Diğer koruyucu donanımların verilme ve kullanılma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 4.22. Ev işçilerinin yaptıkları riskli işler, (Ankara, 2017)

Yapılan Riskli İşler (n=104)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Elde bez sıkma	103	99,0
Eller omuz hizasının üstünde çalışma	101	97,1
Ağır eşyaları itme, çekme, kaydırma	99	95,2
Uzun süre ayakta durma	99	95,2
Diz üstünde çalışma, eğilerek çalışma	95	91,3
Yüksek yerlere çıkma	93	89,4
Ağır kaldırma (10kg ve daha fazla)	91	87,5
Aynı pozisyonda çalışma, aynı hareketi tekrarlama	86	82,7
Sprey temizlik malzemesi kullanma	78	75,0
Mola vermeden 4-5 saatten fazla çalışma	73	70,2
Halı çırpma, dövme, silkeleme	51	49,0
Farklı temizlik malzemelerini karıştırma	40	38,5
Merdiven yıkama, silme	31	29,8

* Satır yüzdesi

Ev işçilerinin %87,5'isi ağır kaldırdığını, %95,2'i ağır eşyaları itip çektiğini, %70,2'si mola vermeden çalıştığını, %97,1'i elleri omuz hizasının üzerinde çalıştığını, %99,0'u elinde bez sıkıldığını, %82,7'si aynı pozisyonda çalıştığını ve tekrarlayan hareketler yaptığını, %91,3'ü diz üstünde ve eğilerek çalıştığını, %95,2'si uzun süre ayakta durduğunu belirtmektedir (Tablo 4.21.).

Tablo 4.23. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre eldiven kullanma durumları dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)	Eldiven Kullanan		
	n	%*	Toplam
Çalışma Yılı			
≤10 yıl	32	53,3	60
>10 yıl	15	34,1	44
χ^2 Pearson; p	3,795, p=0,051		
Haftalık çalışma günü sayısı			
≤5 gün	43	52,4	82
>5 gün	4	18,2	22
χ^2 Fisher's; p	8,219, p=0,007**		
Günlük çalışma süresi			
≤8 saat	20	50,0	40
>8 saat	27	42,2	64
χ^2 Pearson; p	0,607, p=0,436		
Öğrenim durumu			
İlkokul ve altı	30	46,9	64
Ortaokul ve üstü	17	42,5	40
χ^2 Yates; p	0,055, p=0,815		
İSG eğitim durumu			
Hayır	27	35,5	76
Evet	20	71,4	28
χ^2 Yates; p	9,248, p=0,002**		
Yaş grubu			
18-29	4	57,1	7
30-39	16	57,1	28
40-49	23	47,9	48
≥50	4	19,0	21
χ^2 Pearson; p (df :3)	7,957, p=0,047**		

*Satır yüzdesi

** p<0,05

Tablo 4.22.'de bazı özelliklere göre eldiven kullanımı değerlendirilmiştir. Buna göre çalışma yılı 10 yıldan fazla olanlarda eldiven kullanımı 10 yıl ve daha az olanlara göre (χ^2 Pearson =3,795, p=0,051), haftalık çalışma süresi 5 gün ve üzerinde olanlarda 5 gün altında olanlara göre (χ^2 Fisher's =8,219, p=0,007) anlamlı olarak azdır. Ayrıca eldiven kullanımı iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim almış olanlarda, almamış olanlara göre anlamlı olarak fazladır (χ^2 Yates = 9,248, p=0,002). Yaş gruplarına göre eldiven kullanımı değerlendirildiğinde ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark gözlenmiştir. Yaşı ileri olan gruplarda eldiven kullanımı daha azdır (χ^2 Pearson =7,957, p=0,047).

Tablo 4.24. Ev işçilerinin son bir yılda geçirdikleri kazalar ve ramak kala olayların dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)	Kazalar		Ramak kala olaylar	
	Sayı (n)	Yüzde (%)*	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Kayma, düşme (<i>aynı seviyeden</i>), çarpma, üzerine eşya Düşmesi,	21	20,2	39	37,5
Kesilme, çizilme	19	18,3	11	10,6
Yanma, haşlanma	16	15,4	18	17,3
Zehirlenme	7	6,7	5	4,8
Kesici delici cisim batması	4	3,8	11	10,6
Yüksekten düşme	3	2,9	17	16,3
Elektrik çarpması	3	2,9	4	3,8
Trafik Kazası	3	2,9	6	5,8

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 4.23’de ev işçilerinin son bir yılda geçirdiği kazaların ve ramak kala olayların dağılımı verilmiştir. Araştırmaya katılan ev işçilerinin %39,4’ü (n=41) son bir yılda çalıştığı yerde veya işe gidip gelirken bir veya daha fazla şekilde kaza geçirmiştir. Buna göre en sık geçirilen kaza %20,2 (n=21) aynı seviyeden kayma düşme ve çarpma, %18,3 (n=19) kesilme ve çizilmeler, %15,4 (n=16) yanma ve haşlanma olarak sıranmıştır. Araştırmaya katılan ev işçilerinin %51’i (n=53) son bir yılda çalıştığı yerde veya işe gidip gelirken bir veya daha fazla kez ramak kala bir olay ile karşılaşmıştır. En sık ramak kala olaylar sırasıyla aynı seviyeden kayma düşme (%37,5, n=39), yanma, haşlanma (%17,3, n=18), yüksekten düşme (%16,3, n=17) olarak belirtilmiştir (Tablo 4.23.).

Tablo 4.25. Ev işçilerinin geçirdikleri kazaların yönetim şekilleri, (Ankara, 2017)

Kazaların yönetimi (n=41)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Hiçbir şey yapmadım	22	53,7
Pansuman yaptım (<i>Sağlık personeli olmadan</i>)	15	36,6
Hekim ya da sağlık memuru tarafından tıbbi müdahale gerekti *	4	9,7

*Bu 4 vaka; elektrik çarpması (n=1), trafik kazası (n=2), yüksekten düşme (n=1) olarak belirtilmiştir. Hastanede yatarak tedavi olan, ameliyat olan ya da kalıcı organ eksikliği, uzuv kaybı olan ev işçisi bulunmamaktadır.

Tablo 4.24’te ev işçilerinin geçirdikleri kazaları sonrasında yaptıkları uygulamaların dağılımı verilmiştir. Kaza geçiren ev işçilerinin %53,7’si kaza sonrasında (n=22) hiçbir şey yapmadığını, %36,6’sı (n=15) ise sağlık personeli olmadan pansuman yaptığını ifade etmiştir.

Tablo 4.26. Ev işçilerinin geçirdikleri kazaların kendilerine göre nedenleri, (Ankara, 2017)

Nedenler (n=41)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Dikkatsizlik	26	63,4
Kendi ihmalim-güvenlik önlemlerine uymamam	21	51,2
Yorgunluk	15	36,6
İşyerinin ihmal-güvenlik önlemlerinin yetersizliği	7	17,1
İşyeri güvenliğiyle ilgili bilgi yetersizliği	1	2,4

Diğer nedenler; Aceleden (n=9), uygunsuz eşyaların kullanımı (n=2), işverenin lekenin çıkması için zorlaması (n=2), küçük çocuk yüzünden (n=1), dolmuşun çok dolu olması nedeniyle (n=1)

Tablo 4.25.'te ise geçirdikleri kazaların kendilerine göre nedenlerinin dağılımları verilmiştir. Kaza geçiren kadınların %63,4'ü (n=26) kaza sebebi olarak dikkatsiz olmalarını, %51,2'si (n=21) kendi ihmal ve güvenlik önlemlerine uymamasını, %36,6'sı (n=15) yorgun olmasını göstermiştir.

Tablo 4.27. Ev işçisi kadınların çalışma ortamında maruz kaldıkları şiddet olayları dağılımı, (Ankara, 2017)

Şiddete maruz kalma (n=104)	Sayı (n)	Yüzde (%)*
Yapılan işi beğenmeme, üstten bakma, aşağılama,	29	27,9
Evde bir şey kaybolduğunda suçlama	18	17,3
Hakaret etme	10	9,6
Vurma, itme, tokat atma	3	2,9
Sözle rahatsız edecek cinsel içerikli şeyler söyleme	1	1,0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Son bir yıl içerisinde ev işçisi kadınların %34,6'sı (n=36) çalışma ortamında en az bir kez şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca %27,9'u (n=29) yaptığı işin beğenilmediğini, üstten bakma ve aşağılama yaşadığını, %17,3'ü (n=18) evde eşya kaybolduğunda suçlandığını belirtmiştir (Tablo 4.26.).

Tablo 4.28. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre kaza yapma ve ramak kala olay yaşama durumları dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)		Kaza yapan			Ramak kala olay yaşayan		
Çalışma Yılı	n	%*	Toplam	n	%*	Toplam	
≤10 yıl	18	30,0	60	27	45,0	60	
>10 yıl	23	52,3	44	26	59,1	44	
χ^2 Yates, p	4,382; 0,036**			1,493; 0,222			
Haftalık çalışma günü sayısı							
≤5 gün	29	35,4	82	42	51,2	82	
>5 gün	12	54,5	22	11	50,0	22	
χ^2 Yates, p	1,929; 0,102			0,000; 1,00			
Günlük çalışma süresi							
≤8 saat	13	32,5	40	17	42,5	40	
>8 saat	28	43,8	64	36	56,3	64	
χ^2 Yates, p	0,876; 0,349			1,353; 0,245			
Mola verme							
≤30 dk	14	50,0	28	13	46,4	28	
>30 dk	27	35,5	76	40	52,6	76	
χ^2 Yates, p	1,240; 0,265			0,116; 0,734			
Öğrenim durumu							
İlkokul ve altı	25	35,2	71	34	47,9	71	
Ortaokul ve üstü	16	48,5	33	19	57,6	33	
χ^2 Yates, p	1,153; 0,283			0,503; 0,478			
Yaş grubu							
18-29	3	42,9	7	3	42,9	7	
30-39	10	35,7	28	15	53,6	28	
40-49	20	41,7	48	25	52,1	48	
≥50	8	38,1	21	10	47,6	21	
χ^2 Pearson, p (df; 3)	0,313; 0,958			0,378; 0,945			
İşle ilgili eğitim alma durumu							
Hayır	29	38,2	76	34	44,7	76	
Evet	12	42,9	28	19	67,9	28	
χ^2 Yates, p	0,044; 0,835			3,5; 0,061			

*Satır yüzdesi, ** p<0,05

Tablo 4.27'de ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre kaza yapma ve ramak kala olay yaşama durumları dağılımı verilmiştir. 10 yıl ve daha az çalışma yılı olan işçiler ile daha fazla çalışma yılı olanlar arasında kaza geçirme açısından anlamlı derecede fark vardır. 10 yıl üzerinde çalışma yılı olan ev işçileri daha fazla kaza geçirmiştir (χ^2 Yates=4,382; p=0,036). Diğer gruplar ile kaza yapma ve ramak kala olay geçirme arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 4.29. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre şiddete maruz kalma durumları dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)		Şiddete maruz kalan		
Çalışma Yılı	n	%*	Toplam	
≤10 yıl	20	33,3	60	
>10 yıl	16	36,4	44	
χ^2 Yates; p		0,013; 0,911		
Haftalık çalışma günü sayısı				
≤5 gün	29	35,4	82	
>5 gün	7	31,8	22	
χ^2 Yates; p		0,003; 0,954		
Günlük çalışma süresi				
≤8 saat	10	25,0	40	
>8 saat	26	40,6	64	
χ^2 Yates; p		2,010; 0,156		
Öğrenim durumu				
İlkokul ve altı	23	32,4	71	
Ortaokul ve üstü	13	39,4	33	
χ^2 Yates; p		0,227; 0,633		
Yaş grubu				
18-29	14,3	1	7	
30-39	42,9	12	28	
40-49	37,5	18	48	
≥50	23,8	5	21	
χ^2 Pearson; p (df :3)		3,378, 0,337		

*Satır yüzdesi ** p<0,05

Tablo 4.28’de şiddete maruz kalan ev işçileri, çalışma yılı, haftalık çalışma günü sayısı, günlük çalışma süresi, öğrenim durumu ve yaş gruplarına göre değerlendirilmiştir. Gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 4.30. Çocuğu olan ev işçisi kadınların çocuklarının bakımını üstlenen kişiler, (Ankara, 2017)

Çocukların bakımını üstlenen kişiler* (n=97)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Çalışmayı kendisi	42	43,3
Büyükanne/büyükbaba	34	35,1
Büyük çocuk	30	30,9
Yalnız	26	26,8
Eşi	24	24,7
Komşular	16	16,5
Beraberinde götürme	13	13,4
Diğer**	4	4,1

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir. **Teyze/dayı (n=1), kreş/yuva (n=3)

Tablo 4.29.’da araştırmaya katılan ev işçilerinin çocuklarının bakımını üstlenen kişilerin dağılımı verilmiştir. En sık büyükanne ve büyükbaba (%35,1, n=34), büyük çocuk (%30,9, n=30) ve eşin (%24,7, n=24) ev işçileri işteyken çocukların bakımını üstlendiği

belirtmiştir. Ev işçilerinin %43,3'ü (n=42) çocuğuna çalışmayıp kendisinin baktığını, %26,8'i (n=26) kendisi çalışırken 10 yaşından küçük çocuklarını evde yalnız başına bıraktığını belirtmiştir.

Tablo 4.31. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre yakınmalarının olma durumları dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)	Yakınmalar*					
	1	2	3	4	5	6
Çalışma Yılı (n=104)						
≤10 yıl	90,0	56,7	50,0	56,7	38,3	38,3
>10 yıl	95,5	65,9	63,6	50,0	43,2	34,1
χ^2 Yates; p						
Haftalık çalışma günü sayısı						
≤5 gün	92,7	64,6	53,7	53,7	34,1	37,8
>5 gün	90,9	45,5	63,6	54,5	63,6**	31,8
χ^2 Yates; p	5,101, p=0,024					
Günlük çalışma süresi						
≤8 saat	87,5	35,0	50,0	50,0	42,5	22,5
>8 saat	95,3	65,6**	59,4	67,2	39,1	45,3**
χ^2 Yates; p	8,098, p=0,004			4,584, p=0,032		
Mola verme						
≤30 dk	85,7	57,1	39,3	42,9	35,7	42,9
>30 dk	94,7	61,8	61,8	57,9	42,1	34,2
χ^2 Yates; p						
Öğrenim durumu						
İlkokul ve altı	95,8	62,0	54,9	56,3	39,4	38,0
Ortaokul ve üstü	84,8	57,6	57,6	48,5	42,4	33,3
χ^2 Yates; p						
Yaş grubu						
18-29	71,4	42,9	28,6	42,9	28,6	28,6
30-39	96,4	50,0	53,6	57,1	50,0	46,4
40-49	91,7	66,7	58,3	47,9	45,8	35,4
≥50	95,2	66,7	61,9	66,7	19,0	28,6
χ^2 Pearson; p (df :3)						
Obezite						
Hayır	88,5	61,5	53,8	46,2	34,6	42,3
Evet	93,6	60,3	56,4	56,4	42,3	34,6
χ^2 Yates; p						

*Satır yüzdesi, ** p<0,05

1: en az bir kas iskelet sistemi yakınması olan, 2: en az bir solunum sistemi yakınması olan, 3: En az bir kalp damar sistemi yakınması olan, 4: en az bir sindirim sistemi yakınması olan, 5: en az bir deri veya göz ile ilgili yakınması olan, 6: en az bir psikososyal yakınması olan

Tablo 4.30.'da en az bir kas iskelet sistemi, solunum sistemi, kalp damar sistemi, sindirim sistemi, deri-cilt, psikososyal yakınması olan ev işçileri, çalışma yılı, haftalık çalışma günü sayısı, günlük çalışma süresi, öğrenim durumu, yaş grupları ve obezite durumlarına göre değerlendirmiştir. Haftalık çalışma günü sayısı 5'den daha fazla olanlarda göz ve cilde ile ilgili en az bir yakınma daha az çalışanlara göre istatistiksel anlamlı olarak daha fazladır

($\chi^2_{Yates} = 5,101$, $p=0,024$). Günde 8 saat üstünde çalışanlarda çalışmayanlara göre sindirim sistemi yakınması ($\chi^2_{Yates}=8,098$, $p=0,004$) ve psikososyal sistem yakınması ($\chi^2_{Yates}=4,584$, $p=0,032$) daha fazladır. Diğer gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

4.6. Sosyoekonomik Bilgiler

Tablo 4.32. Ev işçilerinin sigortalılık durumları, (Ankara, 2017)

(n=104)	Sayı (n)	Yüzde (%)
SGK'ya Prim Ödenmesi Durumu		
Yok	47	45,2
Var	57	54,8
Sağlık Sigortası		
Yok	1	1,0
Var	Kendisinin	55
	Eşinin	39
	Babasının	4
	Diğer*	5
		52,9
		37,5
		3,8
		4,8

*Diğer; oğlunun (n=2), bazen babasının ve bazen kendisinin (n=1), bazen eşinin ve bazen kendisinin (n=1), devlet tarafından ödenen genel sağlık sigortası (n=1)

Ev işçilerinin %54,8'inin (n=57) kendi adına sosyal güvenlik kurumuna kaydı bulunmaktadır (Tablo 4.32.). Ev işçilerinin sigortası olanların sigorta primlerini; %21,1'i kendisi (n=12), %71,9'un (n=41) işveren, %5,3'ü (n=3) eşi ve kendisi birlikte ödemektedir.

Ev işçilerine “Bir ayda elinize geçen toplam para ihtiyaçlarınızı karşılamaya yeterli mi?” diye sorulduğunda; %15,4'ü (n=16) yeterli, %35,6'sı (n=37) kısmen yeterli, %49,0'u (n=51) yetersiz şeklinde yanıt vermiştir.

“Gelirinizi istediğiniz gibi harcayabiliyor musunuz?” sorusuna ise ev işçilerinin % 61,5'i (n=64) evet, nasıl harcayacağıma kendim karar veririm, %21,2'si (n=22) bir kısmını vermek zorundayım, %17,3'ü (n=18) tamamını vermek zorundayım yanıtını vermiştir.

Ev işçilerinin %13,5'i (n=14) ailesinde kendisinden başka kimsenin geliri olmadığını, %23,1'i (n=24) gelirinin diğer aile bireylerinden daha fazla, %40,4'ü (n=42) daha az ve %23,1'i (n=24) hemen hemen aynı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.33. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre SGK'ya bağlı olma durumları dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)		SGK'ya bağlı olan		
Çalışma Yılı	n	%*	Toplam	
≤10 yıl	29	48,3	60	
>10 yıl	28	63,6	44	
$\chi^2_{Yates}; p$		1,822, 0,177		
Haftalık çalışma günü sayısı				
≤5 gün	43	52,4	82	
>5 gün	14	63,6	22	
$\chi^2_{Yates}; p$		0,484, 0,487		
Günlük çalışma süresi				
≤8 saat	22	55,0	40	
>8 saat	31	51,7	60	
$\chi^2_{Yates}; p$		0,015, 0,902		
Öğrenim durumu				
İlkokul ve altı	39	54,9	71	
Ortaokul ve üstü	18	54,5	33	
$\chi^2_{Yates}; p$		0,000, 1,000		
Sigorta bilgisi				
Hayır	8	61,6	13	
Evet	49	53,8	91	
$\chi^2_{Fisher's}; p$		0,272, 0,768		
Yaş grubu				
18-29	2	28,6	7	
30-39	19	67,9	28	
40-49	25	52,1	48	
≥50	11	52,4	21	
$\chi^2_{Pearson}; p (df ;3)$		4,064, 0,255		

*Satır yüzdesi ** p<0,05

Tablo 4.32.'de ev işçilerinin çalışma yılı, haftalık çalışma günü sayısı, günlük çalışma süresi, öğrenim durumu ve ev işçilerinin sigortalanması gerekliliğine ilişkin bilgi durumuna göre SGK'ya bağlı olma durumları değerlendirilmiştir. SGK'ya bağlı olma durumu açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Tablo 4.34. Ev işçilerinin Evde Karar Alma Ölçeğine (HDMS) verilen yanıtların dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)	Ben		Eşim		Ben ve Eşim		Başka Biri	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ölçek Maddeleri*								
Başlıca ev eşyalarının alınmasında kararı genellikle kim verir?	48	46,2	10	9,6	42	40,2	4	3,8
Evin günlük ihtiyaçlarının alınmasında kararı genellikle kim verir?	62	59,6	9	8,7	30	28,8	3	2,9
Aile ve akrabaları ziyaret etmek konusunda genellikle kim karar verir?	34	32,7	8	7,7	59	56,7	3	2,9

*Satır yüzdesi **n: Sayı, %: Yüzde

Tablo 4.35. Ev işçilerinin çeşitli özelliklerine göre evde karar alma durumları dağılımı, (Ankara, 2017)

(n=104)	Evde kararları kendisi alan *			
	Sayı(n)	1 (%)	2(%)	3(%)
Çalışma Yılı				
≤10 yıl	60	43,4	61,7	33,3
>10 yıl	44	50,0	56,8	31,8
$\chi^2_{\text{Yates}}; p$				
Aile gelirine katkısı				
Başka geliri olan yok	14	92,9	92,9	92,9
Daha fazla	24	70,7	75,0	37,5
Aynı	24	50,0	75,0	29,2
Daha az	42	14,3	31,0	11,9
$\chi^2_{\text{Yates}}; p$				
		35,475,	25,477,	31,666,
		0,000*	0,000*	0,000*
Öğrenim durumu				
İlkokul ve altı	71	47,9	62,0	33,8
Ortaokul ve üstü	33	42,4	54,5	30,3
$\chi^2_{\text{Yates}}; p$				
Sigorta bilgisi				
Hayır	47	38,3	55,3	34,0
Evet	57	52,6	63,2	31,6
$\chi^2_{\text{Fisher's}}; p$				
Yaş grubu				
18-29	7	14,3	-	-
30-39	28	39,3	57,1	28,6
40-49	48	52,1	64,6	37,5
≥50	21	52,4	71,4	38,1
$\chi^2_{\text{Pearson}}; p (df ;3)$				

*Yüzde değerler verilmiştir. ** p<0,05

1:Başlıca ev eşyalarının alınmasında kararını kendisi alan

2:Evin günlük ihtiyaçlarının alınması kararını kendisi alan

3:Aile ve akrabaları ziyaret etmek konusunda kararı kendisi alan

Tablo 4.33. ve Tablo 4.34.'te ev işçisi kadınların evde karar alma ölçeğine verdikleri yanıtlar ve bu yanıtların çeşitli özelliklere göre dağılımları incelenmiştir. Tablo 4.33.'e göre kadınların %13,4'ü (n=14) evlerinde başlıca ev eşyalarının alınmasında, %11,6'sı (n=12) günlük ihtiyaçlarının alınmasında, %10,6'sı (n=11) aile ve akraba ziyaretleri konusundaki kararları eşinin veya başka birinin verdiği belirtilmiştir.

Tablo 4.34'te ise çalışma yılı, öğrenim durumu, sigortalılık durumu, yaş dağılımları ve gelire katkısına göre evde karar alma değerlendirilmiştir. Buna göre ev işçilerinin aile gelirine katkısı azaldıkça her üç alanda da evde kararları kendilerinin almalarının istatistiksel olarak anlamlı şekilde azaldığı görülmektedir (p=0,000).

4.7. İşle İlgili Eğitim ve Bilgi Durumu

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %26,9'u (n=28) ilk yardım, genel sağlık bilgisi, iş sağlığı ve güvenliği, iş ve meslek hastalıkları, çalışma şartları ve çalışan hakları konularını içeren eğitim aldığını belirtmiştir. Eğitim aldığını belirtenlerin %64,3'ü (n=18) iş yerinde, %10,8'i (n=3) İŞKUR kurslarında, %10,8'i (n=3) ehliyet kursunda, 2 kişi Ortak Sağlık Güvenlik Biriminde (OSGB), 1 kişi de iki yerden (OSGB ve ehliyet kursunda) ilgili konularda eğitim almıştır. Eğitim alanları ve içerikleri ile ilgili sorgulama yapılmıştır fakat hafıza faktörü, verilen eğitimlerin standardizasyonunun olmaması ve işçilerin eğitim içeriğinin tanımlayamaması nedeniyle alınan verilerin güvenilir olmadığı düşünülmektedir.

Ev işçilerinin; %87,5'i (n=91) mevcut mevzuata göre ev işlerinde çalışanlara günlük çalışma süresine göre sigorta yapılması gerektiğini, %23,1'i (n=24) ücret sigorta gibi nedenler ile haksızlığa uğraması durumunda ne yapması ve nereye başvurması gerektiğini, %24 (n=25) iş kazası veya meslek hastalığı gelişmesi durumunda nereye başvurması gerektiğini, %26'sı (n=27) şiddete uğraması durumunda yardım alabileceği yerleri bildiğini ifade etmiştir.

4.8. Nitel Araştırma Bulguları

Araştırmanın anket uygulaması nicel bölümündeki görüşmeler sırasında alınan notlar ve derinlemesine görüşmeler ile kaydedilen bilgiler beraber değerlendirilmiştir. Bulgular aşağıdaki başlıklar altında verilmiştir:

- Çalışmaya başlama nedenleri, bu iş kolunda çalışma nedenleri ve iş bulma yolları,
- Çalışma ortamında karşılaşılan şiddet ve diğer olumsuz durumlar ve bu durumlar ile başa çıkma konusundaki görüşler,
- Ev içinde kadına yönelik şiddet deneyimleri ve nedenlerine yönelik görüşler,
- Sigortalılık ve sigortalanma konusundaki görüşler,
- Ev hizmetlerinde iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilgi kaynakları ve bu konuda eğitim alma konusundaki görüşleri,
- Kullanılan temizlik ürünlerinin seçimi ve kullanılan ürünler

4.8.1. Çalışmaya Başlama Nedenleri, Bu İş Kolunda Çalışma Nedenleri ve İş Bulma Yolları

Okumama ve bir mesleğin olmaması bu iş kolunda çalışmanın en sık nedeni olarak ifade edilmiştir. Okumama nedenleri olarak en sık belirtilen durum buldukları yerde okul olmamasıyken, okuldan ayrılma nedeni olarak ise en sık neden ailenin okuldan kendi istekleri dışında alması olarak belirtilmiştir.

“Çok işe başvurduğum. 14 yıldır yapıyorum bu işi, şuan 32 yaşındayım. Lise mezunu istiyorlar. Okuyorum ben de mecbur. Dışarıdan bitirmeye çalışıyorum. Eşim de ilkokul mezunu.” (14 yıldır çalışıyor, 32 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Çorum İskilipliyiz biz. Annem babam okutmadılar beni. Çok istiyordum ama okuldan aldılar. 14 yaşında evlendim. Dini nikâh yaptılar ilk önce. 3 sene sonra resmi nikâh yapıldı. Okumam yazmam var ama ilkokul dörtten ayrıldım. 3 kez dışarıdan bitirme sınavlarına girmeye çalıştım. Eşim izin vermedi. Yakalandım. Gizlice gireyim dedim. Görümce kazığı yedim. Görümcem haber vermiş yine yakalandım. Eşim de ilkokul mezunu ondan fazla okumamı istemiyor. (28 yaşında, 7 yıldır çalışıyor, okuryazar, evli)

Maddi ihtiyacın olması, aile bütçesine katkıda bulunulmak istenmesi, çocukların okuması ve tek maaşın şehirde geçinmeye yetmemesi çalışmaya başlama ile ilgili en sık belirtilen temalar olmuştur.

“Çorumda köyde doğdum ben. İşte orada da bağ bahçe yapıyorduk. İlkokulu okudum ortaokuldan aldılar. Abilerim anne babam kız kısmı okumaz dedi aldılar. Zaten köyde herkes öyleydi. Okuyup da napıcan dedi babam. O zamana kadar bağ bahçe, biz çok çalışıyorduk. Abilerim okumuşlar. Evlenince geldik, tabi tek maaş o zaman da herhangi böyle bir şey yok sene 87- 85'te geldim ben buraya o zamanlar el işi, örgü yapıyordum sağa sola komşulara 90'dan beri de bu işi yapıyorum. Çevremizde hep bu işi yapanlar vardı bir de. (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

İşe başlama aşamasında çevrede bu işi yapanların olması işe başlamada ve işveren bulmada kolaylaştırıcı bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Kadınların işe ulaşımının ise sosyal ağlar (akraba, komşu, arkadaş) vasıtasıyla sağlandığı ortaya konulmuştur.

“Çevreden öneriyorlar. Mesela burayı apartmandan tanıdıklar vardı söylediler. İyi biri diye. Güvenilir diye. Şirketler de varmış ama ben o işlere girmedim. Zaten az gün gidicem diye.” (43 yaşında, evli, 2 çocuğu var, lise mezunu)

“İlk dönem burada benim halam var. O 30 yıllık. Onun evlerine gittim ilkin. Ondan sonra buraya bizim apartmana geldik. Apartmandaki kadınlar aldı beni. Ben zaten hep buralardayım apartmandayım. Uzaklara gitmedim hiç. Tavsiye olmadan gitmem bir yere.” (44 yaşında, evli, 20 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu)

“Benim tabi amcamın kızı gidiyordu onun yerine başlamış oldum. Ondan sonra bıraktım. İki sene falan gitmiş oldum. Ondan sonra gitmedim. Sonra tekrar başladım. Gittim işte tek tük isteyene. Ondan sonra her gün gitmiş oldum. Öyle öyle çocuklara çok para ihtiyacım vardı. Onun için gittim işte.” (54 yaşında, dul, 20 yıldır ev işi çalışıyor)

“20 seneki önceki aklım onu şey yaptı, bu işe başladım. Şu anki aklım olsa yapar mıydım bilmiyorum. Hepsi çevremde yapıyorlar çünkü. Şuraya buraya git diyince. Eşimin tarafı halamlar yapıyor. O da böyle devam etti. Başka bir iş aramayı düşünmedim. Başka iş de yapmadım zaten.” (44 yaşında, evli, 20 yıldır çalışıyor)

“Bir tane hacı teyzem vardı sizden iyi olmasın. Onun hakkını yiyemem maddi manevi çok desteğini gördüm. O buluyordu, o buldu işleri bana. Günübirlik sigortasız oluyordu işler. Ama o dönemde aylık kiramı ödüyordum. O dönemde eşim hep işsizdi zaten. Çalışmadığı dönemlerde daha bir püskürüyordu, daha bir aşırı şiddet oluyordu.” (28 yaşında, evli, 7 yıldır çalışıyor, okuryazar)

Bazı ev işçileri ise ev hizmetlerinde çalışmayı geçici süreli iş olarak görmektedirler. Birçoğu bu işe başladığında bu kadar çalışmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir.

“Ben kendim hemen de bu işler böyle olunca hani çok bu kadar gideceğimi sanmıyordum. Biraz giderim çocuklar biraz büyüdü mü bırakırım diye düşünüyordum.” (54 yaşında, dul, 20 yıldır çalışıyor ilkokul mezunu)

“İlk doğumumu yaptığımda 17 yaşındaydım. O zamanlar ineklerim vardı süt satıyordum. Ev temizliği yapmıyordum ama doğurduğum güne kadar hep süt sağıp inek baktım. Sonra inek bakmak yasaklandı. Mecburen iş yaptık el kapısında.” (8 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu, evli)

“Kimseyle bağlantım yok benim bu işle ilgili. Otobüste dolmuşta da kimseyle onlarla konuşmuyorum. Ben zaten geçici süreli yapıyorum. Daha fazla yapmayacağım. Çok insana da söylemiyorum yaptığımı.” (43 yaşında, lise mezunu, evli, 2 çocuğu var)

“O zaman 4 tane çocuğum vardı. Hayat şartları zorladı işte. Eşimin işi olmadığı için. Kira veriyorsun 4 tane çocuk okutuyorsun o yüzden. En küçüğü ilkokula herhalde gitmiyordu. En büyüğü de 5 yaş arası olduğuna göre işte 12 yaşında falandır.” (54 yaşında, dul, 20 yıldır çalışıyor)

“Şuan 8 aylık gebeyim, 28 haftaya kadar çalıştım. Mecbur çalışacaksın. İşe gidip gelmek çok uzun sürüyordu. Artık yapamıyorum. Doğumdan sonra da çocuğa bakıcam. Çalışmayı düşünmüyorum daha fazla.” (35 yaşında, 8 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu)

“Yeni evlendim. Aslında ana sınıfı öğretmeniyim ben. Ek gelir ihtiyacım var eşiminki yetmiyor. Ablam da bu işleri yapıyor. Bir yıldır evlere temizliğe gidiyorum ama daha fazla çalışmayı düşünmüyorum. Atama dönemini beklerken geçici süreyle bu işi yaptım.” (1 yıldır çalışıyor, evli, 23 yaşında, üniversite mezunu)

“Ziraat teknikeriyim aslında herkes kendi işini mesleğini yapmak ister ama iş yok işte. Başkent araştırma şirketinde anket yapıyordum. Ama anket yapacak kişi yok. Bulmak çok zor! O yüzden bıraktım o işi de. Temizlik işinde SSK da kendileri teklif etti yatırıyorlar. Ben hiç bakmadım ama.” (22 yaşında, bekâr, 2 yıldır çalışıyor)

Görüşülen kadınların bu tür işleri kabul etmesinin ardındaki en önemli tema, “maddi gereklilik” olarak belirtilen “eşin ya da evdeki erkeğin kazancının yetmediği durumlarda hane bütçesine katkı yapmak” olarak ifade edilmiştir. Bu işin çocuklar ve aile ile ilgilenilebilecek esnek saatlere ve ayarlanabilir günlere sahip olması, belirli düzeylerde gelir getiren yapılabilecek başka iş bulunamaması, maddi bağımsızlık sağlaması nedeniyle de seçildiği belirtilen diğer nedenlerdendir.

“Evlenirken eşim çalıştırmam demişti. Eski kafalıydı. 15 yaşında imam nikâhıyla evlendik. Kadın çalışmaz dediler. Ailesi çevresi de öyle diyordu. Biz gelin çalıştırmayız, bizim evde çalışırsın sen diyorlardı. Evlendikten bir ay sonra geçim olmuyor sen de çalış dediler. Karar benim kararım değildi. Öyle çalışmaya başladım. 30 yıl oldu.” (30 yıldır çalışıyor, evli, ortaokul mezunu, 47 yaşında)

“Valla eşim ilkin karşı çıktı. Ailem de karşı çıktı, abilerim hani biz alışmamışız ailede el kapısında çalışmaya. Ama ben dedim kimse bana bir ekmek vermiyor, yapmak zorundayım. Yok, çünkü kendim karar verdim. Karşı çıktılar ama engelleyemediler. Ben dinlemedim. Adam da işinde şey, öyle atılgan bir insan değil, mecburen...” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Belli olmuyordu ki parası elinde olsa çalışma gitme diyordu. Parası olmasa bişi demiyordu git çalış diyordu. Para var elinde kadın evde onun hizmetine. Gündüz evde oluyordu. 9-10 gibi gidiyordu yarı evde oluyordu. Ben işe gidince 7’de gidiyordum. İşte çocuklar böyle diyor olmuyor. Sen evde olmayınca olmuyor. Çocuklar eve akşam gelince ev sıcak olmuyor. Çocukları zamanında düşünürsen diydum ben de, zamanında düşünecektin.” (54 yaşında, dul, 20 yıldır çalışıyor)

“Çocuklarımı kendim büyütmek onlarla ilgilenmek için temizlik işi yapıyorum. Aslında ben düz dikiş makinacıyım. Kendi mesleğimi yapmak isterdim. Eskiden bir yerde çalışıyordum. Hamileliğim sorunluymuş işten çıkmam gerekti. 8 yıldır kapıcılık yapıyorum asıl ben. Sigortam da yatıyor. Onunla beraber temizliğe gitmek oluyor.” (39 yaşında, 15 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu)

“Şuan 4 aylık bir bebeğim var. Bir iki kez beraber gittik. Bir süre duruyor ben temizliği yapıyorum ama uyanınca ağlıyor. Evin sahibi kadın bakıyor. Geçen durmadı ben temizlik yaparken yarıda bırakmak zorunda kaldım. Başka bir arkadaşı çağırdım. O geldi tamamladı. Eşimin de benim de ikinci evliliğimiz. Eşimin diğer evliliğinden bir çocuğu daha var. Evde para yetmiyor. Mecbur çalışmak zorundayım. Başka bir iş de yapamıyorum çocukla.” (4 yıldır çalışıyor, 40 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Şimdi emekli olmak için çalışıyorum apartmanda aynı zamanda kapıcılık yapıyorum sigortam ordan yatıyor. Başlarda çok zoruma gidiyordu başkasının evine girmek temizlikçi olarak. Ama şimdi herkes kocasının eline bakarken ben istediğim gibi kendi paramı harcıyorum.” (10 yıldır çalışıyor, ortaokul mezunu, 35 yaşında, evli)

“Şuan 2. çocuğuma hamileyim. 4. aya kadar çalıştım ama artık çalışmıyorum. Dışardan lise okuyorum. Başka iş yok yoksa.” (21 yaşında, evli, 1 yıldır çalışıyor, ortaokul mezunu)

Görüşülen kadınlar çalışmaya ilk başladıkları dönemlerde yaptıkları işin düşük statülü bir iş olduğunu düşünmektedirler. Yapılan işi “*mecbur kalınınca yapılacak*” iş olarak tanımlanmaktadır.

“Eskiden biliyorsun bi de horlardı şimdi gayet normal yani. İlk zamanlar kötü hissettim yani kendimi. Kendi açımdan, gidip elin kapsında, hani kapıyı çalmak bile çok zor geliyordu. Tanımadığın insanın kapısını çalıyor. Nasıl davranırlar, ne yaparlar ne derler şimdi. Çalıcama kapsını adam yatar mı, kalkar mı, ne diyecek bana o sıkıntıları yaşadım utandım yani, çok çekine çekine gidiyordum. Öyle hissim yok kayboldu artık o dedim ya öyle çalışınca çocuğumun geleceğini için çalışmak zorundayım, herkes bir işi yapıyor bana bu nasipmiş demek ki, o düşünceye vardım. Benimki de bu. Millet okumuş okuduğu gibi yapıyor, benim kaderime de bu düşmüş dedim. O zaman oğlum vardı, tek kızım da yoktu ilk o başlangıçlarda.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Eşim memur ama hangi kurumda çalıştığını söylemek istemiyorum. O istemese çalışmazdım. Onun zoruyla başladım. Bir de kredi çekmiştik, ev için. Eve destek vermem gerekiyordu. 5-6 yıl oldu çalışıyorum işte. Zora düşünce çalışacaksın dedi işte. Bir şey diyemedim. Yoksa istemiyordum. Mecbur kaldım. Zor geliyor başkalarının temizliğini yapmak. Sonuçta iş ama yine de şey yani.” (43 yaşında, evli, 2 çocuğu var, lise mezunu)

4.8.2. Çalışma Ortamında Karşılaşılan Şiddet ve Diğer Olumsuz Durumlar ile Bu Durumlar İle Başa Çıkma Konusundaki Görüşler

Görüşmelerde çalışma ortamında özellikle ilk başladıkları yıllarda olmak üzere zaman zaman şiddet olarak tanımlanabilecek olumsuz durumlar ile karşılaşıldığı belirtilmiştir. İlerleyen dönemde gidilen evlerin sabitlendiği ve sadece tanınan, güvenilen ve bilinen evlere gidildiği bu nedenle sorun yaşanmadığı sıkça belirtilmiştir. Görüşülen kadınlar sorun yaşamaları durumunda bir daha o eve gitmediklerini belirtmişlerdir.

Kaybolan bir eşya sonrası suçlanma ve sonrasında eşyanın bulunması ile aklanma süreci yaşadıklarını ifade eden ev işçileri, üstüne basarak kendilerinden özür dilendiğini belirtmişlerdir. Ama bunun çok yaralayıcı olduğu ve sonuç ve bir cezalandırma olarak bir daha o eve gitmediklerini ifade etmişlerdir.

“Gittiğim bir evde takılar kaybolmuş. Bulamamış kadın beni aradı böyle böyle ben sen geldikten sonra bulamıyorum diye. Ben de çok alındım ama görmedim dedim kapattım. Daha sonra bulmuşlar tabi aradı özür diledi ama ben bir daha gitmedim oraya.” (40 yaşında, 4 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu)

“Bir eve gittim. Temizlik bitti. Gidicem, benim takılarım vardı nereye gitti diyor kadın. Ben almadım diyorum. Ama sen gelmeden önce buradaydı diyor. Aradık bulamadık. Ben ağlaya ağlaya eve döndüm. Bir hafta sonra falan bulmuşlar. Koltuğun arasına sıkışmış. Özür diledi. Ama ilk akla gelen biz oluyoruz. Neyse bir daha gitmedim tabi. Ama içime oturdu.” (48 yaşında, 13 yıldır çalışıyor, evli, okuryazar)

“Temizlik yaparken fark etmemişim ev sahibinin çocuğunun tişörtü çamaşır suyu olmuş. Sonra kadın aradı vay efendim o çok pahalı tişörttü, niye dikkat etmiyorsun. Ben de bir daha gitmedim. O aradı gelmemi istedi ama gitmem.” (35 yaşında, 8 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul)

“Yaşlı bir teyzeye gidiyorum haftada bir gün onu temizleyip, yıkıyorum, evini toparlıyorum, bir kap yemek yapıyorum. Ama teyze biraz bunamış affedersin. Evde bir şey eksilince falan ya da bulamayınca sen aldın diye basıyor yaygarayı. Ama ona bir şey demiyorum sonuçta hasta.” (50 yaşında, 15 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu)

“Bir eve gittim, baya oldu ama. İşimi yaptım ben bitirdim çıktım. Sonraki gün arıyor beni kadın. Dedi benim yüzüğüm kayıp. Dedim ki ben görmedim. Ama senden sonra yok oldu diyor. Direkt beni suçladı. Çok gücüme gitti. Sonrasında bulmuş, spor çantasının içindeymiş. Özür diledi. Tekrar gel dedi. Bir daha gider miyim gitmedim tabi ki!” (47 yaşında, 30 yıldır çalışıyor, ortaokul mezunu, boşanmış)

“Çay makinasını silerken elimden kaydı düştü. Sapı kırıldı. Önce kızdılar sonra da özür dilediler.” (44 yaşında, 9 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu)

“Çok zoruma gidiyor bazen. Kadın aramış bir tek yeri unutmuşum onu söylüyor. Olur yani. Bulaşık makinesinin yüzünü bırakmışsın diyor. Unutmuşum yani. Napayım.” (52 yaşında, 10 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu, evli)

“Yanlışlıkla takma dişleri tabakların arasında bırakmışım. Nerde dişler diye suçladılar. Ben takma dişi alıp napıcam ki!”(42 yaşında, 15 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu)

Suçlanma ile karşılaşan ev işçileri bu durumu geliştirilen karşılıklı ilişkilere dayanarak daha yaralayıcı bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca temizlik işi yapmalarına rağmen daha aşağı ve pis hissettirerek şiddet uygulandığı nadir de olsa ifade edilmiştir.

“Şöyle oldu ya tişörtü yanmıştı ütüyü yaparkene. Dedi benim tişörtümü nasıl yakarsın. Tişörtün parasını kesicem ben. Maaşımdan keserseniz kesin dedim ama ben bu ayın sonunda çıkıyorum. Siz de başınızın çaresine bakın. Sonradan hani “... git” gibi şey oldu. Ağır kelimesi de o oldu bana tabi. Sonradan ben de çıktım tabi. O gün çıktım ben maaşımı aldım. Haftanın 3-4 günü gidiyordum ben. Akşama kadar. Geri kalan günlerde gitmiyordum. Ya insan hani, ben 4 yılımı vermişim oraya 4 yıldır gitmişim oraya. Yani ben bunu hiç hak etmedim. Yani şimdi ben senin her pisliğini topluyorum kusura bakmasın. Yani biraz da insan düşünür bunu, öyle değil mi. Ben sana hiç gelmemelik yapmamışım ağır bir kelime kullanmamışım insan biraz da düşünür. Ben sana yine dedim adam bulana kadar sen onu hak etmediysen ben de çıkarım. Sen başının çaresine bak bi sefer” (28 yaşında evli, okuryazar)

“Bir tanesi nasıl desem kaşığına buraya koyma, masanın üzerine koyma. Yemek yiyorsun nereye koyarsın ya tabağına ya sanki masaya koyarsın. Kaç sene öncesinin olayından bahsediyorum kesinlikle şuan gittiğim kadınlardan değil. Ben koyunca hemen ıslak mendille siliyordu gözümün önünde. Sanki bende bulaşıcı hastalık var gibi o beni çok üzdüğü için bir daha gitmedim ona. Kaç defa telefon ettiği halde. Bilmiyorum ama kendisi koyuyordu, çocuğu koyuyordu, eşi koyuyordu. Özellikle bana yapıyordu sanırım. İlk önce şok oldum ama çok üzülmiştim tabi. Yer silerken dahi ağlamaya devam ettiğimi hatırlarım yani. Çünkü daha önce hiç öyle bir şeyle karşılaşmadım” (44 yaşında, evli, 20 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu)

Ev işçilerinin iş öncesinde herhangi bir yazılı veya sözlü anlaşma yapmamaları nedeniyle yapılacak işler, çalışma süreleri ya da ücretle ilgili değişiklikler işverenin insafına kalmaktadır. Olumsuz durumlarda herhangi bir tartışma yaşanmaktan kaçındıklarını, başkalarını kırmak, üzme gibi durumlardan çekindiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çoğu ev

işçisi böyle bir durumda başka bir iş bulmakta zorlanmadığını, talebin çok olduğunu belirtmiştir.

“İşveren insan seni de düşünmesi lazım. Para veriyorum bu işi hep yaptırıcam diye zorlamaması lazım. Zorlayan oluyor çok. Mesela bu dolabı da çekicen bunu da yapıcın diye. Akşam saat kaç oluyor iş bitmedi diye yollamıyor. Öyleleri de var karşılaşıyorsun. Parayı vermiyor. Ya da düşürüyor parayı. Mesela diyeyim ki 100 lira veriyor 90 verecek ya 80 verecek. Ama onun dediği her şeyi yapacak olsan yol parayı da veriyor. Ona da razı oluyorsun.” (54 yaşında, dul, 20 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu)

“Bir hafta sonra yine buldum ben işimi. Burada (yaşadığı site) asansöre biniyoruz ya hani. Gelir misin dediler. Gene bir hafta sonra tekrar başka yerde işime başladım ben.” (28 yaşında, evli, okuryazar)

“Çok ağır bir iş, çok ağır... Yani benim de hani canımı esirgemem hiç, çok çalıştım ama çok ağır iş yanı. Bayanları çok yıpratıyor. İster istemez yapıyorsun. Sadece ağır kaldırma gibi değil. Sabah giriyordum akşam 10-12 oluyordu. Sabahtan akşama... Onu da ben alıştırdım niye alıştırdın dersin; o eve iki günde gitsem aynı parayı, bir günde gitsem o parayı veriyordu. Öyleydi yani, napıcın. Şimdi bozuğum yok, sonra hallederim, öyle derdi, böyle derdi. Ben de iki günü ona şey yapmamak için akşama kadar kalırdım. Ama bütün ev elden geçiyordu. Cam sil, halı sil, koltuk sil...” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Bir keresinde bir genç çocuğun evine gittik. Abla ev çok kirli ama yarım gün gelin dedi iki kişi gittik ablamla. Ama ev nasıl pis nasıl pis affedersin. Neyse çalıştık çalıştık öğleye bitmedi. Çocuk da bize yemek söylemiş lahmacun. Onu yedik çalıştık. Ama akşam oldu bittiğinde iş. Neyse yarım gün parası verdi üstüne bir de ben sizin lahmacunlarınıza 50 lira verdim diyor. Ben senden yemek istedim mi. Sen getirdin. Nasıl gücüme gitti. Bişi de diyemedim. Anlatamam.” (47 yaşında, 6 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu)

“Ben mesela kediyi sevmem evde. Nefret ederim. Evin içinde ben sevmiyorum kokusu bir şey geliyor bana. Bir yere gittim bana kedinin kumunu temizle dedi. Ben de temizlemem dedim. Ben bunun için gelmedim buraya. Temizliceksin temizlemiceksin derken benim param da kaldı kadında, orda akşama kadar

çalıştığım. Dümdüz oradan kapıyı vurdum çıktım. Ya zorluk oldu kediden dolayı. Ama yani insanın illa sevmediği şey vardır sevmediği hayvan. Benim de sevmediğim hayvan kedi yapacak bir şey yok. Ama sevmediğim bir şey olunca söyledim.” (28 yaşında, evli)

Ev işçilerinin çalıştıkları evlerde ev halkından biri gibi hissettikleri ve öyle bir ilişki geliştirdikleri belirtilmiştir.

“Ben şimdi, gerçekten gittiğim yerleri kendimden daha değer veririm, kendi evimde yapmam oraya daha dikkat ederim, harcamama. Deterjan olsun öyle israf etmek istemem, yani illa ki de oluyor ama dikkat ederim ama öyle şeylere, öyle işte başka da bilmiyorum.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Kimse bana şunu bunu yap demez ben kendi kafama göre yaparım. Neyse gücümün yettiği tabi, eskiden genç idik şimdi yaşlandık artık o yüzden biraz ağırlaşık. Emir verse de onlar bişi söylese de alıştım artık eskiden dokunurmuştu da şimdi yok. Ama mecburum işte o onu yaptırmak zorunda, ben de yapmak zorundayım. Şaş kaza unutuyorum insanlık hali mesela gece uykuda aklıma gelince ora kaldı diye ben uyuyamam. Uykumda geliyor aklıma, bilmiyorum işte şimdi bana ne diyecek, gittiğim zaman ne olacak...” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

Sıklıkla yaşanan sorunların, yeni bir evde çalışmaya başlama sırasında ve güven ilişkisi ile ilgili olduğu, zamanla karşılıklı güvenin geliştiği ve bu tarz sorunların yaşanmadığı belirtilmiştir. Çoğu kadın ilk başladıkları evlerde kendilerini deneme amaçlı yapılan uygulamaların ayrıca kaybolan eşyalardan sorumlu tutulmanın rencide edici ve yaralayıcı olduğunu belirtmiştir.

“Bir gittiğim evde geçen, ilk kez gitmişim bayana. Altınlarını yatağın üstüne sermiş, hepsini. Beni deniyor işte. Görgüsüz. Sanki ben onun eşyalarını almaya gelmişim o eve. Hırsızlığa gelmişim gibi. Napayım topladım bir yere koydum. Abla dedim koydum altınlarını. Ama böyle yapıyorlar bazen bozuk para atıyorlar oraya buraya. İnsan bozuk parayla denenir mi? Güvenmiyorsan alma evine.” (48 yaşında, 13 yıldır çalışıyor, evli, okuryazar)

“Bana olan güveni ölçmek için, ortaya para koyuyorlar. Alıyor muyum almıyor muyum ona bakıyorlar.” (6 yıldır çalışıyor, evli, 48 yaşında, ortaokul mezunu)

“Bozuk para bırakıyorlar ortalığa. O şekilde denemeye çalışıyorlar. Özellikle ilk gittiğim evlerde oluyor. Öyle olunca ben de bir daha gitmiyorum.” (22 yıldır çalışıyor, boşanmış, 39 yaşında, boşanmış)

4.8.3. Ev İçinde Kadına Yönelik Şiddet Deneyimleri ve Nedenlerine Yönelik Görüşler

Kadının toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konusundaki farkındalığının az olduğu ve ayrıca sosyal hakları konusundaki bilginin, özellikle daha genç yaşta ve ekonomik özgürlüklerinin olduğu dönemde yetersiz olduğu görüşmelerde sıklıkla ifade edilmiştir.

“Şiddet olursa nereye başvuracağımı bilmiyorum ama zaten fark etmez. Zaten beni dışarı çıkartmaz. Eşim salmaz beni. Öldürür ya da orda barışırsız. Seviyor, kıskanır. Arada ufak kavgalarımız oluyor. Bir yere söylemiyoruz. Kimse bir şey duysun istemez. Ayıp olur diye.” (43 yaşında, 20 yıldır çalışıyor, evli ilkokul mezunu)

“Ne çok oldu o dövmele falan. Hiçbir yere başvurmadık. Derdimizi bile söyleyemedik. Cahillikten önceden. Şimdi de yapamaz.” (17 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu, evli, 54 yaşında)

“Şimdi ben hayır olmadı desem yalan söylemiş olurum. Yalanı da hiç sevmediğim için. Öncelerde benim 6 yıl boyunca ben şiddet gördüm. Hem kendisinden hem ailesinden şiddet de gördüm hem de ağır hakaretlere de maruz kaldım. Hani mesela ben tarlaya gitmek istemiyorum. Çocuğumu emzirmek istiyorum. Benim çocuğumu emzirttirmediler. Küvezde yatması gerekiyordu 1200gr doğdu. O yüzden küvezde yatması gerekiyordu. O zaman tarla bahçe ekiyorduk, köy yerinde. Ekin buğday ekiyorduk, bahçe ekiyorduk bütün meyve sebze, her şey. Gitmiyorsun gelmiyorsun diye çok dayağını yedim. Kardolabin değneğiyle, kayışla, kemerle falan ben çok şiddet yani ben çok dayak yedim. Aşırı. Benim yerimde başka bayan olsa yemin ediyorum durmazdı. Ne yapacaksın; evlatlarım diyorsun susuyorsun. Hani bir tutacak dalın yok çünkü okumuş olsan, bir mesleğin olsa ya da bir ailenin sahip çıkacağını bilsen adım atarsın. Hiçbir şekilde tutunacak dalın yoksa Allah diyip susup oturacaksın. Mecburen. Ben ailemin evine 4-5 sefer gittim. Ama benim ailem kocadan geri gelinmez dedi. Ya öleceksin ya geri gelmiceksin dedi. Kabul etmediler hiçbir şekilde. Benim evime o zaman 2 kere polis geldi mesela. Şiddetten dolayı binadan şikâyet etmişler.” (28 yaşında evli, okuryazar)

“Yıllarca şiddet gördüm. Kaderime küstüm. Yapacak bir şey yok. Kime ne diyeyim. Susup oturduk işte.” (48 yaşında, 13 yıldır çalışıyor, evli, okuryazar)

“Oldu. Olmadı desem Allah var. Sık değildi bana karşı öyle her vakit değil de hani içkili geldiğinde. Bazen de bişilere kızardı. Ev ile ilgili. İlk ilkin öyle dayak da vardı. Vuruyordu. Eliyle falan vurardı. Eline bişi alıp da vurmuşluğu yok. Zamanla değişti. Çocuklar büyüdü. Okula gidiyorlardı. Bir gün bağırdı çağırdı. Ben dedim çocukları korkutuyorsun ondan sonra bir daha yapmadı, ben çalışmaya başladıktan sonra çok olmadı zaten.” (54 yaşında, dul, 20 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu)

Her ne kadar ev işleri ve para kazanmanın çiftlerin ortak görevi olduğu vurgulansa da “*evi geçindirmeyen adam, işe yaramayan adam, eve ekmek getirme sorumluluğunu bilmeyen adam*” gibi ifadeler de kullanılmıştır.

“Çünkü biz baskın karakterle büyüdüğümüz için, biz aileye duyurtamazdık, söylemezdik. Aç kalsak bile ben aileye söylemezdim. Ama şimdi söylüyorum. Şimdi diyorum. 5 tane abim vardı, ben baskın ailenin içinde büyüdüm. Babam da otoriter bir babaydı. Biz ailede ne gördüysek onu yaptık. Ailede onlarda (eşinin ailesinden bahsediyor) tam tersi olur. Eşimin ailesinde öyle değil ama sorumluluğunu erkek bilir bizde. O öyle oldukça ben şimdi ağlamamak için cazgır oldum. Eleştiriyorum şimdi ağlamamak için kendimi savunmak için cazgır oldum. Çenemi tutup tahammül edemiyorum hiçbir şeye. İyi de dese ters geliyor.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

İş ortamında da şiddete ve tacize uğrama durumlarıyla karşılaşıldığı ve bu durumda da sessiz kalındığı belirtilmiştir. Bu yaklaşımda da suçlanma kokusu ile hareket edildiği belirtilmiştir. Ev ortamını göreceli olarak daha az tehlikeli olduğu ve bu nedenle ev işçisi olarak çalıştığını belirten ev işçileri de olmuştur.

“Sözle yavaşma oldu bir keresinde, bir evde çalışıyorum, ev sahibi kadın da evde. Kocasını geldi. Ablana söyleme ama gelip benim dükkânda da çalışsana. Hem ben sana daha çok para veririm. Dedi. Şok oldum bir şey söyleyemedim. Bir daha gitmedim o eve. Tabi kadın arıyor gelsene diyor. Nedenini de söyleyemedim.” (22 yıldır çalışıyor, boşanmış, ilkokul mezunu, 39 yaşında)

“Boşanmış kadın olunca biliyorsun zor buralarda. Çalıştığım yerlerden bazılarında patronlar falan sulanıyordu. Ondan bıraktım sekreterlik işini. Taciz ediyorlar. Bir

yerlere çağırıyorlar. Sıkıştırıyorlar. Yapamadım. Zaten sigorta da yoktu ayrıldım. Bu işte kadınların evine gidiyorum zaten evde adamlar olmuyor.” (6 yıldır çalışıyor, boşanmış, ortaokul mezunu, 38 yaşında)

Görüşmelerde kadınların çalışması, para kazanması, sosyal güvenliğe ve desteğe sahip olmasının kadını güçlendirdiği vurgulanmıştır. Maddi güce sahip olmanın ve yaşla gelen bilincin şiddet olgularını kısmen azalttığı belirtilmiştir.

“Çocuk okula gidiyor. O öyle oluyor. Bir yerden tutmak gerekiyordu. Bir de hani eşe bağlanmıcan. Kendi elimle kendi param... Kendi paramı kendim kazanıyorum kendim yiyorum ona boyun bükmüyorum yani. Başka işi çok denedim.” (28 yaşında, evli)

“Resmi hiçbir kuruma başvuru yapmadım. Ya hani Ankara’ya o zamanlar köyden yeni geldim. Bir cahillik dönemin var. O zamanlarda gençtim, o zamanlarda yaşım küçüktü. Hani hiç bir şey bilmiyorsun. O zamanlarda herkes sana bir yabancı. Şehir yerine geliyorsun ve teksin yani. Şikâyet etmiş olsam bile, benim evim yok, benim doğru dürüst işim yok, benim iki tane çocuğum var ben nasıl ayakta duracaktım. Aile desen aile hiç yok. Varla yok arasında var ama yok. Bir de öyle yerleri bilmiyorsun. Şimdiki gibi olsa burnundan getiririm. Şimdi yapсын hadi.” (28 yaşında, evli)

“İşler bence ben diyorum ki kapıdan içeri ikimiz girdiysek, ben hep onu söyledim, hep onu savundum. Bu ütü alınacaksa bu ütüyü sen de kullanıcan ben de kullanıcam neyse ortaklaşa yapmamız lazım, biz ikimiz de kullanacaksak. Ben gidip çalışacaksam sen gelip evde, vardiyalı çalışıyor, ben içerde çalışıyorsam sen gel evde bunu yapıcan. Ben içerde çalışıyorsam, sen dışarıyı yapıcaksın. Benim görüşüm o, ama o tam tersi o işine de gelmiyor, erkeklerin genelinde var o.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Böyle bir kocayla yaşadım işte. Devletin bana verdiği hakkı bile başıma kakıyordu. Çok ayrılmak istedim. Aile baskısı oluyor tabi olmuyor. En son ayrılmaya şey ettiğimde de çocuklar şey etti. Yani bu zaman kadar idare ettin bundan sonra da idare et. Kız çok etkileniyor. Şimdi öyle bakıyorum. Bana kalsa ben boşanırdım. Adamın bana bir hayrı yok ki. Benim evimi adam geçendirse benim sıkıntım bir onu çarşından getirmek olur. Hani eve taşımak sıkıntım olur. Yoksa

onun bana bir şeyi yok ki. Ben sonuçta ondan hep fazla kazandım. Kendimi geçindirirdim. Ama hiç bir zaman da demedim ki ben şunu kazanıyorum, sen ne kazanıyorsun. O ama hep milletin içinde hep rencide ediyordu. En basitinden ben sana örnek veriyim. Bir yere gideriz alışveriş yaparız ya hani mesela kıyafet ararım bulamam; benim üst taraf ince alt şey. Ayda bir çuval un yiyor ki kilo alıyor diyor. Sen ne kadar tanıyon mesela mağazadaki adamı. İnsanı o kadar rencide ediyor yani. Sonuçta gittiğin mağaza bugün gidiyon yarın zaten yok ne gerek var yani.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Çok şey değişti. Ayaklarımın üstünde durmayı öğrendim. Çocuklarımın hayatını öğrendim. Şimdi öyle bir şey olsa, Allah vermesin. Ben çıkar giderim. Çocuklarımı alır giderim. Ayrı eve giderim. Çalışırım. Kendimi kurtarırım artık. Tanıdığım o kadar çok arkadaşım var ki artık. Hani bir yere sığınırım evi tutana kadar. Evi tuttuktan sonra da başı pınara çayır dere. O da kendi hayatına baksın. Yani şuanda gerçekten yapmış olsa hiç düşünmem kapıyı çarpar giderim. O zaman cahillik. Bu çalışmayla da gelen bir güven. O zamanki dönem şimdiki gibi olsam yemin ediyorum bi dk durmazdım. Zaten ne kadar iyi de olsan illaki içinden çıkmıyor. Hani derler ya bir iyilik bir kötülük asla çıkmaz. Hani şu evlatları da olmasa asla çekilecek bir şey değil.” (28 yaşında, evli)

4.8.4. Sigortalılık ve Sigortalanma Konusundaki Görüşler

Ev işlerinde sosyal güvenlik kurumuna bağlı olarak çalışmama ile ilgili en sık nedenler çalışma sürelerinin kısıllığı, maaştan kesileceği korkusu, istenmesine rağmen yapılmaması olarak belirtilmiştir. Bu konuda bilgi eksikliğinin yaygın olduğu gözlenmiştir. Ev işçilerinin ev sahiplerinin bilgileri ve istekleri doğrultusunda yönlendirilmekte, işlerini sürdürebilmek için bu duruma karşı çıkmamaktadırlar. Birçok ev işçisi sigortalanmaları gerektiğini bildiğini ifade etmiştir fakat sigortanın kapsamı ile ilgili bilgi eksikliği olduğu görülmektedir.

“Devletin sigorta getirmesi iyi oldu ama yapmıyorlar. Maaşından kesmek lazım o zaman diyorlar. Zaten bu emekli ettirmiyor diyorlar.” (32 yıldır çalışıyor, okuryazar değil, 55 yaşında, evli, SGK’sı var ama başka işten)

“Biliyorum arada yapıyorlar ama bir işe yaramıyor o sadece kaza geçirirsem işe yarayacakmış. Emekliliğe yaramıyor”(20 yıldır yapıyor, ilkokul mezunu,43 yaşında, evli, SGK’sı yok)

“Biliyorum ben istedim ama sigorta yapmıyorlar.” (4 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu, SGK’sı var başka işten, evli, 36 yaşında)

“Bazı kadınlara yapılmış da bana da sordular ben istemedim. Sigorta benim 2 gün zaten çalıştığım gün. Zaten benim kocamdan sağlık sigortam da var. Ne gerekiyor ki.” (evli, 2 çocuğu var, lise mezunu, 43 yaşında)

“Evet, ama sigorta konusunda diyorlar biz sana sigorta yapsak devlet senden vergi parası kesecek o yüzden yapmıyorlar. Sonuçta sen bize 10-12 gün gelmiyorsun diyorlar”(6 yıldır çalışıyor, ortaokul mezunu, 48 yaşında, evli, SGK’sı yok)

“Eşim beni kandırdı. Gerek yok dedi. Sigorta yaparlarsa parayı az verirler dedi. Sigortaya boşuna para veriliyor yaptırma dedi. Şimdi aklım olaydı kesinlikle yaptırtırdım. Ama zaten kimse de yapalım demedi.” (50 yaşında, 13 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu, SGK’sı yok)

“Çok pişman oldum ben sigorta için, şimdi geçti de. Niye sigortalı iş yapmadım ben diye. O zamanlar Kızılay’da bir dershanede sigortalı işe başlamıştım. Ona da eşim yollamadı. Az parası vardı o zaman sigortalı olunca az para oluyordu. Bu iş ötekenden daha cazip geldi ev işi. Orda cumartesi de gidicektim ama sonra pişman oldum. Dediler de. Bence bi yer sigortalı yapacak diyelim senin ayda gittiğin 2 -3 gün gittiğini kendilerine alıyorlarmış. Öyle olunca ee. Çalıştığın işin bilmem günü bana vericen. Ben dedim sen oturduğun yerden para kazanıcan benim sigortamı yapıcan diye. Ben gelmiyorum sizin şirkete. Temizlik şirketleri böyle iki üç tane karyı bi eve yolluyorlarmış. Ben onu istemedim. Tek gün sigorta yapanlar da varmış ama ben o işe de hiç bulaşmadım yani. Düşünemedim. Yapmadım yani. Hiç kimsenin etkisi katkısı olmadı. Ben kendim hemen de bu işler böyle olunca hani çok bu kadar gideceğimi sanmıyordum. Biraz giderim çocuklar biraz büyüdü mü bırakırım diye düşünüyordum. Bağkur isteğe bağlı ya ona başlayınca bu var devam ettiririm, bu var yeter dedim.” (54 yaşında, dul, 20 yıldır çalışıyor ilkokul mezunu)

“Gittiğim bayan yapalım dedi sigorta. Ama ben yaptırmayalım dedim. Param eksilmesin diye. Hem zaten bir kişi yaptırsa ne olacak ki?” (48 yaşında, 13 yıldır çalışıyor, evli, okuryazar, SGK’sı yok)

“Kendim ödeyerek emekli oldum bir kısmı kapıcılıktan kendi hesabıma yatırdım ev işinden hiç sigorta yatmadı işveren ev sahibi birisi sadece şey gösterdi bana yardımcı oldu bir yer gösterdi ben yatırdım o sadece eskiden biliyorsun yatıramıyordum olamıyordun ee ama çok millet ne derece doğrudur bilmiyorum ama çok millet kendi kendine şikayet etmiş o aylıklı çalışanlar kendi diye duydum ben. Birebir yaşamadım çalıştığı evi şikayet ediyor hem ceza yiyorlar hem de sigortasını başlatmış oluyormuş orasını da bilmiyorum çünkü hep millet o zamanlara tepki gösterdilerdi bu çalışanlara. Ben otobüslerde duyduğumu anlatıyorlar ya ben kendim şikayet ediyorum sigortasız işçi çalıştırıyor diye çoğu kişi öyle ceza almış böyle gittiğim kadınlardan da duydum onların tanıdıklarından olanları otobüste de konuşuyorlardı duydum.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu, SGK sı var)

Maddi kaygıların sigortalanmama nedenlerinde ön planda olduğu ve işverenin işini yapıldığı bu nedenle sigortanın (uzun vade olanın da) ev sahibi tarafından yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

“Bence lazım ona göre anlaşman lazım baştan iş kazası mı emeklilik mi bir bayanın güvencesi için bence hepsi için yapılmalı. Hani şimdi şöyle o zamanlar biraz daha şey düşünüyordum; paraya ihtiyacın olduğu için kendin yatırma şansın az oluyor aza çalış parayı sigortanı yatırır. Ben şimdi öyle düşünüyorum bir bayanın mutlaka elinde güvencesi olacak ne olursa olsun.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Sağlık güvencem eşimden. Alamadığım hizmet olmadı ama kendime ait sigortam maalesef yok. Ama çok pişmanım. Hayatta tek pişmanlığım o kadar pişmanım ki. Eşim de bana yaptırmadığı için çok pişman. O zaman ilk geldiğimiz zamanlarda çok maddi sıkıntı çektik. Eşimin akrabaları hastaneye geldi gitti onları çok hep biz karşıladık. Tabi biraz da cahillik... Şuanda git gide insan akıllanıyor ama iş işten geçmiş oluyor. Keşke yapılırdı. Ama işveren ödemeli. Çünkü onun evindesin. Hadi benim başıma bir iş gelse kim sorumlu onlar sorumlu. O ödemeli. Bize bırakılınca zor oluyor. Zor olduğu için yapamadım ben işte. Az para değil. Eşim zaten 1400

para alıyor. Ee nasıl yatıracağını. Bugün gidersem yarın gidemem. Ben daha sağlığım yettiğince gitmeyi istiyorum ama. Güvencen de yok.” (44 yaşında, evli, 20 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu)

“Öyle olmadı da ilacımın karşılanmadığı, ben öyle pek sık hastaneye giden bir insan değilim, düzenli ilaç da kullanamam, ama çok hastalandım mesela eşime minnet etmemek için gitmedim. Onun üstünden görüldüğüm zamanları. Şey yapıyordu; benim sayeme gidiyon muayene oluyon, şöyle yapıyon, böyle yapıyon diyince benim de keçiler geliyordu. Gitmiyordum, öyle geçiriyordum. Mesela kışları sürekli çalışıyorsun, çok öksürüğüm olurdu. Kendi yaptığım şeylerle, birinin verdiği şeylerle öyle geçiriyordum. Doktora gitmiyordum ona minnet etmemek için sonradan hatta kulakları çınlasın o sana verilen hak dedi kendisi sonrası hatta kendisi götürmüştü doktora sağolsun. Öyle diyince zaten ondan sonra onun da çenesi çıkmadı.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

4.8.5. Ev Hizmetlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Deneyimleri ile Bu Konuda Eğitim Alma Konusundaki Görüşleri

Görüşmelerde özellikle çalışılmaya başlanan ilk dönemde İSG ile ilgili eğitim alınması gerektiği belirtilmiştir.

“Ya gerçekten eğitim alınması gerekiyor. Niye dersiniz benim arkadaşlarım iki defa zehirlendi. Por çözüle çamaşır suyu asla karıştırılmaz. Zehirlendi. Ben ona 100 kere dedim. Ama yine de karıştırıyor. Zehirlendi.” (28 yaşında, evli)

“Maske takmıyorum ama deterjanların kokusundan korunmak için ya da süpürge yaparken eşarbi, tülbendi yüzüme bağlıyorum. Ne kadar faydası olur bilmem.” (10 yıldır çalışıyor, lise mezunu, boşanmış, 38 yaşında)

“Eskiden bir zaman, duvar silerken evin küçük kızı kapıyı çekince parmaklarım arasında kaldı. Napayım doktora gittik kırılmış bazısı. 3 ay iş göremedim. Doktora onlar götürdü. Başka bişi yapmadılar ne yapacaklar.” (48 yaşında, 13 yıldır çalışıyor, evli, okuryazar)

“İlk başladığım zamanlarda panikliyordum o zaman çok oluyordu kaza. Ama şimdi yavaş yavaş yapıyorum zaten iyi biliyorum ne yapacağımı da alıştım. Hiç kimse de bir şey demiyor. Zaten hep gittiğim yerler yıllardır. Parmak izlerim kaybolmuş; çok

çalışmaktan, deterjanlardan. Çok ıslak kalıyorlar ya. İlk zamanlar eldiven de kullanmazdım hiç.” (12 yıldır çalışıyor, 41 yaşında, ilkokul mezunu, evli)

“Dolmuşla işe gidiyordum, sabah Kızılay’dayım. Dolmuştan tam indim. Dolmuş çok doluydu. Şoför beni görmedi. Sağa kırdı. Benim kolum kırıldı. Doktora gittik tabi.” (4 yıldır çalışıyor, lise mezunu, evli, 30 yaşında)

“Son bir yılda değil ama daha önce geçirmiştım. Bir kez kayıp düşmüştüm. Bir kez de por-çöz ve çamaşır suyunu karıştırdığım için zehirlendim. Zehirlendiğimde eve geldim. Derin derin nefes aldım. Bekledim geçti. Düştüğümde merdiven üstündeydim. Merdiven sıkıntılıymış ama ev sahibi söylemeyi unutmuş.” (5 yıldır çalışıyor ilkokul mezunu, 43 yaşında, evli)

“2 yıl önce perde takıyordum. Sandalyeden düştüm. Merdiven kullansaydım olmazdı. Ayağım kırıldı. 50 gün hastanede yattım.” (48 yaşında, 13 yıldır çalışıyor, evli, okuryazar)

“Bir kez zehirlendim. Karıştırdım diye. Artık yapmıyorum. Acilde yattım.” (38 yaşında, 6 yıldır çalışıyor, boşanmış, ilkokul mezunu)

Kazaların önlenmesi için ev işçisinin bilgi ve deneyimi kadar ev sahibinin çalışma şartları ile ilgili tutumunun da önemli olduğu ifade edilmiştir.

“Eskiden daha çok temizliğe gidiyordum. 7,5 aylık hamileydim. Düştü. Çalışırken çamaşır suyuyla porçözü karıştırdım. Hep karıştırtıyorlardı o zaman, iyi temizlensin diye. Zehirlenmişim. 1 hafta sonra ölü doğum oldu. Çocuk zehirlenmiş dedi doktor. Kadınlar çalıştırırken hiç düşünmüyor ki bu işler biter mi. Yarım gün alayım her işi yaptırayım diyorlar.”(39 yaşında, ortaokul mezunu, evli, 15 yıldır çalışıyor)

“Saat 7’de kalkıyoruz. 2-3 gibi işler bitiyor. Çoğu zaman bizim ev sahibi evde olmuyor. Hafta sonları evde kalıyor genelde. Ama olduğunda akşam saat 9-10’a kadar iş devam ediyor. Hatta şunu yap derse 24 saat devam ediyor.” (yatılı çalışıyor, 39 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“Ev sahibinin yüzünden oldu. Banyoyu temizliyorum. Başımda duruyor. Leke varmış. Çıkacak da çıkacak. Domestostan zehirlendim. Hiç bir şey yapmadım.

Yoğurt yedim sadece. Midem bulandı biraz, ciğerlerim yandı. Sonra geçti.” (10 yıldır çalışıyor, ortaokul mezunu, evli, 45 yaşında)

“Bir kere tuz ruhuyla çamaşır suyunu karıştırdım hastanelik oldum. Bir daha yapmam. Eskiden koydururdu çalıştığım bir kadın. Şimdi karıştırmıyorum.” (8 yıldır çalışıyor, evli, ilkokul mezunu, 52 yaşında)

“Kaydım banyoda yerler ıslaktı aceleyle yapınca bitsin her şey biran önce gideyim diye kaydım. Ama bir şey olmadı. Hiç bir şey yapmadım zaten. Kalktım devam ettim çalışmaya. Ufak tefek kesilme çizilmeler de oluyor. Pansuman yapıyoruz geçiyor. Eskiden çamaşır suyuyla tuz ruhunu karıştır diyordu evin kadını. Mecbur karıştırıyoruz. Yap demese yapmam. Bir şey de söyleyemiyorsun tabi. Nefesim daralıyordu. Yoğurt yiyordum.” (25 yıldır çalışıyor, okuryazar, 45 yaşında, evli)

“Evet, sandalyeden düştüm, hiç bir şey yapmadım, kalktım çalışmaya devam ettim. Sandalye çürükmüş. Ev sahibi başımda dikelip, o da olsun bu da olsun diye acele ettiriyor. Fark etmedim düştüm.” (8 yıldır çalışıyor, evli ilkokul mezunu, 35 yaşında)

Görüşmelerde toplumsal cinsiyet bakış açısının meslek ve çalışma alanlarında uygulamaya nasıl yansıdığı ve bu bakış açısının yarattığı sorunların üstesinden gelmek için kadının çalışması ve sosyal güvenliğinin olması çözüm yolları olarak belirtilmiştir. Görüşmelerde kadınların çalışması, para kazanması, sosyal güvenliğe ve desteğe sahip olmasının kadını güçlendirdiği belirtilmiştir.

“Söyle diyeyim sana, bir fiil 15 sene öyle çalışmışımdır. Ayrılık gayrılık olmadan, hiç bir şeyimi gizlemeden. Ama ondan sonra baktım tabi bunun şeyleri farklı. İster istemez bu sefer yapmaya başlıyorsun koymaya bir yere. Ama bu sefer 3 kuruş koysan onu da gider eliyle koymuş gibi bulur, bulduğunu harcar. Sormadan. Sorma neyin şeyi yok. Harcar. İşte diyorum o zaman şimdi milletin içinde de bu şeyden geliyor sürekli beni rencide ediyor. Beni insanların yanında kadınlar çalışıyor diye söz dinlemiyor bilmem şudur budur diye söylüyordu. Ama kendini oturup eleştirmiyor asla hatasını kabul etmez eleştirilmeyi sevmez. Yani mesela küser kendisi asla barışmaz. 5 sene dursan da barışmaz öyle bir yapısı var adamın inat. Benimle inatlaşma işi gücü. Adam beceriksiz adam kadını güçlü yapıyor ben sana onu söyleyeyim. Nasıl diyeyim bilmiyorum ki; mesela ben şuanda şu yaşında kendime o kadar güveniyorum ki. Hastayım bel fıtığım var, çalışacağıma güvencem

yok. Ama kendimde o cesareti buluyorum. Her türlü borca girsem kendimde o gücü buluyorum öderim.” (27 yıldır çalışıyor, 52 yaşında, evli, ilkokul mezunu)

“İlk başlayanlar bu mesleğe ilk sigortalarını yaptırırlar ikincisi de haklarını savunsunlar. Güçlerinden fazla çalışmasınlar. Bu bir gün değil, bir ay değil. Gidebildiği kadar gidiyor bu iş. Devamlı çalışmak istiyorsan gücünden fazla çalışmayacaksın. Ondan sonra kalıyorsun gidemiyorsun.” (44 yaşında, evli, 20 yıldır çalışıyor, ilkokul mezunu)

4.8.6.Kullanılan Temizlik Ürünlerinin Seçimi ve Kullanılan Ürünler

Görüşülen neredeyse tüm ev işçisi kadınlar ev temizliği için kullanılan ürünlerin ev sahibi tarafından alındığını, bunların marketlerden alınan ürünler olduğu ve evden eve değiştiğini belirtmiştir. Bazı ev işçileri ise sürekli gittikleri evlerde bulunmasını talep ettikleri malzemeler olduğunu ve ev sahibinin bunları temin ettiğini belirtmektedir.

5. TARTIŞMA

Ev işçileri, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve psikososyal çeşitli faktörler nedeniyle risk altındadır. Bu araştırmada, ev işçisi kadınların sağlık durumları, sosyo demografik özellikleri, işle ilgili maruz kaldıkları riskler ve bunlar arasındaki ilişkiler tartışılmıştır. Araştırma dâhilinde 104 ev işçisi kadına anket uygulanmış ve 5 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

5.1. Ev işçilerinin Tanımlayıcı Bilgileri

Bu araştırma sırasında ön koşul olarak kadın olmak belirlenmiştir. Fakat araştırma sırasında kartopu tekniği ile ev işçilerine ulaşılmaya çalışılırken temizlik işi yapan erkek ev işçisine rastlanmamıştır. Araştırmaya katılan ev işçilerinin tamamı kadındır. ILO tahminlerine göre de Türkiye’de ev işçilerinin %90’ından fazlası kadındır (2).

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların %73,0’ü 30-49 yaş aralığında, %20,2’si 50 yaş ve üzerindedir. Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların yaşları ortalaması ise 42,56’dır ($\pm 7,95$). Kadınların %80,8’i ($n=84$) evlidir. Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç’ın Ankara’daki 151 gündelikçi kadın üzerine yaptığı araştırmada kadınların %75’inin orta yaş grubunda (30-48 yaş) olduğu ve tamamına yakınının evli olduğu (%90) belirtilmiştir. Araştırma gruplarının benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir (17). Özyeğin’in yine Ankara’da yaşayan 162 ev işçisi ile yaptığı araştırmada kadınların yaşları ortalamasının 33,2 ve en sık 31-40 yaş aralığında oldukları belirtilmiştir (83).

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların öğrenim durumları değerlendirildiğinde %1,9’unun okuryazar olmadığı, %5,8’inin okuma yazma bildiği fakat diplomasının olmadığı, %60,6’sının ilkokul mezunu olduğu, %86,6’sının ortaokul ve altında öğrenim durumu olduğu görülmektedir. Ev işçilerinin eşlerinin ise %76,2’si ortaokul ve altı öğrenim düzeyine sahiptir. Ev işçileri ve eşleri öğrenim durumuna göre karşılaştırıldığında ortaokul üzeri öğrenim görme eşlerde anlamlı derecede daha fazladır ($p=0,040$). Evli kadınların %10,7’sinin, eşlerinin ise %23,8’inin lise ve üzeri öğrenim düzeyi vardır. Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç’ın yaptığı araştırmada ise kadınların %37’sinin okuryazar olmadığı, %10’unun okula gitmeden okuma yazma öğrendiği, %50’sinin ilkokul mezunu olduğu, ortaöğretimi bitirenlerin ise %3 olduğu fakat eşlerinin eğitim durumlarına bakıldığında göreceli bir üstünlük olduğu belirtilmektedir (17). Özyeğin’in yaptığı araştırmada ise ev işçilerinin yarısından fazlasının okuma yazma bilmediği ve eşlerinin ulaştığı eğitim

düzeyine ulaşamadıkları görülmektedir (83). Türkiye’de 2015 yılında, 25 yaş ve üstünde olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5,4 iken bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda %9’dur. Lise ve dengi okul mezunu olan 25 yaş ve üstündekilerin toplam nüfus içindeki oranının erkeklerde %23,5, kadınlarda %15,6 olduğu belirtilmiştir (37).

Hanedeki kişi sayıları ortalaması 3,69 ($\pm 1,38$)’dur. Özyeğinin 2005 yılında yaptığı çalışmada hane kişi sayısı 4,3-5,3 arasında değişmektedir (83). 2016 TÜİK verilerine göre ise Türkiye’deki ortalama hane büyüklüğü 3,5 kişidir (98). Ev işçilerinin hane büyüklüğünün ulusal verilerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Ev işçilerinin çoğunlukla ikamet ettikleri yerler; Çankaya, Mamak, Keçiören ve Altındağ’dır. Ev işçilerinin yarısından fazlası köyde ve yaklaşık 3’te biri ilçede doğmuştur. %86,6’sı Ankara’ya başka bir ilden göç etmiştir. Göç eden ev işçilerinin en fazla Çorum, Yozgat ve Sivas’tan göç ettikleri saptanmıştır. TÜİK 2016 verilerine göre de Ankara’da en fazla Çorum, Çankırı, Yozgat ve Kırıkkale doğumlular bulunmaktadır (99).

Araştırmaya katılan ev işçilerinin eşlerinin, %14,3’i (n=12) herhangi bir işte çalışmamaktadır. Çalışmama nedenleri; emekli olma (n=8), iş arama/işsiz olma (n=3), engelli olma (n=1) olarak belirtilmiştir. Çalışmayanların %50’si (n=6) iş aramamaktadır. İş arayanların herhangi bir iş arama süreleri ortalamaları; 5,85 yıl ($\pm 3,07$)’dur. Ev işçilerinin eşlerinin %23,8’inin apartman görevlisi/kapıcı, 14,3’ünün işçi olduğu görülmektedir. Ayrıca eşlerin %50,3’ünün hizmet ve satış elemanı olduğu, %17,9’unun nitelik gerektirmeyen işleri olduğu belirtilmiştir. Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç’ın araştırmasına göre ev işçilerinin %21’inin eşi kapıcılık yapmakta, %19’u hizmet sektöründe çeşitli işlerde çalışmakta, %8’inin ise işsiz olduğu görülmektedir (17).

5.2. Sağlık Öyküsü

Ev işçilerinin %95,2’si en az bir veya daha fazla kez gebe kalmıştır. Gebe kalanların %20,2’si en az bir kez spontan düşük, %14,1’i en az bir kez ölü doğum, %39,4’ü en az bir kez isteyerek düşük yapmıştır. Toplam canlı ve ölü doğum sayısı 237, ölü doğum sayısı 16’dır. Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların ortalama çocuk sayıları 2,22 ($\pm 0,85$)’dir. Özyeğ’in araştırmasında ise hanedeki çocuk sayısı ortalaması 2,6-3,7 arasında değişmektedir (83). Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç’ın araştırmasında ise çocuk sayısı 2-3 arasında değişmektedir (17). Gebe kalan ev işçilerinin %41,3’ü gebelik süresince çalıştığını, en az bir kez gebe kalan kadınların %20,2’si 32 hafta ve sonrasında çalıştığını

belirtmiştir. 4857 sayılı İş Kanunu'na göre kadın işçilerin doğumdan önce 8 ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere, toplam 16 hafta çalıştırılmamaları gerekmektedir. Doğumdan önceki 3 haftaya kadar çalıştırılabilmeleri için ise doktor izni gerekmektedir(100). Fakat iş kanunu hükümleri ev hizmetlerinde çalışanları kapsamamaktadır.

Bir veya daha fazla kez gebe kalan kadınların %75,8'i doğum öncesi bakım aldığını belirtmiştir. 4 ve üstünde sayıda DÖB alan kadın sayısı %57,6'dır. Doğum öncesi bakım alma sıklıkları ortalaması; 6,17 ($\pm 2,85$)'dir. TNSA 2013 sonuçlarına göre Türkiye'de kadınların %89'u (kırsal 75, kentsel 92) dört veya daha fazla sayıda doğum öncesi bakım almışlardır (101). Beklenildiği gibi, eğitim ve refah düzeyi ile doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanma olasılığı arasında pozitif bir ilişki vardır. Araştırmaya katılan kadınların büyük kısmının göç ettiği ve doğumlarını kırsal alanda gerçekleştirdiği varsayılsa bile değerlerin altında kalmaktadır.

Tüm kadınların %53,8'i, evli kadınların %64,3'ü herhangi bir yöntemle gebelikten korunmaktadır. Evli kadınların en sık kullandıkları modern ve geleneksel yöntemler sırasıyla RİA (%33,3), geri çekme (%10,7), kondom (%8,3), geri çekme ve kondom birlikte (%3,6), hap (%3,6) ve tüp ligasyondur (%4,8). Gebelikten herhangi bir yöntemle korunmayan kadınların %45,8'i menapoza girdiğini, %29,2'si partneri olmadığını, %10,4'ü gebe veya emziriyor olduğunu, %4,2'si eşi veya kendisinin infertil olduğunu, 1 kişi histerektomi operasyonu geçirdiğini belirtmiştir. TNSA 2013 raporuna göre; kadınların %33'ü, halen evli olan kadınların %47'si modern bir yöntem kullanırken, kadınların %18'i ile evli kadınların %26'sı geleneksel bir yöntem kullanmaktadır. Evli her dört kadından birinin (%26) kullandığı geri çekme yöntemi, gebeliği önleyici yöntemler arasında kullanımı en yaygın olan yöntemdir. Evli kadınlar tarafından en çok kullanılan modern yöntem RİA'dır (%17)(101). TNSA verilerinin sadece 15-49 yaş kadınları kapsamaktadır. Veriler 15-49 yaş için düzenlendiğinde evli kadınların %80,3'ünün herhangi bir yöntemle gebelikten korunduğu görülmektedir. Bu veriler TNSA verileri ile uyumludur.

Ev işçilerinin %98,1'inin fazla kilolu ve obez, %15,4'ünün III. Derece obez olduğu görülmektedir. OECD 2014 verilerinde kişilerin beyanlarına göre Türkiye'de 15 yaş ve üstü kadınların %29,3'ü fazla kilolu, %24,5'i obezdir (85). Ev işçisi kadınların değerlerinin Türkiye değerlerinin çok üstünde olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %25,9'u halen sigara kullandığını belirtmiştir. Sigara kullananların %70,4'ü 10 yıl ve üzeri süredir sigara kullanırken, sigara kullananların yarısı bir paket ve üzerinde sigara kullanmaktadır. 2012 yılında yapılan Küresel Erişkin Tütün Araştırmasına göre Türkiye'de kadınların %13,1'i herhangi bir tütün ürünü kullanmaktadır (102). Bu veriye göre araştırmaya dâhil olan kadınların daha fazla sigara kullanıyor olması dikkat çekicidir. Bu durumda ev işçilerinin düşük sosyoekonomik seviyede olmalarının etkisi olabileceği düşünülmektedir. Ev işçilerinin tamamına yakını hiç alkol kullanmadığını belirtmiştir. Sadece bir kişi alkol kullandığını ifade etmiştir. 2013 Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklıkları Araştırması raporuna göre Türkiye'de kadınların alkol kullanım oranı %4'dür (103). Araştırmada Türkiye ortalamasına göre düşük sıklıkta alkol kullanımı olması ev işçilerinin daha muhafazakâr yapıda kişilerden oluşmaları ya da alkol kullanımını ifade etmek istememeleri ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

Ev işçilerinin %1,9'unun Hepatit A, %7,7'sinin Hepatit B , %29,8'inin Tetanoz aşısı bulunmaktadır. Fakat görüşülen kadınların çoğunluğu bu enfeksiyon etkenlerini bilmediğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan kadınların %43,3'ü son 3 yılda akciğer grafisi çekirmiştir. Temizlik işlerinde çalışanlarda tüberküloz sık görülmektedir (44). Buna göre ev işçilerinin belli aralıklarla tüberküloz açısından değerlendirilmesi önemlidir.

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların %92,3'ünün en az bir kas iskelet sistemi, %60,6'sının en az bir solunum sistemi, %53,8'inin en az bir sindirim sistemi, %40,4'ünün en az bir cilt veya göz ile ilgili yakınması bulunmaktadır. Ev işçilerinin %37,5'i burun boğaz tahrişi, yanma, aşınma, %33,7'si nefes darlığı olarak solunum sistemi yakınması yakınması tariflemiştir. Ev işçilerinin %76,9'unda bel ağrısı %65,5'inde bacak/diz, %64,5'inde kol omuz, %62,5'inde el/elbileği, %61,5'inde sırt ağrısı bulunmaktadır. Ev işçisi kadınların %30,8'inde ellerde ciltte döküntü, kaşıntı, kuruluk, parmak uçlarında tahriş yakınması bulunmaktadır. Massachusetts'te Brezilyalı 162 ev temizlik işçisinde yapılan bir araştırmada işçilerin %85,9'u sırt ağrısı, %73,0'ı kollarda kas ağrısı, %71,2'si bacak ağrısı, %58,9'u omuz ağrısı, %50,9'u ayaklarda ağrı, %50,3'ü boyun ağrısı, %35,0'ı bilek ağrısı, %30,7'si solunumsal, %29,4'ü kardiyovasküler, %18,4'ü cilt ile ilgili yakınma tarif etmiştir (11). Wood ve Buckle, İngiltere'de temizlik işçilerinin sıklıkla yaptıkları işleri, işyüklerini, kullandıkları temizlik donanımını ve uygunsuz çalışma postürlerini inceleyerek ortaya çıkan kas iskelet sistemi bozukluklarını tespit etmişlerdir. Wood ve Buckle'nın çalışmalarında temizlikçilerin %74'ü kas ağrıları bildirmiş ve %23 ağrı

nedeniyle işe gidemediklerini belirtmişlerdir. Sırt (%46), boyun (%33), dizler (%24), sağ omuz (%23) ve sağ bilek/el (% 22) en çok ağrı bildirilen beden bölgeleridir (64).

Araştırmaya katılan ev işçisi kadınları %75,0'inin en az bir veya daha fazla sayıda tanı koyulmuş kronik hastalığı bulunmaktadır. En sık tanı koyulan hastalıklar sırasıyla; demir eksikliği anemisi (%26,0), bel fitiği (%22,1), el veya ellerde sinir sıkışması (%14,4), boyun fitiği (%13,5), astım ve astım başlangıcı tanısı (%13,5) olarak ifade edilmiştir. Bir ülkede demir eksikliği anemisinin görülmesi; o ülkenin kültürel, sosyo-ekonomik yapısı ve gelişmişliği ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. WHO'ya göre dünyada kadınların %30,2'inde anemi bulunmaktadır. Türkiye de ise 2011 yılı verilerine göre 15-49 yaş arasındaki kadınlarda anemi sıklığı %28,8'dir. Araştırma grubunda demir eksikliği anemisinin yaklaşık olmakla birlikte daha az oluşunun araştırmaya katılanların anemi bilgisine ölçüm yoluyla ulaşılmış olmaması, çoğu kadının anemiyi bir hastalık olarak görmediği için bildirmemesi veya çalışan insanların normal popülasyondan daha sağlıklı olması (sağlıklı işçi etkisi) ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda ev temizliği işinde çalışanlarda kas iskelet sistemi hastalıklarının ve solunum sistemi hastalıklarının (astım gibi) sık olduğu birçok çalışmada belirtilmektedir (44,61,65,104,105).

Ev işçilerinin %87,5'i ağır kaldırdığını, %95,2'si ağır eşyaları itip çektiğini, %70,2'si mola vermeden çalıştığını, %97,1'i elleri olmuza hizasının üzerinde çalıştığını, %99,0'u elinde bez sıktığını, %82,7'si aynı pozisyonda çalıştığını ve tekrarlayan hareketler yaptığını, %91,3'ü diz üstünde ve eğilerek çalıştığını, %95,2'si uzun süre ayakta durduğunu belirtmektedir.

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %22,1'inde bel fitiği, %14,4'ünde el veya ellerde sinir sıkışması, 2 kişide osteoartrit (%1,9), 2 kişide menisküs yırtığı, 1 kişide tenişi dirseği, bir kişide boyunda sinir sıkışması tanısı bulunmaktadır. Kanada'da yapılan kesitsel Quebec Sağlık ve Sosyal araştırmasına göre fazla güç kullanarak alet kullanma, tekrarlayan hareketler, obezite ve sigara kullanımı, osteoartrit riskini arttırmaktadır (106). Başka çalışmalarda da ağırlık kaldırmanın, diz çökmenin, genç yaşta ağır iş yapmanın, statik işlerin, tekrarlayan işlerin yapılmasının kas iskelet sistemi hastalıklarını arttırdığı saptanmıştır (44,61,65,104,105). Durusoy Öztepe'ye göre evde yaşanan kaza ve sağlık sorunlarının çoğu çalışan tarafından önemsizleştirilmekte ve dolayısıyla güvenlik önlemlerinin alınması çok da elzem görülmemektedir. Evde yaşanan kazalar dışında,

yapılan işe bağlı olarak çeşitli rahatsızlıkların ortaya çıkma olasılığı da oldukça yüksektir. Evde çalışanlarda en sık görülen hastalık, kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarıdır. Kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları, hareketsiz olarak aynı pozisyonda çalışmaktan kaynaklı, bel, boyun, bacak gibi rahatsızlıklardan, tekrarlayan işleri yapma sonucu oluşan bilek rahatsızlıklarına kadar birçok şekilde görülebilmektedir. Bu rahatsızlıkların başında sırt, boyun, kol ve bel ağrısı gelmektedir (1).

Araştırmaya katılan ev işçilerine “*Genel olarak sağlığını değerlendirdiğinizde sizce sağlığınız nasıldır?*” sorusu yöneltilerek algılan sağlık ölçülmeye çalışılmıştır. Ev işçilerinin yaklaşık yarısı sağlığını orta, %39,4’ü ise iyi ve çok iyi olarak değerlendirmiştir. OECD 2015 verilerine göre Türkiye’de kadınların %61,9’u sağlığını iyi veya çok iyi olarak tanımlamaktadır. Bu değerler eğitim ve gelir seviyesine göre düzenlendiğinde ise kadınların, en düşük eğitim seviyesinde %54’ü, en düşük gelir seviyesinde %61,1’i kendi sağlığını iyi ve çok iyi olarak değerlendirmektedir (107). Görüşülen ev işçisi kadınların değerlerinin en düşük değerlendirme sonuçlarından bile geride olduğu gözlenmektedir. Kişinin sağlık algısı sorusunun kişinin gelecekteki sağlık hizmeti kullanımı ve mortalitesinin iyi bir göstergesi olduğu düşünülmektedir. Araştırmalara göre kişinin kendi sağlığını değerlendirdiği bu soruda kendi sağlığını kötü ve çok kötü olduğunu düşünenlerin hastaneye başvurma ve hastanede yatış süreleri kendilerini iyi ve çok iyi olarak değerlendirenlere göre fazla olduğu görülmektedir (108,109). Borrell’in İspanya’da yaptığı bir araştırmada ise kötü kişisel sağlık algısının erkeklerde psikososyal ve fiziksel çalışma koşulları ve iş güvensizliği, kadınlarda işçi sınıfında olma, çalışma koşulları ve eviçi emek miktarı ile ilişkili olduğu saptanmıştır (110).

5.3. Çalışma Ortamı ve Çalışma Şartları

Bu iş kolunda çalışma nedenleri sorulduğunda ev işçilerinin %63,4’ü maddi ihtiyaçlar nedeniyle, %24,0’ü okumadığı ve bir mesleği olmadığı için, %21,1’i çocuklarını okutmak için olduğunu belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde okumama nedenleri olarak en sık belirtilen durum buldukları yerde okul olmamasıyken, okuldan ayrılma nedeni olarak ise en sık neden ailenin okuldan kendi istekleri dışında alması olarak belirtilmiştir. 2016 Aile yapısı araştırması sonuçlarına göre; eğitime devam etmek istemesine rağmen eğitimini yarıda bırakan 15 ve üzeri yaştaki bireylerin oranı %18,3’tür. Eğitimini yarıda bırakan kadınların yarıda bırakma nedenleri incelendiğinde; birinci sırada %38,1 ile ailenin izin

vermemesinin, ikinci sırada %32,3 ile ekonomik nedenlerin, üçüncü sırada ise %9,5 ile evlenme/nişanlanma/anne olma/hamile kalmanın yer aldığı görülmektedir (98).

Maddi ihtiyacın olması, aile bütçesine katkıda bulunulmak istenmesi, çocukların okuması ve tek maaşının şehirde geçinmeye yetmemesi çalışmaya başlama ile ilgili en sık belirtilen nedenlerdir. Görüşülen kadınların bu tür işleri kabul etmesinin ardındaki en önemli neden, “maddi gereklilik” olarak belirtilen “eşin ya da evdeki erkeğin kazancının yetmediği durumlarda hane bütçesine katkı yapmak” olarak ifade edilmiştir. Görüşmelerde her ne kadar ev işleri ve para kazanmanın çiftlerin ortak görevi olduğu ev işçileri tarafından vurgulansa da ifadelerde “*evi geçindirmeyen adam, işe yaramayan adam, eve ekmek getirme sorumluluğunu bilmeyen adam*” gibi ifadeler de kullanılmıştır. Bu işin çocuklar ve aile ile ilgilenilebilecek esnek saatlere ve ayarlanabilir günlere sahip olması, belirli düzeylerde gelir getiren yapılabilecek başka iş bulunamaması, maddi bağımsızlık sağlaması nedeniyle de seçildiği belirtilen diğer nedenlerdendir. Bu bulgular Türkiye’de yapılan çalışmalar ile benzerdir (17,83).

Araştırmaya katılan kadınlar eşlerinin maddi ihtiyaç olduğu durumlarda çalışmasını istediği fakat evde bakım ve ev hizmetlerininin yürütülmesiyle ilgili problemler olduğunda çalışmasını istemediğini belirtmişlerdir. 2016 Aile yapısı araştırması sonuçlarına göre, kadınların çalışmasını uygun bulanların oranı toplamda %84,9 olurken, erkeklerde bu oran %78,1, kadınlarda %91,5 olarak tespit edilmiştir (37).

Görüşülen kadınlar çalışmaya ilk başladıkları dönemlerde yaptıkları işin düşük statülü bir iş olduğunu düşünmektedir. Yapılan işi *mecbur kalınca yapılacak iş* olarak tanımlanmaktadır. Fakat kadınların birçoğu çalışma hayatıyla beraber evden çıktığını, şehirde yaşama kurallarını öğrendiğini, maddi güçle beraber kendine daha çok güvendiğini belirtmiştir. Yapılan bir çalışmada temizlik işlerinin, genellikle monoton, kişisel gelişim imkânının az olduğu tekrarlayan bir iş ve sosyal izolasyonu olan bir iş olmasına rağmen, bazı çalışanların işlerinde olumlu unsurları tecrübe ettikleri ve işlerini anlamlı gördükleri sonucu saptanmıştır. Sorumlu oldukları bölgenin güzel görünmesinden, bu onların planlanandan fazla çalışmak zorunda olmaları demek olsa da, gurur duyduklarını belirtmişlerdir (44).

İşe başlama aşamasında çevrede bu işi yapanların olması işe başlamada ve işveren bulmada kolaylaştırıcı bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Kadınların işe ulaşımının ise sosyal ağlar (akraba, komşu, arkadaş) vasıtasıyla sağlandığı ortaya koyulmuştur. Yapılan diğer

çalışmalarda da benzer şekilde sosyal ağlar ile iş bulma sağlandığı belirtilmiştir (6,17,18,83).

Ev işçilerinin %11,5'i daha fazla çalışmayı düşünmediklerini, %,28,8'i 10 yıl ve üzerine süreyle çalışmayı planladığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %17,3'ü 5 yıl altında, %4,8'i 30 yıl ve üzerinde süredir çalışmaktadır. Ev işçilerinin yaklaşık yarısı 5-15 yıldır bu işleri yapmaktadır. Ortalama çalışma süresi ($\pm$ SD), 11,49 ($\pm$ 7,51)'dir. Bazı ev işçileri ise ev hizmetlerinde çalışmayı geçici süreli iş olarak görmektedirler. Birçoğu bu işe başladığında bu kadar çalışmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir. Özyeğin'in yaptığı araştırmada ev işçilerinin çalışma süreleri ortama 7,7 yıldır (83).

Yaptıkları iş dışında başka tür bir iş yapmak isteyip istemedikleri sorusuna ev işçisi kadınların %78,8'i evet isterim diye belirtmiş, %28,0'i daha rahat bir iş, %18,3'ü sigortalı iş tercih edeceğini belirtmiştir. Ev işçilerinin % 35,6'sı şuan yapmakta olduğu iş dışında gelir getirici başka bir işte daha çalışmaktadır. Başka bir işte daha çalışanların 64,9'u yine bir temizlik işinde çalışmaktadır. Ayrıca ev işçisi kadınların 53,8'i daha önce başka bir işte çalışmıştır. Bu durumun iş kolunun güvencesiz olması ve sürekliliğinin olmamasına bağlı olduğu düşünülmektedir.

Ev işçilerinin %99'u kendi evinin ev işlerini kendisin yaptığını belirtirken, %0,9'u ise ev işlerini sadece eşinin yaptığını belirtmiştir. Ev işçilerinin %29,9'u kendi evlerindeki işleri kendisi ile birlikte eşi ya da çocuklarının beraber yaptığını belirtmiştir. Ev işçilerinin %3,8'i 30dk ve daha az, 14,4'ü 31dk-2 saat, %47,1'i 2-4 saat ve %34,6'sı 4 saat ve daha fazla süreyi kendi evinin işleri için ayırdığını belirtmiştir. 2016 Türkiye Aile Yapısı Araştırmasına göre kendi evlerinin işleri için çalışan erkekler günde ortalama 46 dk, çalışan kadınlar ise 3 saat 31 dakika ayırmaktadır. Çalışmayan erkekler hanehalkı ve aile bakımına günde ortalama 1 saat 7 dakika ayırırken çalışmayan kadınlar 4 saat 59 dakika ayırmaktadır (98). Verilerin toplanış biçimi nedeni ile karşılaştırılmaları birebir mümkün olmasa da 5 ev işçisinden 4'ünün 2 saat ve daha fazla süre harcadığı saptanmıştır. Özyeğin'in araştırmasında kapıcılık yapan eşlerin ev işlerine ve çocuk bakımına farklı çalışma koşullarına sahip kocalardan daha düzeyde katkı bulduklarını belirtmektedir (83).

Alınan ücret dışında ev işçilerinin %13,5'i başka bir yerden yardım almaktadır. Bu yardımlar; belediyeden gıda, ev sahibinden kıyafet, eşya, yol parası veya ramazanda fitre,

kurban eti, aile ve sosyal politikalar bakanlığından ve sosyal hizmetlerden çocuklar için burs'dur. Araştırmaya katılanların %49'u hane gelirini yetersiz olarak tanımlamaktadır ayrıca ev sahibinden olan yardımlar dışındaki gıda ve çocuklar için burs yardımları düşünüldüğünde sosyal yardımların yetersiz olduğu görülmektedir. Bora'nın çalışmasında da kadınların işverenlerinden hediye, kıyafet ve yiyecek gibi şeyler aldığını belirtmektedir (6).

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %72,1'i (n=76) toplu taşıma kullanarak işe gittiğini, ortalama 1,33 ($\pm 0,99$) araç değiştirdiğini belirtmiştir. Ev işçilerinin %41,3'ünün işyerine ulaşma süresi 1 saat ve daha fazladır. Ev işçilerinin %21,1'inin haftada 6 gün ve daha fazla çalıştığı, %61,5'inin bir günde 8 saatten fazla çalıştığı, %50'sinin 8-10 saat, %11,5'inin 10-12 saat arasında çalıştığı, %26,9'unun yarım saat ve altında mola verdiği görülmektedir. Çoğunlukla işe başlangıç saatinin 7.00-9.30, işin bitiş saatinin 16.00-21.00 arasında olduğu belirtilmiştir. Fakat ev işçilerinin birçoğu çalışmaya başlama ve bitiş saatlerinin ev sahibine göre değiştiğini belirli bir saatin olmadığını, işin bitişiyse evden ayrıldıklarını belirtmiştir. Fazla mesai yapıldığında ek ücret ve yol parası alındığını belirtenler de olmuştur. Fazla mesai yapıldığında ek ücret ve yol parası alındığını belirtenler de olmuştur. Kanada'da yapılan bir derleme çalışmasında ev temizlik işlerinde çalışanların 6.00-22.30 saatleri arasında ve belirsiz sürelerle çalıştığını belirtmektedir (105).

En az bir kas iskelet sistemi, solunum sistemi, kalp damar sistemi, sindirim sistemi, deri-göz, psikososyal yakınması olan ev işçileri, çalışma yılı, haftalık çalışma günü sayısı, günlük çalışma süresi, öğrenim durumu, yaş grupları ve obezite durumlarına göre değerlendirilmiştir. Haftalık çalışma günü sayısı 5'ten daha fazla olanlarda göz ve cilde ile ilgili en az bir yakınma daha az çalışanlara göre istatistiksel olarak daha fazladır ($p=0,024$). Günde 8 saat üstünde çalışanlarda çalışmayanlara göre sindirim sistemi yakınması ($p=0,004$) ve psikososyal sistem yakınması ($p=0,032$) daha fazladır. Diğer gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Çalışma sürelerinin bireylerin sağlık durumunu etkilediği düşünülmektedir.

“Tatile gitmek” kavramı; son 5 yılda 10 günden fazla eviniz olmayan yerde ve sadece dinlenme, gezme amaçlı olarak sınırlandırılarak sorulmuştur. Araştırmaya 27,9'u bir veya daha fazla kez tatile gittinin belirtmiştir. Fakat anket uygulanan ev işçisi kadınların %43,3'ü yılda bir veya daha fazla kez, köye/memlekete/akrabaların yanına gidiyoruz şeklinde yanıt vermiştir. Ev işçilerinin %83,7'si TV izleyerek, % 46,2'si komşularına

giderek, %36,5'i güne giderek boş zamanlarını değerlendirmektedir. Ev işçileri çalışma sürelerinin düzensiz ve fazla oluşu ile sosyoekonomik durumlarına bağlı olarak sosyal yaşamda var olamamakta ve yine ev odaklı etkinliklerde bulunmaktadır.

Ev işçilerinin son bir yıldır yaptığı işler sorgulandığında; %96,2'sinin cam sildiği, %87,5'inin bulaşık yıkadığı, %76,0'sının çamaşır yıkadığı, %23,1'inin ev işçin alışveriş yaptığı, %98,1'inin toz alma, süpürme ve silme şeklinde temizlik yaptığı, %95,2'sinin koltuk ve halı sildiği, %71,2'sinin ütü yaptığı, %6,7'sinin çocukları okula götürüp getirdiği, %46,2'sinin yemek yaptığı, %11,5'inin çocuk, %8,7'sinin yaşlı baktığı görülmektedir. Yapılan bir araştırmada ise ev işçileri; genel temizlik, ütü, yemek yapma, çocuk, hasta ve yaşlı bakımını görevleri olarak tanımlamaktadır (17). Her ev işçisinin aynı işi aynı sıklıkta yapmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Habib'e göre yapılan işler aynı olsa veya aynı isim altında bile yapılırsa biyomekanik ve psikososyal farklılıkların olması nedeniyle yapılan işlerin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (105).

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %45,2'si eldiven, %32,7'si kaymaz terlik veya ayakkabı kullandığını belirtmiştir. Göçmen ev işçileri ile yapılan bir araştırmada %32,9'unun hiç eldiven kullanmadığı belirtilmiştir (11). Kişisel koruyucu donanım olarak eldiven verilen ve verilmeyen ev işçilerinin kullanma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p=0,000$). Eldiven verilenlerde eldiven kullanma daha fazladır. Eldiven verilenlerin 73,5'i verilen eldiveni kullandığını belirtmiştir. Bazı araştırmalarda ev işçilerinin büyük çoğunluğuna kişisel koruyucu donanım sağlanmadığı ve bu konuda bir öneride bulunulmadığı saptanmıştır (110,111).

Ev işçisi kadınlarda eldiven kullanımı, çalışma yılı 10 yıldan fazla olanlarda 10 yıl ve daha az olanlara göre ($p=0,051$), haftalık çalışma süresi 5 gün ve üzerinde olanlarda 5 gün altında olanlara göre ($p=0,007$) anlamlı olarak azdır. Ayrıca eldiven kullanımı iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim almış olanlarda, almamış olanlara göre anlamlı olarak fazladır ($p=0,002$). Yaş gruplarına göre eldiven kullanımı değerlendirildiğinde ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark gözlenmiştir. Yaşı ileri olan gruplarda eldiven kullanımı daha azdır ($p=0,047$). Buna göre iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin kişisel koruyucu donanım kullanma konusunda davranışları etkilediği düşünülebilir.

Ev işçilerinin %87,5'isi ağır kaldırdığını, %95,2'i ağır eşyaları itip çektiğini, %70,2'si mola vermeden çalıştığını, %97,1'i elleri olmuştur hizasının üzerinde çalıştığını, %99,0'u elinde bez sıktığını, %82,7'si aynı pozisyonda çalıştığını ve tekrarlayan hareketler

yaptığını, %91,3'ü diz üstünde ve eğilerek çalıştığını, %95,2'si uzun süre ayakta durduğunu belirtmektedir. Ev işçilerinin %75'i sprey malzemeleri kullandığını, %38,5'i kimyasal ürünleri karıştırdığını belirtmiştir. Görüşülen neredeyse tüm ev işçisi kadınlar ev temizliği için kullanılan ürünlerin ev sahibi tarafından alındığını, bunların marketlerden alınan ürünler olduğu ve evden eve değiştiğini belirtmiştir. Bazı ev işçileri ise sürekli gittikleri evlerde bulunmasını talep ettikleri malzemeler olduğunu ve ev sahibinin bunları temin ettiğini belirtmektedir. Ayrıca ev işçilerinin birçoğu daha iyi temizlediği düşüncesiyle çamaşır suyu ve tuz ruhunu karıştırdığını belirtmiştir. İspanya'da yapılan bir çalışmada görüşülen ev işçileri yağ çözücü ve çamaşır sularının oldukça tehlikeli, güçlü ve toksik ajanlar olduğunu fakat zararlarına rağmen temizlik işini kolaylaştırdığını belirtmektedir (104).

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %39,4'ü son bir yılda çalıştığı yerde veya işe gidip gelirken bir veya daha fazla kez kaza geçirmiştir. En sık geçirilen kaza %20,2 aynı seviyeden kayma düşme ve çarpmalar, %18,3 kesilme ve çizilmeler, %15,4 yanma ve haşlanmalar olarak sıranmıştır. Geçirilen kazaların %53,7'sinde hiçbir şey yapılmadığı, %36,6'sında sağlık personeli olmadan pansuman yapıldığı görülmektedir. Kaza geçiren kadınların %63,4'ü kaza sebebi olarak dikkatsiz olmalarını, %51,2'si kendi ihmali ve güvenlik önlemlerine uymamasını, %36,6'sı yorgun olmasını göstermiştir. Araştırmaya katılan ev işçilerinin %51'i son bir yılda çalıştığı yerde veya işe gidip gelirken bir veya daha fazla kez ramak kala bir olay ile karşılaşmıştır. En sık ramak kala olaylar kazalara paralel olarak sırasıyla aynı seviyeden kayma düşme (%37,5), yanma, haşlanma (%17,3), yüksekten düşme (%16,3) olarak belirtilmiştir. 2016 SGK istatistiklerine bakıldığında *ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının faaliyetleri* olarak belirtilen ev işçisi olarak kabul edilebilecek grupta sadece 5 iş kazası kaydı bulunmaktadır (112). Çalışanların büyük çoğunluğunun kayıt dışı olması ve kaza bildirimlerinin yapılmaması alana dair verilerin olmamasına sebep olmaktadır. Direk'in İstanbul'da yaptığı bir araştırmada ise görüşülen ev işçilerinin 5'te 3'ü kaza geçirmiştir (75).

Brun'un yaptığı derleme araştırmasına göre temizlik sektöründe en sık eller ve parmaklar, ayaklar ve dizler, üst ekstremiteler ve sırt incinmektedir. En önemli kazalar düşme ve kaymalar ile elle kaldırma, taşıma, itme ve çekmeler sırasında gerçekleşmektedir. Bu kazaların en sık sonuçları ezilmeler, burkulmalar ve kırıklardır. Başka çalışmalarda ise temizlik sektöründe en sık iş ilişkili hastalıkların sırasıyla, kas iskelet sistemi hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları ve cilt hastalıkları olduğu saptanmıştır. Ayrıca yüksek

engellilik hızı, kronik hastalıkların ve erken emekliliğe ayrılmanın yaygın olduğu belirtilmektedir (44).

Bir işgünü içinde tekrarlanan iş döngüsü, uzun çalışma saatleri, düzensiz dinlenme süreleri gibi faktörlerin varlığına bağlı olarak yaşanan yorgunluk ve dikkat dağınıklığı ise bu kazaların yaşanma sıklığını arttırdığı belirtilmektedir. Evde yaşanan kazaların önemli bir bölümü çalışma ortamı ile ilgilidir. Yapılan iş sırasında gerekli güvenlik önlemlerinin alınmaması kazalara davetiye çıkarırken; çalışma ortamı içerisinde iş ile ilgisi olmayan bireylerin (çocuklar, misafirler vs.) bulunması da kaza riskini arttırmaktadır (1).

10 yıl ve daha az çalışma yılı olan işçiler ile daha fazla çalışma yılı olanlar arasında kaza geçirme açısından anlamlı fark vardır. 10 yıl üzerinde çalışma yılı olan ev işçileri daha fazla kaza geçirmiştir ($p=0,036$). Diğer gruplar ile kaza yapma ve ramak kala olay geçirme arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Ayrıca yapılan araştırmalarda diğer işçi gruplarında da çalışma yılı ve yaş arttıkça kazaların arttığı fakat ölümlü kazaların daha genç ve özellikle iş kolunda yeni çalışmaya başlamış işçilerde daha fazla olduğu bilinmektedir.

Son bir yıl içerisinde ev işçisi kadınların %34,6'sı çalışma ortamında en az bir kez şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Buna göre %27,9'u yapılan işin beğenilmemesi, üstten bakma ve aşağılama yaşadığını, %17,3'ü evde eşya kayb olduğunda suçlandığını belirtmiştir. Göçmen ev işçileri üzerine yapılan Amerika'da bir çalışmada ise ev işçilerinin yaygın bir şekilde aşağılama, darp ve özgürlüklerinin sınırlandırılması gibi olaylara maruz kaldıkları belirtilmiştir (111). San Diego'da yapılan bir çalışmada ev işçilerinin %15'inin fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığı raporlanmıştır (113). Görüşmelerde çalışma ortamında özellikle ilk başladıkları yıllarda olmak üzere zaman zaman şiddet olarak tanımlanabilecek olumsuz durumlar ile karşılaştığı belirtilmiştir. Suçlanma ile karşılaşan ev işçileri bu durumu geliştirilen karşılıklı ilişkilere dayanarak daha yaralayıcı bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca temizlik işi yapmalarına rağmen daha aşağı ve pis hissettirerek şiddet uygulandığı nadir de olsa ifade edilmiştir. Özyeğin'e göre orta sınıfta gözle görülen yetersiz temizlik koşulları daha derin bir kişilik yapısının belirtisidir, temelde tiksindirici bir varoluşunun işaretidir. Kenarda yaşayanlar, konumları eksik ya da belirsiz tanımlanmış olanlar, tehlikelidirler çünkü herhangi bir toplumsal yapının en kırılgan noktası kenarlarıdır. Kenarları denetleyerek merkez kendini güçlendirir. Bu açıdan bakıldığında,

kapıcı aileleri kenarlarda yaşarlar çünkü ne apartmanlara ne de gecekondulara aittirler. Kirliliğin ve düzensizliğin taşıyıcıları olarak görülürler (83).

Kaybolan bir eşya sonrası suçlanma ve sonrasında eşyanın bulunması ile aklanma süreci yaşadıklarını ifade eden ev işçileri, üstüne basarak kendilerinden özür dilendiğini belirtmişlerdir. Ama bunun çok yaralayıcı olduğu ve sonuç ve bir cezalandırma olarak bir daha o eve gitmediklerini ifade etmişlerdir. Ev işçilerinin çalıştıkları evlerde ev halkından biri gibi hissettikleri ve öyle bir ilişki geliştirdikleri belirtilmiştir. Sıklıkla yaşanan sorunların, yeni bir evde çalışmaya başlama sırasında ve güven ilişkisi ile ilgili olduğu, zamanla karşılıklı güvenin geliştiği ve bu tarz sorunların yaşanmadığı belirtilmiştir. Çoğu kadın ilk başladıkları evlerde kendilerini deneme amaçlı yapılan uygulamaların ayrıca kaybolan eşyalardan sorumlu tutulmanın rencide edici ve yaralayıcı olduğunu belirtmiştir. Bora'nın araştırmasına göre hem çalışan hem de çalıştıran kadınların en önem verdikleri şey dürütlük ve namus olarak belirtilmektedir. Bu araştırmaya araştırmaya katılan ev işçisi ve işverenlerin çoğunluğu çalışanların para ya da ev eşyası çalıp çalmadığının sınıandığını belirtmişlerdir (6).

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %43,3'ü çocuklarına çalışmayıp kendisinin baktığını, %26,8'i kendisi çalışırken 10 yaşından küçük çocuklarını evde yalnız başına bıraktığını belirtirken, %35,1'i büyükanne ve büyükbabanın, %30,9'u büyük çocuğun, %24,7'si ise eşinin çocuklarına baktığını belirtmiştir. Kişiler düzensiz çalışma ve birden fazla çocuk için deneyimlerini belirttikleri için bir kişi için birden fazla seçenek ifade edilmiştir. TNSA 2013'de kadınların %19'u çocukları nedeni ile çalışamadıklarını belirtmişlerdir. Kreş hizmetlerinden yararlananların oranı sadece %15'tir. Çocukların bakımının büyük ölçüde kadının kendisi, babaanne/anneanne, diğer akraba ve komşuları ya da bakıcıları tarafından yapıldığı görülmektedir. Kreş ve anaokulu gibi kurumsal hizmetlerin olmaması kadınları çalışma hayatından ayırabilmektedir (101,114). Sosyoekonomik düzeyi düşük ve güvencesiz olan ev hizmetlerinde çalışan bu grubun kreş ya da anaokulu seçeneği oldukça az olmaktadır. Araştırmaya katılan yalnızca 3 kişi bir dönem çocuğunu kreşe veya yuvaya gönderdiğini belirtmiştir.

5.4. Sosyoekonomik Bilgiler

Ev işçilerinin %54,8'inin (n=57) kendi adına sosyal güvenlik kurumuna kaydı bulunmaktadır. Ev işçilerinin sigortası olanların sigorta primlerini; %21,1'i kendisi (n=12), %71,9'un (n=41) işveren, %5,3'ü (n=3) eşi ve kendisi birlikte ödemektedir. Ev işçilerinin

çalışma yılı, haftalık çalışma günü sayısı, günlük çalışma süresi, öğrenim durumu ve ev işçilerinin sigortalanması gerekliliğine ilişkin bilgi durumuna göre SGK'ya bağlı olma durumları değerlendirildiğine gruplar arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Ev işlerinde sosyal güvenlik kurumuna bağlı olarak çalışmama ile ilgili en sık nedenler çalışma sürelerinin kısalığı, maaştan kesileceği korkusu, istenmesine rağmen yapılmaması olarak belirtilmiştir. Bu konuda bilgi eksikliğinin yaygın olduğu gözlenmiştir. Ev işçileri ev sahiplerinin bilgileri ve istekleri doğrultusunda yönlendirilmekte, işlerini sürdürebilmek için bu duruma karşı çıkmamaktadırlar. Birçok ev işçisi sigortalanmaları gerektiğini bildiğini ifade etmiştir fakat sigortanın kapsamı ile ilgili bilgi eksikliği olduğu görülmektedir. Maddi kaygıların sigortalanmama nedenlerinde ön planda olduğu ve işverenin işini yapıldığı bu nedenle sigortanın (uzun vade olanın da) ev sahibi tarafından yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Görüşmelerde kadınların çalışması, para kazanması, sosyal güvenliğe ve desteğe sahip olmasının kadını güçlendirdiği belirtilmiştir.

Üstek' e göre Türkiye'nin erkek aile reisi anlayışının baskın olduğu bir sosyal devlet yapısına sahip olduğu söylenmektedir. Sağlık ve emeklilik gibi sosyal haklardan yararlanmak formal olarak istihdam edilen ve prim ödeyen kişilere mahsustur; fakat kadınların formal sektörde yer alma oranları erkeklerin yarısından da azdır. Kadınlara eşleri ve babaları üzerinden sağlık haklarına erişim olanağı tanınmıştır. Ayrıca doğum izni, süt izni, çocuk yardımları, bakıma muhtaç çocukları olanlar için maddi yardımlar ve erken emeklilik olanakları, eşi ya da babası ölmüş “kimsesiz” kadınlar için maddi yardımlar sadece kadınlara sunulmuştur. Bu yardımların sadece kadınlara yapılması kadınların erkeklere olan bağımlılıklarını yeniden üretmekte ve kadınları toplumsal olarak işçi değil, bakım rolleri üzerinden konumlandırmaktadır (15).

Ev işçilerine “*Bir ayda elinize geçen toplam para ihtiyaçlarınızı karşılamaya yeterli mi?*” diye sorulduğunda; %15,4'ü yeterli, %35,6'sı kısmen yeterli, %49,0'u yetersiz şeklinde yanıt vermiştir. “*Gelirinizi istediğiniz gibi harcayabiliyor musunuz?*” sorusuna ise ev işçilerinin % 61,5'i evet, nasıl harcayacağıma kendim karar veririm, %21,2'si bir kısmını vermek zorundayım, %17,3'ü tamamını vermek zorundayım yanıtını vermiştir. Ev işçilerinin %13,5'i ailesinde kendisinden başka kimsenin geliri olmadığını ve %23,1'i gelirinin diğer aile bireylerinden daha fazla, %40,4'ü daha az, %23,1'i hemen hemen aynı olduğunu belirtmiştir. Kalaycıoğlu ve Rittersberger'in araştırmasında ev hizmetlerinde çalışan kadınlarının hane gelirine katkısının ortalama %41,64 olduğu saptanmıştır (17). Görüşmelerde kadınların çalışması, para kazanması, sosyal güvenliğe ve desteğe sahip

olmasının kadını güçlendirdiği vurgulanmıştır. Kadınlar, çalışma koşullarındaki tüm olumsuzluklara karşın yaptıkları işin kendilerini ekonomik olarak güçlendirdiğini, kendilerinin ve çocuklarının kent yaşamına adapte olmasını, çocukların görece daha vasıflı ve gelirli işler edinmesini sağladığını düşünmektedir (17). Maddi güce sahip olmanın ve yaşla gelen bilincin şiddet olgularını kısmen azalttığı belirtilmiştir. Özyeğin'in Başkalarının Kiri kitabında evlilikte parasal özerklik en çok değinilen temalardan biridir. Bu koca eline bakmamak ile ifade edilmektedir. Evlilikte parasal özerkliğin değerli ve onurlu bir koşul olduğu belirtilmektedir. Fakat kadınların hane içindeki statüsü yalnızca para kazanmalarından değil ama aynı zamanda ve daha önemlisi kazanılan geliri denetlemelerinden gelmektedir. Yani para kadının eline geçmekte kalmamalı aynı zamanda elinde tutulmalıdır (83).

Evde karar alma ölçeğine verdikleri yanıtlara göre kadınların %13,4'ü evlerinde başlıca ev eşyalarının alınmasında, %11,6'sı günlük ihtiyaçlarının alınmasında, %10,6'sı aile ve akraba ziyaretleri konusundaki kararları eşinin veya başka birinin verdiğini ifade etmiştir. Aynı ölçek maddelerine sırasıyla kadınların %46,2'si birinci maddeye, %59,6'sı ikinci maddeye, %32,7'si üçüncü maddeye ben karar veririm yanıtını vermiştir. Çalışma yılı, öğrenim durumu, sigortalılık durumu, yaş dağılımları ve gelire katkısına göre evde karar alma değerlendirildiğinde ev işçilerinin aile gelirine katkısı azaldıkça her üç alanda da evde kararları kendilerinin almalarının istatistiksel olarak anlamlı şekilde azaldığı görülmektedir ($p=0,000$). Diğer alanlar ile karar alma arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Manisa'da Uçan tarafından yapılan bir araştırmada toplumsal cinsiyet ölçekleri değerlendirilmiş evde karar alma ölçeğinin çalışma durumu, yaş ve yaşam kalitesi ile anlamlı ilişkisi bulunduğu saptanmıştır (94). Nepal'de ulusal düzeyde temsiliyeti olan bir araştırmada kadının evde karar alması ile yaş, eğitim ve çalışma durumu ile çok değişkenli anlamlı ilişki bulunduğu belirlenmiştir (115). 2016 yılında Osamor'un yaptığı bir derlemeye göre birçok araştırmada kadının evde karar verme otonomisini kazanmasının yaş, eğitim, gelir ile ilişkili olduğu saptanmıştır (116). Fakat Özyeğin'e göre kadının evde karar vermeye giderek daha çok katılımı özerk karar alma delili olmaktan çok aslında bir ortak karar verme indeksi olarak görülmelidir (83).

Fidan ve Özdemir'e (2011) göre, kadınların ev hizmetlerinde çalışmasının iki önemli katkısı vardır. Birincisi, kadın çalışarak gelir elde etmekte ve farklı sosyal ağlara dâhil olarak güçlenmektedir. İkincisi ise, kendi sosyal çevresi ve ortamı dışında farklı alanlara girerek aynı zamanda bir öğrenme süreci geçirmektedir. Aynı zamanda Fidan ve Özdemir

kadınların ev hizmetlerine gitmesinin, ailenin gelişmesi ve toplumsal ilerleme açısından da önemli görmektedir. Kadınların çalıştıkları evlerdeki düzen ve yaşam biçimini kendi evlerinde uygulamaya çalıştığı sonucunu bulmuşlardır. Bu da çalışmanın sadece bir iş ilişkisi olmadığı, aynı zamanda ailenin gelişimi açısından da değerli olduğunu göstermektedir (16).

Araştırmaya katılan ev işçilerinin %26,9'u (n=28) ilk yardım, genel sağlık bilgisi, iş sağlığı ve güvenliği, iş ve meslek hastalıkları, çalışma şartları ve çalışan hakları konularının en az birinde eğitim aldığını belirtmiştir. Eğitim aldığını belirtenlerin %64,3'ü iş yerinde, %10,8'i İŞKUR kurslarında, %10,8'i ehliyet kursunda, 2 kişi Ortak Sağlık Güvenlik Biriminde (OSGB), 1 kişi de iki yerden (OSGB ve ehliyet kursunda) ilgili konularda eğitim almıştır. Eğitim alanları ve içerikleri ile ilgili sorgulama yapılmıştır fakat hafıza faktörü ve verilen eğitimlerin standardizasyonunun olmaması nedeniyle alınan eğitimlerin ev işçileri ile riskleri tam olarak karşılamadığı düşünülmektedir. Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç'ın yaptığı araştırmada işle ilgili herhangi bir düzeyde düzenli iş eğitimi almış kadın bulunmamaktadır (17). Görüşmelerde özellikle çalışılmaya başlanan ilk dönemde İSG ile ilgili eğitim alınması gerektiği belirtilmiştir. Kazaların önlenmesi için ev işçisinin bilgi ve deneyimi kadar ev sahibinin çalışma şartları ile ilgili tutumunun da önemli olduğu ifade edilmiştir. İspanya'da yapılan bir araştırmada görüşülen ev işçilerinin ev dışında temizlik işi yapanlara göre, ev temizliği ve kimyasalların kullanılması konusunda bilgi ve beceri eksikliği olduğu bildirilmiştir (104)

Ev işçilerinin; %87,5'i mevcut mevzuata göre ev işlerinde çalışanlara günlük çalışma süresine göre sigorta yapılması gerektiğini, %23,1'i ücret sigorta gibi nedenler ile haksızlığa uğraması durumunda ne yapması ve nereye başvurması gerektiğini, %24'ü iş kazası veya meslek hastalığı gelişmesi durumunda nereye başvurması gerektiğini, %26'sı şiddete uğraması durumunda yardım alabileceği yerleri bildiğini ifade etmiştir.

Ev işçilerinin iş öncesinde herhangi bir yazılı veya sözlü anlaşma yapmamaları nedeniyle yapılacak işler, çalışma süreleri ya da ücretle ilgili değişiklikler işverenin insafına kalmaktadır. Olumsuz durumlarda herhangi bir tartışma yaşanmaktan kaçındıklarını, başkalarını kırmak, üzme gibi durumlardan çekindiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çoğu ev işçisi böyle bir durumda başka bir iş bulmakta zorlanmadığını, talebin çok olduğunu belirtmiştir.

Kadının toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konusundaki farkındalığının az olduğu ve ayrıca sosyal hakları konusundaki bilginin, özellikle daha genç yaşta ve ekonomik özgürlüklerinin olduğu dönemde yetersiz olduğu görüşmelerde sıklıkla ifade edilmiştir. İş ortamında da şiddete ve tacize uğrama durumlarıyla karşılaştığı ve bu durumda da sessiz kaldığı belirtilmiştir. Bu yaklaşımda da suçlanma kokusu ile hareket edildiği belirtilmiştir. Ev ortamını göreceli olarak daha az tehlikeli olduğu ve bu nedenle ev işçisi olarak çalıştığını belirten ev işçileri de olmuştur.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Ankara'daki bazı ev işçisi kadınların işle ilgili sağlık ve sosyal risklerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçlar ve bunlara yönelik öneriler aşağıda yer almaktadır:

- Araştırma grubunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini düşündüren birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar; uzun sürelerle niteliksiz olarak tanımlanan birçok işte çalışma, eğitim/öğrenim düzeyinin yetersiz olması, göç etme durumu, ev içinde ve çalışılan ortamda şiddet görme, gebelikte çalışma, ev içi emek dağılımı, doğum öncesi bakım alma sıklığının düşük olması ve kadınların ev bütçesine katkıları azaldıkça evle ilgili kararlara da katılımlarının azalmasıdır. Ev işçisi kadınların güçlenmesi Türkiye'deki kadının genel olarak güçlenmesinden ayrı düşünülemez. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile kadın ve erkekler arasındaki uçurumların derinleşmesini önlemeye yönelik çalışmaların çocukluk döneminden başlayarak ülke düzeyinde gerçekleştirilmesi, kadının güçlenmesi yönünde politikaların oluşturulması ve oluşturulan politikalara yönelik uygulamaların izlenmesi gerektiği hususuna bu çalışma sonuçları da işaret etmektedir. Buna ilişkin hukuki mevzuatta yapılması gerekenlere ek olarak, görünürlüğünün artırılması için kadınlarla bağlantılı hazırlanan ulusal politika belgelerinde, stratejik eylem planlarında ev işçilerine de yer verilmesine özen gösterilmelidir. Ev işçilerinin cinsiyetleri nedeniyle gelen risklerine ek olarak başlıca eğitimde olmak üzere sosyoekonomik durumda yetersizlikler, göç durumu ve üreme sağlığı yükleri gibi pek çok nedenin varlığına bağlı bu grup, kırılgan grup olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'deki ev işçisi kadın popülasyonunun büyüklüğü düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyete, sosyoekonomik duruma, işe ve çalışma ortamına bağlı bu risklerin ulusal düzeyde ve insan hakları bağlamında dikkate alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

- Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların işe ve çalışma ortamına bağlı olarak da birçok riskle karşılaştıkları saptanmıştır:

1. Kadınların büyük çoğunluğu ev işçiliğini geçici süreli yapacakları iş olarak görse de ortalama çalışma süresi yaklaşık 10 yıldır. Ev işçilerinin yaklaşık yarısının bir ayda eline geçen para yetersizdir ve 3 kadından biri ev temizliği dışında bir işte daha çalışmaktadır. Yapılan ek işlerin yarısından fazlasında yapılan yine bir

temizlik işidir. Kadınların sosyoekonomik olarak güçlenmesi için işin sürekliliğinin ve şartlarının iyileştirilmesinin sağlanmasının yanı sıra yapılan işin, formel bir iş olarak tanımlanması gerekmektedir.

2. Ev işçilerinin %41,3'ü gebelik süresince çalışmış, 5 kadından 1'i 32 hafta ve sonrasında çalışmaya devam etmiştir. Bu dönemlerde çocuklarını okutmak ya da ekonomik zorluklar nedenleriyle çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ev işçilerinin yarısının kendi adına sosyal güvenlik kurumuna kaydı yoktur. Emeklilik, gebelik, lohusalık ve hastalık dönemleri haklarının kullanılabilmesi amacıyla uzun dönem sigorta kolları primlerinin ödenebilmesi için teşvik ve kolaylıklar sağlanmalı, çalışma günü sayısından bağımsız olarak tüm ev işçilerinin işveren tarafından sigortalanması sağlanmalıdır. Sigorta maliyetlerinin bir engel oluşturmaması için kamusal destek sağlanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. 5 ev işçisinin 4'ü kendi evinin işleri için günlük 2 saat ve daha fazla süre harcamaktadır. Ev içinde ve çalışma hayatında kadın emeğinin görünür kılınması için de çalışılmalı bu konularda daha geniş, temsil gücü de olan örneklemlerde ileri, ayrıntılı araştırmalar yapılmalıdır.
3. 5 ev işçisinden 1'i haftada 6 gün ve daha fazla çalışmakta ve günde yarım saatten az mola vermektedir. Kadınların yarısından fazlası günde 8 saatten fazla çalışmaktadır. İşe başlangıç saati 7.00-9.30, iş bitiş saati 16.00-21.00 arasında değişmektedir. Düzensiz ve belirsiz saatler ile çalışmanın kadını sağlık yönü ile de tüketeceği dikkate alınarak engellenmelidir. İş başlangıcında karşılıklı olarak onaylanmış, sözlü veya yazılı bir iş sözleşmesi ile iş tanımı yapılmalı, çalışma süreleri ve molalar ile diğer çalışma koşulları belirlenmelidir.
4. Ev temizliğinin yanı sıra ev işçisi kadınların %6,7'si çocukları okula götürüp getirmekte, %46,2'si yemek yapmakta, %11,5'i çocuk, %8,7'si yaşlı bakmaktadır. Ev işçileri: temizlik işleri, çocuk, yaşlı, hasta bakımı yapılması, yemek yapılması ile tam zamanlı-yarı zamanlı oluşuna göre çeşitlenmektedir. Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların farklı riskleri olan bu işleri (yaşlı, çocuk, hasta bakım hizmetleri, açıcılık), sağlık ve güvenlik kurallarına uygun şekilde gerçekleştirebilmeleri için uygun eğitim programları düzenlenmelidir.

5. Ev işçilerinin büyük çoğunluğu ağır kaldırma, ağır eşyaları itip çekme, mola vermeden çalışma, elleri omuz hizasının üzerinde çalışma, elde bez sıkma, aynı pozisyonda uzun süre çalışma ve tekrarlayan hareketler yapma, diz üstünde ve eğilerek çalışma, uzun süre ayakta durma gibi sağlık yönünden riskli işleri yaptığını belirtmiştir. %75'i sprey malzemeleri kullanmakta, %38,5'i ise çeşitli kimyasal ürünleri karıştırarak kullanmaktadır. Yaptıkları işle bağlantılı olan riskleri ve bunlardan nasıl korunabileceklerini kapsayan temel ve mesleki eğitimler ile iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin riskli davranışlar azaltılmaya çalışılmalıdır. Bu bağlamda İŞKUR tarafından yapılan sertifikalı mesleki eğitimlere veya belediyeler tarafından düzenlenecek eğitimler konusunda bilgilendirilme sağlanmasının ve teşvik edici mekanizmaların oluşturulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.
6. Araştırmaya katılan kadınların sadece %39,4'ü kendi sağlığını iyi ve çok iyi olarak değerlendirmektedir. Ayrıca kas iskelet sistemi, solunum sistemi, cilt ve psikososyal birçok yakınma tarif etmektedirler. %75,0'inin en az bir veya daha fazla sayıda doktor tarafından tanı konulmuş kronik hastalığı bulunmaktadır. En sık tanıli hastalıklar sırasıyla; demir eksikliği anemisi, bel fıtığı, el veya ellerde sinir sıkışması, boyun fıtığı, astım ve astım başlangıcı tanısı olarak ifade edilmiştir. Bu yakınmaların ve hastalıkların erken tespiti ve tanısı ile tedavisinin sağlanması için işe yönelik sağlık gözetimi yapılması sağlanmalıdır. Kas iskelet sistemi yakınmalarını azaltmak için uygun çalışma şekillerine yönelik ergonomik çalışmalar yapılmalıdır. Fiziksel zorlu görevlerin bir gün içinde yapılması yerine bir haftaya yayılması gibi çözüm yolları işverenlerin de katılımıyla düzenlenmeye çalışılmalıdır.
7. Ev işçilerinin tamamına yakını fazla kilolu ve obezdir ayrıca 4 ev işçisinden 1'i halen sigara kullanmaktadır. Düzensiz ve uzun saatler ve molasız çalışma, öğün atlama, işyerinde büyük olasılıkla tek taraflı karbonhidrat ağırlıklı beslenme durumlarının önüne geçilmesi için sağlık bilincinin artırılması ve beslenme olanakları iyileştirilmesine yönelik müdahale programları planlanmalıdır.
8. Kadınların %39,4'ü son bir yılda çalıştığı yerde veya işe gidip gelirken bir veya daha fazla kez kaza geçirmiştir. Yarıdan fazlası eldiven, 3'te 2'si kendine ait kaymaz terlik veya ayakkabı kullanmamaktadır. 10 yıl üzerinde süredir çalışan ev işçileri daha az eldiven kullanmaktadır ve daha fazla kaza geçirmiştir. Eldivenin

işveren tarafından verilmesi ve iş sağlığı ve güvenliği alanında eğitim alma durumu ile eldiven kullanımı sıklığı artmaktadır. Kişisel koruyucu donanım işveren tarafından sağlanması ve denetlenmesi, konuyla ilgili eğitim verilmesi ile bireylerin öz sorumluluğunu ve bilincini arttırmak için çalışılmalıdır. İş kazalarının önlenmesine yönelik tedbirler alınmalı, özellikle ileri yaş ve 10 sene üzerinde çalışanların iş kazaları açısından daha riskli olabileceği gerçeğinden hareketle bu grupta iş kazalarını azaltacak düzenlemeler, faaliyetler yapılmalıdır.

9. Son bir yıl içerisinde ev işçisi kadınların %34,6'sı çalışma ortamında en az bir kez şiddete maruz kalmıştır. İş bulma sosyal ağlar (akraba, komşu, arkadaş) vasıtasıyla sağlanmakta ve güven ilişkisi ile sürdürülmektedir. Tüm kadınlar işlerini bu yolla bulmayı ve enformel ilişkiler içinde kalmayı tercih etmektedirler. Bu anlamda kayıt dışı istihdam, başka seçeneği olmayan kadınlar tarafından desteklenmektedir. Kadınların bu konumda çalışmayı tercih etme nedenleri ileri araştırmalarla ortaya konularak, çözüme yönelik önlemler geliştirilmeli, bu konu çalışanların ve işverenin haklarını koruma yönünden kamu tarafından ele alınmalıdır.
10. Ev formel bir işyeri olarak tanımlanmalı ve işçi işveren ilişkisi “objektif ilkeler ve ölçütlerle” sağlanmalıdır. Çalışma şartları ve ortamı yasalar ile güvence altına alınmalı ve denetimlerle bu durum sürdürülmelidir. ILO'nun 189 Sayılı Ev İşçileri Sözleşmesinin Türkiye tarafından onaylanmasının dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.
11. Araştırmaya katılan ev işçisi kadınların büyük çoğunluğu orta-ileri yaşlı, evli ve ilkokul mezunu olup, Ankara'ya başka bir ilden göç etmiştir. Fakat araştırma örneğinde yurt dışından göç eden veya temizlik dışı iş yapan ev işçisi bulunmamaktadır. Yapılacak başka araştırmalar ile göçmen ev işçileri, yatılı ev işçileri ve diğer alanlarda (bakım gibi) çalışan ev işçilerinin de iş ilişkili sağlık ve sosyal riskleri tanımlanmalıdır. Göçmen işçiler Türkiye'nin çok büyük bir grubu sınırları içine kabul ettiği bu dönemde haklar bağlamında özel önem arz etmektedir.
12. Ev işçilerinin çalışma alanının ev olması, çalışanların çoğunluğunun kayıtsız, güvencesiz ve haklardan yoksun kadınlardan oluşması, işverenle kurulan ilişkilerin yapısı nedeniyle örgütsüzlük ve sendikalaşma eksikliği dikkat çekmektedir. Ev işçilerinin kendi hakları konusunda söz sahibi olabilmeleri için sendikal hakları,

sendikalaşma, sendika üyeliği gibi konularda çalışmaların yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

13. Kadınlar, özellikle araştırmanın niteliksel bölümünde derinlemesine görüşmelerdeki ifadelerinden; ekonomik olarak bağımsız olmaktan, evin bütçesine katkı sağlamaktan, kendi paraları ile ayakları üzerinde durmaktan memnun olduklarını ve bu durumun onları güçlendirdiğini ifade etmektedirler. Ücretli olarak çalışmaya başladıktan sonra ev içi cinsiyetçi iş bölümünde bazı değişimler yapabildiklerini ve yaşadıkları ev işi şiddet boyutlarında azalma olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların 3'te biri diğer aile üyelerinden daha fazla para kazanmaktadır. Fakat aile gelirine katkıları azaldıkça evdeki kararlara katılımları da azalmaktadır. Kadınların ekonomik olarak güçlenmesi ve ev işçiliğinin bir meslek olarak görünürlüğünün sağlanması ve kadınların çalışma yaşamında var olabilmesi için, çalışılmalar yapılmasına ihtiyaç olduğu araştırmamızda da belirlenmiştir.
- Yürütülen bu çalışma ev işçisi kadınların sosyoekonomik sorunlarının yanı sıra, sağlık bağlantılı risklerinin ve sorunlarının boyutu hakkında önemli ipuçları vermiştir. Yapılan araştırmanın sınırlılıkları da düşünülerek çalışmanın işaret ettiği sorun alanlarına yönelik ileri ve daha ayrıntılı niteliksel ve niceliksel araştırmaların sürdürülmesinin, zaman içinde tekrarlanarak meydana gelen değişimlerin ortaya konulmasının, sonuçların “karar vericilere” iletilerek savunuculuk çalışmalarına devam edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

7. KAYNAKLAR

1. Durusoy Öztepe N. Ev eksenli çalışanların karşılaştığı kazalar, hastalıklar ve tehlikeler. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 3: 26-31, 2012.
2. Erdoğan S, Toksöz G. Kadınların görünmeyen emeğinin görünen yüzü, Türkiye’de ev işçileri. Ankara, Uluslararası Çalışma Ofisi, Çalışma Koşulları ve İstihdam Serisi, No: 42; 2013.
3. Akalın AE. Türkiye’de göçmen ev işçilerinin çalışma koşulları. VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı, Anadolu Üniversitesi, 2014.
4. Belin A, Zamparutti T, Tull K, Hernandez G, Brussels M, Graveling R. Occupational health and safety risks for the most vulnerable workers. Brussels, European Parliament, 2011.
5. Bahar Özvarış Ş. Toplumsal cinsiyet, çalışma yaşamı ve kadın sağlığı. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 2: 37-43, 2015.
6. Bora A. Kadınların sınıfı, ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası. Ankara, İletişim Yayınları, 7. Baskı, 2016.
7. International Labour Organization (ILO). Decent work for domestic workers: achievements since the adoption of C189. 2016. Erişim: (www.ilo.org/domesticworkers)
8. International Labour Organization (ILO). Decent work for migrant domestic workers: moving the agenda forward. Geneva, International Labour Office, 2016.
9. Ev işçileri dayanışma sendikası (Evid-sen). Ev işçiliği, toplumsal cinsiyet ve örgütlenme. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 2: 34-40, 2012.
10. Bilir N. İş sağlığı ve güvenliği. Ankara, Güneş Tıp Kitap Evi, 2016.
11. Siqueira. CE. Occupational health profile of brazilian immigrant housecleaners in massachusetts. Andrea Gouveia Rochenew Solut. Vol. 23(3): 505-20,2013.
12. Ünlütürk Ulutaş Ç, Durusoy Öztepe N. Ev hizmetlerinde mesleki sağlık ve güvenlik sorunu. Çalışma İlişkileri Dergisi, 4(2):44-57,2013.
13. Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (Evid-sen). Erişim: (http://evid-sen.org/?page_id=20). Erişim tarihi: 1/6/17.
14. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). Ev Hizmetlerinde 5510 Sayılı Kanunun Ek 9 uncu Maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğ. T.C. Resmi Gazete, 29313, 1 Nisan 2015.
15. Üstek F. Sosyal politika açısından Türkiye’de ev işçiliği. 2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet. Ankara, İmge Kitapevi, 2015.
16. Fidan F, Özdemir MÇ. Ev hizmetlerinde çalışan kadınlar ya da evlerin kadınları. Çalışma İlişkileri Derg 2(1):79-89, 2011.

17. Kalaycıoğlu S, Rittersberger Tılıç H. Cömert Ablaların Sadık Hanımları; evlerimizdeki gündelikçi kadınlar. Ankara, Su yayınları, 2000.
18. Kalaycıoğlu S, Rittersberger Tılıç H. Enformel sektörde yapılanan bir iş biçimi olan ev işçiliğinde değişen dinamikler. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 2:10-5, 2012.
19. Karadeniz O. Dünya’da ve Türkiye’de iş kazaları ve meslek hastalıkları ve sosyal koruma yetersizliği. Çalışma ve Toplum. 1-59, 2012.
20. Karadeniz O. Ev hizmetlerinde çalışanlar ve sosyal koruma sorunu. II. Çalışma Yaşamı Kongresi 26-27 Nisan, 2008, İş Müfettişleri Derneği. Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008.
21. Ev işçileri için insana yakışır iş, 189 sayılı ILO sözleşmesi ve 201 sayılı ILO tavsiye kararı, 16 Haziran 2011. Ankara, Uluslararası Çalışma Örgütü.
22. Toksöz AG. Türkiye’de kadın işgücü profili ve istatistiklerinin analizi. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. 1. Basım. Ankara, Duygu Matbaacılık, 2014.
23. Okakın E. Göçmen ev işçilerinin sosyal hakları. Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2014.
24. Manav AE. Ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı. TTB Derg. 120; 509-538, 2015.
25. International Labour Organization (ILO). Domestic workers across the world: global and regional statistics and the extent of legal protection, 2013. Erişim: (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_173363.pdf), Erişim tarihi: (1/2/17)
26. Eurostat. Employment by sex, age and detailed economic activity (from 2008 onwards, NACE Rev. 2 two digit level)-1000 Source of data: Eurostat AGE: From 15 to 64 years SEX: Total NACE_R2: Activities of households as employers of domestic personnel UNI. (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>). Erişim tarihi: 5/10/17.
27. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması. Erişim:(http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2012/turkce/metaveri/siiniiflamalar/index.html). Erişim tarihi: 2/9/17.
28. International Labour Organization (ILO). Ratifications of C189-Domestic Workers Convention. 16 June 2011. Erişim: (http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:2291399750061:::P11300_INSTRUMENT_SORT:3). Erişim tarihi: 6/7/17.
29. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ. T.C. Resmi Gazete, 29992, 27 Şubat 2017.

30. Health and Safety Executive (HSE). Homeworkers, guidance for employers on health and safety. 2011. Erişim: (<http://www.hse.gov.uk/pubns/indg226.pdf>). Erişim tarihi: 21/6/17.
31. İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Kolu Yürütme Kurulu. İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin işyeri tehlike sınıfları listesi tebliği konusunda görüş. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 1: 44–48, 2012.
32. Caterbow A, Hausmann J. Women and chemicals, the impact of hazardous chemicals on women. Women in Europe for a Common Future Women International for a Common Future, United Nations Environment Programme, 2016. Erişim: (www.wecf.eu).
33. Çağlayan Ç, Etiler N. Türkiye’de kadın işçilerin mesleki sağlığı. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 4: 23–31, 2009.
34. Yıldız AN, Bilir N. İş sağlığı ve güvenliği. 3. baskı. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2014.
35. Messing K. Women’s occupational health, a critical review and discussion of current issues. Women Health. 25(4): 3–38, 1997.
36. Eng A, Mannetje A, McLean D, Ellison-Loschmann L, Cheng S. Gender differences in occupational exposure patterns. Occup Environ Med. 68(12):888–94, 2011. Erişim: (<http://oem.bmj.com/cgi/doi/10.1136/oem.2010.064097>).
37. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle kadın, 2016. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643>). Erişim tarihi:4/3/17.
38. Çağlayan Ç, Kayalar E. Ergonomi ve kadın işçiler. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 3: 24–8, 2015.
39. World Health Organization (WHO). Global Health Observatory (GHO) data: chemicals, 2017. Erişim: (https://www.who.int/gho/phe/chemical_safety/en/). Erişim tarihi: 15/8/17.
40. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). Kimyasallarla çalışmalarda iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri. Erişim: (<https://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/showProperty/WLPRepository/ittkb/dosyalar/im/isg08>). Erişim tarihi: 12/9/17.
41. United Nations Environment Programme (UNEP). Global chemicals outlook towards sound management of chemicals. GPS Publishing, 2013.
42. World Health Organization (WHO). Global Health Observatory (GHO) data: poison centres:(https://www.who.int/gho/phe/chemical_safety/poisons_centres/en/). Erişim tarihi:15/8/17.
43. Mowry JB, Spyker DA, Brooks DE, Zimmerman A, Schauben JL. 2015 Annual Report of the American Association of Poison Control Centers’ National Poison Data System (NPDS): 33rd Annual Report. Clin Toxicol (Phila). 54(10):924–1109, 2016. Erişim: (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28004588>).

44. Brun E. Literature review, the occupational safety and health of cleaning workers. European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA), Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2009.
45. Öksüz Ç. Tehlikeli kimyasal maddelerle yapılan çalışmalarda maruziyet risk değerlendirilmesi ve bir uygulama örneği. İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, İstanbul, 2014.
46. Çalışma yaşamında sağlık gözetimi rehberi. İş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliği koşullarının iyileştirilmesi projesi (İSGİP). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara, 2011.
47. Şimşek B. Sağlık gözetimi. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. Erişim: (<http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLPRepository/itkb/dosyalar/ipm/isg08>). Erişim tarihi: 12/6/17.
48. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Maddelerin ve Karışımların Sınıflandırılması, Etiketlenmesi ve Ambalajlanması Hakkında Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete, 28848, 11 Aralık 2013.
49. Tehlikeli Maddelerin ve Müstahzarların Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi Hakkında Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete; 26 Aralık 2008.
50. OSHA-NIOSH Infosheet. Protecting workers who use cleaning chemicals workplaces. Washington DC, OSHA Publications Office, 2012.
51. EPA. Safer Chemical Ingredients List: safer choice. 2017. Erişim: (<https://www.epa.gov/saferchoice/safer-ingredients>). Erişim tarihi:12/3/17.
52. Quan X, Joseph A, Jelen M. Green cleaning in healthcare: current practices and questions for future research. Health Care Research Collaborative, 2011.
53. Sanrı E. Türkiye Acil Tıp Derneği, Ulusal Zehir Danışma Merkezi (UZEM). Erişim:(<http://www.tatd.org.tr/haber/ulusal-zehir-danisma-merkezini-114-nezaman-aramaliyiz>). Erişim tarihi:11/6/17.
54. Dimitroulopoulou C, Trantallidi M, Carrer P, Efthimiou GC, Bartzis JG. EPHECT II: Exposure assessment to household consumer products. Sci Total Environ. 536:890–902, 2015. Erişim: (<http://dx.doi.org/10.1016/j.scitotenv.2015.05.138>).
55. İlik Ö. İş yerinde deri maruziyet riskleri yönetimi. İSG Derg. 12(55):56–64, 2012.
56. Cleveland Clinic. Household chemicals chart; whats in my house, 2017. Erişim: http://my.clevelandclinic.org/health/healthy_living/hic_Household_Chemicals_The_Basic/hic_Household_Chemicals_Chart_Whats_in_my_House). Erişim tarihi: 12/4/17.
57. U.S. Department of Health and Human Services (NLM). Household products database, health and safety on household products. Erişim: <https://householdproducts.nlm.nih.gov/cgibin/household/prodtree?prodcats=Inside+the+Home>). Erişim tarihi: 23/5/17.

58. International Agency For Research On Cancer (IARC). List of classification, volumes 1-120. Erişim: (http://monographs.iarc.fr/ENG/Classification/latest_classif.php). Erişim tarihi: 3/8/17.
59. Health and Safety Executive. Health and safety in care homes. First edition. HSE Books, 2001. Erişim: (<http://www.hse.gov.uk/pUbns/priced/hsg220.pdf>).
60. Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Uzmanlık Derneği (EKMUD). Erişkin bağıışıklama rehberi. İstanbul, 2016.
61. Woods V, Buckle P, Haisman M. Muskuloskeletal health of cleaners. Health and Safety Executive, 1999.
62. Güler Ç. Sağlık boyutuyla ergonomi, hekim ve mühendisler için. 1. Basım. Ankara, Palme Yayıncılık, 2007.
63. Bilir N. Mesleksi kas iskelet sistemi hastalıkları. İSG dergisi 34(7):10-3,2008.
64. Woods V, Buckle P. Musculoskeletal health amongst cleaners and recommendations for work organisational change. International Journal of Industrial Ergonomics 36:61-72,2006.
65. Kumar R, Kumar S. Musculoskeletal risk factors in cleaning occupation-A literature review. Int J Ind Ergon. 38(2):158-70,2008.
66. Gündoğdu DE. Temizlik çalışanlarının çalışma koşullarının ve sağlık durumlarının iş sağlığı ve güvenliği yönünden incelenmesi. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016.
67. Özdemir GY. Ekmek ve gül, güvencesiz çalışan kadınların sağlığı. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Derg. 3:9-12,2010.
68. Sugur N, Sugur S, Gönç Şavran T. Türkiye’de orta sınıfın mazbut hizmetkârları, kapıcılar, gündelikçiler ve çocuk bakıcıları. Ankara Üniversitesi SBF Derg. 63(3):163-83,2007.
69. Menegatti E. Global action programme on migrant domestic workers and their families migrant domestic workers: promoting occupational safety and health. Geneva, ILO, 2016.
70. Malhotra R, Arambepola C, Tarun S, de Silva V, Kishore J, Østbye T. Health issues of female foreign domestic workers: A systematic review of the scientific and gray literature. Int J Occup Environ Health. 19(4):261-77,2013.
71. Ferrer I. Aging Filipino domestic workers and the (In) adequacy of retirement provisions in Canada. Can J Aging / La Rev Can du Vieil. 36(1):15-29,2017.
72. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). Ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı. Erişim: (<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/ana-sayfa/footerlink/ev-hizmetlerinde-calisanlar-sigorta>). Erişim tarihi:2/5/17.

73. İmece Ev İşçileri Sendikası. Erişim: (<https://imeceeviscilerisendikasi.org/>). Erişim tarihi: 3/7/17.
74. Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (Evid-sen). Erişim: (<http://evid-sen.org/>). Erişim tarihi: 7/6/17.
75. Direk D. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan kadınların işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları, İstanbul ili analizi. 2 Üretim Ekonomisi Kongresi. İstanbul, 2016.
76. Kezban Ç. Yüce Tar Y. Samsun’da evlere temizliğe giden Roman kadınlar: enformel sektörde çalışmanın yükü nelerden hafif? Çalışma ve Toplum.1:59–86,2016.
77. Kara H. Kadın ev işçilerinin gündelik hareketliliklerini anlamak, Ankara’da bir saha çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Kentsel Politika ve Yerel Yönetimler Bölümü, Ankara, 2016.
78. Kalaycıoğlu S, Rittersberger Tılıç H, Çelik K. Bakım sektöründe kayıt dışı kadın emeğinin farklı aktörleri ve boyutları. The World Bank, Ankara, 2014.
79. Akalın AE. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların toplumsal ve iktisadi varoluş stratejileri üzerine sosyolojik bir analiz. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2014.
80. Dinçer CG. Ülkeler arasında, Gürcistan göçmeni ev işçisi kadınların Türkiye’deki deneyimleri. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara, 2014.
81. Erdem Z, Şahin L. Ülkemizde ev hizmetlerinde istihdam edilen yabancı uyruklu işgücünün çalışma koşulları, İstanbul ili üzerine bir alan araştırması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 57:281-325,2010.
82. Etiler N, Lordoğlu K. Göçmenlerin sağlık sorunları, ev hizmetlerinde bir alan araştırması. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler Kitabı, Petrol İş yayını, 113:93-119,2010.
83. Özyeğin G. Başkalarının kırı; kapıcılar, gündelikçiler ve kadınlık halleri. 1.Basım. İstanbul, İletişim yayınevi, 2005.
84. Çelik N. Ankara ve İstanbul’da çalışan göçmen kadın ev işçileri. Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Sosyoloji Bölümü, Ankara, 2005.
85. Kaşka S. The new international migration and migrant women in Turkey: the case of Moldovan domestic workers. Koç Univesity, MİREKOC Research Projects, İstanbul, 2005-2006.
86. Say Eryılmaz M. Kadın işgücün enformel sektördeki istihdamı, gündelik temizlik işçisi kadınların enformel işgücü piyasasında yer alış biçimleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2000.
87. Verma V. Sampling elusive populations, applications to studies of child labour. International Programme on the Elimination of Child Labour, Department of Statistics, Geneva, ILO, 2013.

88. Faul F, Erdfelder E, Lang AG, Buchner A. GPower 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behav Res Methods*. 39:175–191,2007.
89. Aksakoğlu G. Sağlıkta araştırma ve çözümlene. 3. Basım. İzmir, Meta basım matbaacılık hizmetleri, 2013.
90. Elder S. Sampling methodology. School to work transition survey: a methodological guide. Youth Employment Programme International Labour Office, Geneva, ILO, 2009.
91. World Health Organization (WHO). Body Mass Index. Erişim: (<http://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/nutrition/a-healthy-lifestyle/body-mass-index-bmi>). Erişim tarihi:11/6/17.
92. Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara, Elma Teknik Basım Matbaacılık, 2015.
93. Nanda G. Compendium of gender scales. Washington DC, FHI 360/C-Change, USAID, 2011.
94. Uçan G, Baydur H, Altıparmak S, Gerçeklioğlu G, Şeker D. USAID tarafından desteklenen Değişim için iletişim: sosyal ve davranışsal değişim için yeni yaklaşımlar (C change) projesi kapsamında geliştirilen toplumsal cinsiyet ölçeklerinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları proje raporu. Manisa, 2015.
95. Özdemir M. Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sos Bilim Derg*. 11(1):323–43,2010.
96. Neuman WL. Toplumsal araştırma yöntemleri, nicel ve nitel yaklaşımlar. 8. Basım. Yayın odası; 2016.
97. Tekin H. Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *Sosyol Derg*. 3(13):101–16,2006.
98. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle aile. 2016. Erişim: (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>). Erişim tarihi:5/3/17
99. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Nüfus istatistikleri. 2016. Erişim:(<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>). Erişim tarihi:12/3/17.
100. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). 4857 Sayılı İş Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 25134, 10 Haziran 2003.
101. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, 2014.
102. Sağlık Bakanlığı. Küresel yetişkin tütün araştırması Türkiye 2012. 2014. Erişim: (http://www.halksagligiens.hacettepe.edu.tr/KYTA_TR.pdf)

103. Ünal B, Ergör G, Dinç Horasan G, Kalaça S, Sözman K. Türkiye kronik hastalıklar ve risk faktörleri sıklığı çalışması. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu 2013.
104. Ahonen EQ, López-Jacob MJ, Vázquez ML, Porthé V, Gil-González D, García AM, et al. Invisible work, unseen hazards: The health of women immigrant household service workers in Spain. *Am J Ind Med.* 53(4):405–16,2010.
105. Habib RR, Fathallah FA, Messing K. Full-time homemakers, workers who cannot go home and relax. *Int J Occup Saf Ergon.* 16(1):113–28,2010.
106. Rossignol M. Primary osteoarthritis and occupation in the Quebec national health and social survey. *Occup Environ Med.* 61(9):729–35,2004.
107. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Data. Selected indicators for Turkey. Erişim: (<https://data.oecd.org/turkey.htm>). Erişim tarihi: 12/4/17.
108. DeSalvo KB, Fan VS, McDonnell MB, Fihn SD. Predicting mortality and healthcare utilization with a single question. *Health Serv Res.* 40(4):1234–46,2005.
109. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Perceived health status. *Health at a Glance.* OECD, Paris, 2015. Erişim: (http://dx.doi.org/10.1787/health_glance-2015-14-en).
110. Borrell C, Muntaner C, Benach J, Artazcoz L. Social class and self-reported health status among men and women, what is the role of work organisation, household material standards and household labour? *Soc Sci Med.* 58(10):1869–87,2004.
111. Human Rights Watch. Hidden in the home, abuse of domestic workers with special visas in the United States. 13(2), 2001. Erişim: (<https://www.hrw.org/reports/2001/usadom/usadom0501.pdf>)
112. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). İstatistik Yıllığı 2016. Erişim: (http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari) Erişim tarihi:3/7/17.
113. Zechter JF, Guidotti TL. Occupational hazards of domestic workers providing home care. *Public Health* 101:283-291,1987.
114. Karadeniz O, Yılmaz H. İş dünyasında kadın raporu birinci faz çalışma sonuçları. Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed), 2017.
115. Acharya DR, Bell JS, Simkhada P, van Teijlingen ER, Regmi PR. Women's autonomy in household decision-making: a demographic study in Nepal. *Reprod Health.* 7(1):15,2010.
116. Pauline E Osamor Christine Grady. Women's autonomy in health care decision making in developing countries, a synthesis of the literature. *Int J Womens Health.* 8:191–202,2016.

8. EKLER

EK 1. Ön Deneme Raporu

ÖN DENEME RAPORU

Hazırlayan :Arş. Gör. Dr. Gülser DOĞAN
Tarih :18.05.2017

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırma Anket Formunun ön denemesi, 5-8 Mayıs 2017 tarihleri arasında 3 gün içerisinde, Muğla ili Ortaca ilçesinde çalışan dokuz kadın ev işçisi ile yapılmıştır.

Araştırma anket formu ön deneme bölgesinin tanıtımı: Muğla ili nüfusu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde 2016 yılı için 923 773 olarak belirtilmiştir ¹. Türkiye'nin en kalabalık 24. ilidir. Muğla ili ilçeleri; Merkez ilçe Menteşe, Fethiye, Marmaris, Bodrum, Ortaca, Dalaman, Datça, Ula, Milas, Yatağan, Kavaklıdere, Köyceğiz, Seydikemer'dir. Muğla ekonomisi temel olarak turizm ve tarıma dayalıdır ². Ortaca ise Muğla'nın büyük ilçelerinden biri olup, ilçe toplam nüfusu 2016 yılı itibariyle 46 982'dir. Ortaca ilçesi 15-65 yaş kadın nüfusu ise 16 613'dür ¹.

Araştırma anket formu ön denemesi evreni ve örneklem: Araştırma ön denemesinin evrenini Muğla ili Ortaca ilçesi ve bağlı bulunan köyler/mahallelerdeki ev işçisi kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma ön denemesi bilgi kontaminasyonunu önlemek amacıyla başka bir ilde gerçekleştirilmiştir. Araştırma bölgesinde çalışan toplam ev işçisi kadın sayısı bilinmemektedir. Örneklem seçilmemiş olup, belirtilen tarihler arasında kartopu tekniği ile ulaşılan ve dahil edilme kriterlerini karşılayan tüm kadın ev işçileri araştırmaya dahil edilmiştir. Ulaşılan 13 ev işçisinden ikisi sadece çocuk bakımı yaptığı, biri 65 yaş üstünde olduğu ve biri de bir yıldan uzun süredir çalışmıyor olduğu için araştırmaya dahil edilmemiştir. Toplam dokuz kişiyle görüşme yapılmış ve anket doldurulmuştur.

➤ **Araştırma Ön Denemesine Dâhil Edilme Kriterleri:** 18-65 yaşında olmak, kadın cinsiyet, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, Muğla ili merkez ilçelerinde çalışmak, halen çalışan ev işçisi olmak ve başlıca temizlik işi yapmak araştırma ön denemesine dahil edilmek için gerekli ön koşullar olarak kabul edilmiştir. ¹

---

¹Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). [İnternet] Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi; 12.05.2017

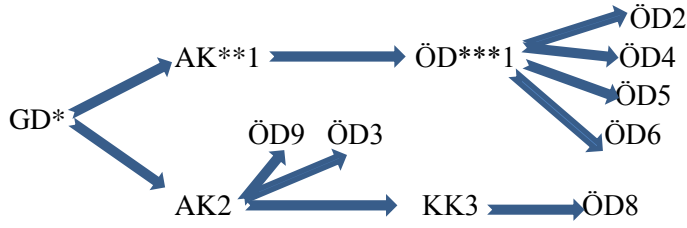
- **Araştırma Ön Denemesinden Dışlanma Kriterleri:** 18 yaşından küçük ve 65 yaşından büyük olmak, erkek cinsiyet, T.C. vatandaşı olmamak, temizlik işi yapmamak, sadece bebek, yaşlı veya engelli bakımında çalışmak, bir yıl ve daha uzun süredir çalışmıyor olmak olarak belirlenmiştir.

Ev işçisi kadınlara kartopu tekniği ile ulaşılmıştır (*Şekil 1. Ulaşılan Ev İşçilerinin Kartopu Yöntemine Göre Dağılımı*). Yakın çevreden tanınan anahtar kişiler aracılığı ile dokuz ev işçisi kadına uygulama öncesinde telefon ile ulaşılmış, ankete katılmak isteme durumları sorulmuş ve çalışma saatleri doğrultusunda buluşma saatleri ile buluşma günleri belirlenmiştir. Görüşme yapılan kadınların 7'si evlerinde ziyaret edilmiş, 2'si ile belediye çay bahçesinde buluşulmuştur. Çalışma saatleri doğrultusunda ayarlanan görüşmeler iki kişi ile 14.00-15.00, diğerleri ile 17.00-20.00 saatleri arasında gerçekleştirilmiştir. Öğle saatlerinde görüşülen iki kişi boş günlerinde, diğer ev işçileri ise iş çıkışında görüşmeyi kabul etmiştir. İş çıkışında görüşmeyi kabul eden kadınların görüşme öncesinde “*daha gidip yemek yapıcım*”, “*ne kadar sürecek, evden beklerler*” gibi görüşmenin kısa sürmesini talep eden cümleleri olmuştur. Fakat görüşme sırasında sıkılma belirtisi gösteren ya da görüşmenin kesilmesini talep eden olmamıştır. Yaklaşık 40 dakika süren görüşme sonrasında bir ev işçisi kadın “*daha 10 dakika oldu*” diyerek görüşmeyi sürdürmek istemiştir. Çay bahçesinde buluşulan bir kadın ile görüşme sırasında ev işçisi kadın tarafından “*sizi dertlerimle sıktım*”, “*kısa kesicem*”, “*sizi de çok tuttum*” gibi cümleler kullanılmıştır. Görüşme kabul edildikten sonra verilen yanıtların içten ve samimi olduğu, katılımcıların paylaşıma açık olduğu gözlenmiştir. Araştırma amaçlarının ve çerçevenin dışına çıkılmadan görüşme süresinin sınırlandırılmasına dikkat edilmiştir. Bu gözlemler doğrultusunda anket formu doldurulması için ön görülen süre yeterlidir.

Anket formları Başkent Üniversitesi Halk Sağlığı A.D. Arş. Gör. Dr. Gülser Doğan tarafından birebir yüz yüze yöntemle uygulanmıştır. Anket formu uygulaması öncesinde ev işçilerine araştırmanın amacı ve yararları ayrıntılı olarak anlatılmış, soruları yanıtlanmış ve sözlü olarak onamları alınmıştır. Anket formu 15-20 dakikada uygulamakta olup, görüşmeler yaklaşık 40-60 dakika sürmüştür. Görüşmeler sırasında ses kaydı alınmamış, elle kayıt tutulmuştur. Anahtar kişiler ve ön deneme yapılan kişiler, kimlik bilgilerinin gizli tutulması amacıyla kod verilerek kaydedilmiştir.

---

²Muğla Rehberi, T.C. Muğla Valiliği. [İnternet] Erişim: www.muğla.gov.tr/muğla-rehberi, Erişim Tarihi: 13.05.2017

*GD= Araştırmacı, **AK=Anahtar Kişi, ***ÖD=Ön Deneme

Şekil 1. Ulaşılan Ev İşçilerinin Kartopu Yöntemine Göre Dağılımı

Kısıtlıklar:

- Anket formu uygulaması sonunda kadınlara verilmesi planlanan bilgi notu ve broşürler tamamlanamadığı için anket uygulanan ev işçilerine ulaştırılamamıştır. Genel olarak temel ev işçilerinin işle ilgili sağlık risklerini ve korunma yöntemlerini, sigortalılık işlemlerini, şiddet, iş kazası, meslek hastalığı gibi durumlarda başvurulabilecek birimleri içeren bu broşür ve bilgi notlarının, anket yapılan ev işçisi kadınların da ihtiyaç ve talepleri gözetilerek daha sonra ulaştırılması kararlaştırılmıştır. Basılı materyaller anahtar kişi görevi görmüş olan kişiler vasıtasıyla ulaştırılacaktır.
- Anahtar kişi görevi gören kişilerin vasıtasıyla ulaşılmayan ve öncesinde bilgilendirme yapılmayan kişilerin ankete katılımını sağlamanın oldukça güç olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 1. Bir görüşme için harcanan ortalama süreler

Ulaşım gidiş-geliş	30-60dk
Anket Uygulaması	15-20dk
Bilgilendirme	10-20dk
TOPLAM	55-100dk

- Her görüşme için harcanan toplam süre çok uzun olmaktadır (Tablo 1.). Araştırma örnekleminin daha büyük bir şehirden seçilmiş olmasının buna olumsuz etkisinin olacağı düşünülmektedir. Bilgilendirme ve ulaşım için geçirilen sürelerin mümkün olduğunda verimli ve akılcı kullanımının sağlanması araştırmada ulaşılması planlanan toplam kişi sayısı açısından önemlidir.

TARTIŞMA ve SONUÇLAR

A. Sosyodemografik Bilgiler, B. Eş ile İlgili Bilgiler

Ulaşılan 13 ev işçisinin dokuzu ile görüşme yapılmış ve anket doldurulmuştur. 4 kişi araştırmaya dâhil edilme kriterlerini karşılamadığı için anket doldurulmamış, görüşme yapılmamıştır.

Anket Formu uygulaması sırasında karşılaşılan ilk sorun araştırmaya katılmayı kabul aşamasında yaşanmıştır. Ev işçilerine anahtar kişi aracılığıyla ulaşılmasına rağmen, ev işçileri korku, endişe ve dolandırıcılık şüphesiyle yaklaşmıştır. Araştırmanın amacı, kim tarafından ne için yapıldığı, ankete katılanlardan hiçbir şekilde imza ve kimlik bilgisi alınmayacağı defalarca belirtilmiştir. Fakat anket sorularının doğum tarihi ve doğum yeri bilgisi ile başlamasının tedirginliği arttırdığı görülmüştür. Bu nedenler ile daha kolay onay alınacağı ve anket sorularının daha rahat sorulacağı düşünülerek, anketin çalışma hayatı ve koşulları ile sağlık öyküsü bölümlerinin öne çekilmesi, sosyo-demografik bilgileri içeren bölümün anket formunun ilerleyen kısımlarına kaydırılması planlanmıştır (EK 1. Düzenlenmiş Anket Formu).

Anket formları, evlerine gidilerek doldurulan ev işçilerinden, görüşme dengesini bozmamak amacıyla ikram kabul edilmemiştir.

Anket formu uygulanan 9 ev işçisi doğum yerleri ilçe ve köy olup tamamı Muğla'nın Ortaca ilçesinde ve çevre köy/mahallelerde yaşamaktadır. Ev işçilerinin yaşları ortalaması 46,11(±2,435)'dir. Yaşları en küçük 35, en büyük 56 olarak değişmektedir. Araştırmaya katılan kadınların doğum tarihlerini nüfus cüzdanlarına bakmadan net bir şekilde hatırlayamadıkları gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan işçilerin 1'i okuryazar değilken, 5'i ilkokul mezunu, 2'si ortaokul mezunu 1'i de lise mezunudur. Medeni durumlarını ise; 6 kişi evli, 2 kişi boşanmış ve 1 kişi dul olarak belirtmiştir. Halen evli olan ev işçilerinin eşlerinin eğitim durumu ise; 1 kişi diplomasız okuryazar, 2 kişi ilkokul mezunu, 1 kişi ortaokul mezunu, 2 kişi lise mezunu şeklindedir.

Evli olduğunu belirten bir ev işçisi kadın hanedeki toplam kişi sayısı sorulduğunda *“Kocam öldü, eski kocamla tekrar beraber yaşıyoruz, çünkü biliyorsunuz yalnız yaşamak kadın olarak çok zor. Geçinmek çok zor... Çok laf oluyor. İş bulamıyorum. Yanlış anlama ablam, o yüzden beraber yaşıyoruz.”* şeklinde açıklama yapmıştır.

C. Doğurganlık Bilgisi

Hamilelik bilgisine ilişkin sorularda kendiliğinden ve isteyerek düşük sayıları, ev işçileri tarafından açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yanıtlamada herhangi bir sorun yaşanmamıştır. 9 ev işçisi kadının 5’i hamileliği sırasında 12. hafta ve sonrasına çalıştığını belirtmiştir.

D. Sosyoekonomik Durum

Araştırmanın amacı anlatılırken bahsi geçen “sigortalılık” durumunun, sorgulanıp sorgulanmayacağı ve herhangi bir resmi kuruma bildirilip bildirilmeyeceği birden fazla ev işçisi kadın tarafından “*öyle bir durumda araştırmayı kabul etmeyeceğini belirterek*” sorgulanmıştır. Ulaşılan bilgilerin şikâyet şeklinde ya da resmi kurumlara kimlik bilgileriyle bildirilmeyeceği, sadece bilimsel amaçlı kullanılacağı ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Bu açıklamalar doğrultusunda araştırmaya katılmayı reddeden olmamıştır.

Nasıl harcayacağınıza tek başınıza karar verebildiğiniz paranız var mı sorusuna 6 kişi evet var yanıtı vermiştir. Evet yanıtı veren 56 yaşında ve 25 yıldır bu işi yapan ev işçisi bir kadın “*eskiden yoktu ama istediğim gibi harcayabildiğim param şimdi var, yaşlanınca sözüm geçiyor artık, eskiden ne çok dayak yedim yaşlanınca değişti*” diye belirtmiştir.

Ev işçilerinin farklı alanlarda sosyal olaylarla da mücadele ettikleri gözlenmiştir. Bir ev işçisi, eski esinin 10 yaşındaki oğlunun velayetini aldığını ve onu geri almak için ne yapması gerektiğini bilmediğini paylaşmıştır. Sosyoekonomik durumu nedeniyle kendini oldukça güçsüz ve çaresiz hissettiği görülmüştür. “*Hiç gücüm yok, bilgim yok, ne yapacağımı bilmiyorum. İyi çocuk yetiştirmek istiyorum. Babası bakamıyor. Bir görseniz üstü başı pis ve aç kalıyor oğlum. Bir kurumdan geldiler, eve baktılar, çocuğumu babasına verdiler. Benim annem babam da iyi insanlar olsalardı ben de iyi olurum. Psikolojim bozuk, çok güçsüzüm.*”

E. Çalışma Hayatı ve Koşulları

Ev işçisi olarak çalışma nedenleri sorulduğunda “*Okuryazar olmadığım için*”, “*Alıştığım için*”, “*Hayat şartları bunu gerektirdi. Okumadım. Genç olsaydım kasiyer olarak çalışırdım.*”, “*Başka iş yok!*”, “*Daha kolay, karışanım yok, eşim otellerde çalışmama izin vermiyor.*”, “*Başka iş bulamadım.*”, “*Karın doyurmak için, başka iş yok.*”, “*Esim hastaydı çalışmam gerekti, kendi isimin patronu gibiyim, kendime ve çocuklarıma vakit ayırabiliyorum bu şekilde...*”, “*Başka iş bulamadım.*” şeklinde cevaplar alınmıştır.

Yaptıkları işi daha ne kadar sürdürmeyi düşündükleri sorulduğunda ev işçileri “*daha çalışamam*”, “*çok yoruluyorum ellerim uyuşuyor, sinir sıkışması oldu*”, “*belim sakatlandı, yaşlandım*” gibi yanıtlar vermişlerdir. Çalışmayı düşündükleri süre ortalama 2,5 ($\pm 0,43$) yıldır. Bu sürenin emeklilik yaşı göz önünde bulundurulduğunda çok düşük olduğu görülmektedir. Yönelik soru ve muayene olmamasına rağmen yıpranma ve tükenmişliğin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Gün içinde çalıştıkları süre ortalaması 8,65 ($\pm 0,44$)’dir fakat “*İş bitene kadar... Bitmeyince, abla git diyene kadar çalışıyorum bazen 8-9 oluyor.*” Şeklinde yanıtlar da alınmıştır. Ev işçilerinin formel bir düzende, yazılı bir iş anlaşmasına bağlı olmamasının, çalışma saatlerinin esnemesine, düzensiz ve belirsiz olmasına neden olduğu gözlenmiştir. İstenildiği gibi düzenlenebilen çalışma saatlerinin, aynı zamanda ev işçisinin kendi evi ve aile hayatına daha fazla zaman ayırmasını sağladığı ve bu iş kolunun seçimi nedenlerinden olduğu bazı ev işçileri tarafından belirtilmiştir.

Çalışılmayan gün sayısı sorusunun, haftada kaç gün çalışıyorsunuz sorusu ile paralel bir sonuç verdiği için anket formundan çıkarılması, yerine hastalık durumunda çalışıp çalışmadıkları (hastalık izni), son 5 yılda kaç gün tatile gittikleri, izin/boş günlerinde ne gibi sosyal aktiviteler yaptıkları gibi soruların eklenmesi uygun olacaktır.

Çalışma ortamında hiç şiddete maruz kaldınız mı sorusuna direkt sorulduğu şekliyle yanıt alınamamıştır. Bunun üzerine soru alt başlıklar altında açıklanarak yöneltilmiştir. “*Bir eşya kaybolduğunda sizi suçladıkları oluyor mu, üstten bakma, küçük görme oluyor mu, hiç hakaret eden, kötü sözler söyleyen oldu mu, size vuran oldu mu, hiç istemediğiniz bir olay başınıza geldi mi*” gibi sorular yöneltilmiştir. Genel olarak tüm kadınların ilk soruya cevabı “*öyle bir şey olsa zaten bir daha o eve gitmem*” şeklinde olmuştur. Zaten güvenilecekleri ve tanıdıkları vasıtasıyla buldukları evlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Sorular ayrıntılı bir şekilde sorulduğunda ise bir kadın yaşadığı bir olayı anlatmıştır; “*Çalıştığım evde bir eşya kayboldu bunun üzerine ev sahibi beni suçlayıp, bağırды, hakaret etti, şimdi söyleyemiyorum çok kötü laflar etti, ben de ne evlere giriyorum çıkıyorum hırsız olsam senin eşyana mı kaldım dedim, bir daha da o eve gitmedim, salak! kadın.*”. Sorunun alt başlıklar halinde sorulması ve “*evlere temizlik için giden bahsettiğim olayları yaşayan bir arkadaşınız oldu mu?*”, sorusunun eklenmesinin tamamlayıcı olacağı düşünülmüştür.

Başka bir kadın ise yaşadığı bir taciz olayını paylaşmıştır; “*bir kere şöyle bir olay olmuştu, adamın biri kim olduğu lazım değil, eve girdim beni sıkıştırdı, elledi falan, sen bu kadar bil*

canım anlatılmaz şimdi, küçüksün gerek yok...". Bu durum karşısında ne yaptığı sorulduğunda ise oradan hemen ayrıldığını, bir daha o eve temizliğe gitmediğini, hiçbir yere şikayet etmediğini ve küçük ilçede hemen duyulacağı korkusu olduğunu belirtmiştir.

Ankete katılan ev işçilerin sekizinin herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna primlerinin yatırılmadığı belirtilmiştir. Fakat 6 kişinin sağlık sigortası eşleri veya diğer aile bireyleri üzerinden işlemektedir. İşveren tarafından ev işlerinde çalışan işçilere sigorta yapılması gerektiğini bilip bilmedikleri sorulduğunda *"nasıl olacak keşke yapılırsa", "birkaç iş yerinden öğren de yaptıralım dediler ama bir işveren yaptırsa ne olacak ki", "nasıl sigortalı olucam ki"* diye cevaplar verilmiştir. Görüşme yapılan tüm ev işçisi kadınlar bu konuda bilgi almak istediğini açıkça belirtmiştir. Dağıtılması planlanan broşür ve bilgi notlarının çok yararlı olacağı düşünülmektedir.

Çalışma ortamındaki risklere yönelik sorularda neredeyse tüm ev işçilerinin riskli kabul edilen davranışları sergiledikleri bilgisi alınmıştır. *"Bazı yerlerde illa çıkacaksın diyorlar o zaman napacaksın, illa çıkıyorum ama ev sahibine bağlı bazı yerlerde fantamı alıyorlar, elmamı soyup getiriyor, ye diyorlar. Ben Fantayı çok severim biliyorlar. Çıkma orası da pis kalsın diyorlar, sen çok yoruluyorsun akşama kadar iş diyorlar, işte ne derlerse onu yapıyorum"* Kişisel koruyucu donanım kullanımı konusunda alışkanlık ve bilgi eksikliğine bağlı davranışlar sergilendiği gözlenmiştir. Birden çok ev işçisi tarafından *"alın desem alırlar. Kullanmam lazım de mi? Ama zor oluyor o şekilde çalışmak, alışmadım ki"* şeklinde yanıt alınmıştır. Görüşülen neredeyse hiçbir ev işçisi kadın kişisel koruyucu donanım kullanmamaktadır. Hepsi işe özel giysi götürdüklerini ve her seferinde yıkadıklarını belirtmişlerdir. İş yaparken kullanılan terlik ayakkabı ise çoğunlukla ev sahibinin kullan diye verdiği ya da ortak kullanımda dışarıda olan ayakkabı/terliklerdir.

Çalışma alanında yapılan riskli işlere dair sorular değerlendirildiğinde eklemeler ve değişiklikler yapılması uygun görülmüştür. Ağır eşyaların itilmesi, apartman merdivenlerini yıkama/silme, 2 saatten fazla ayakta/sabit pozisyonda çalışma, maskesiz halı/kilim çırpma gibi maddelerin eklenmesi ve ağır kaldırmanın 10kg, mola vermeden çalışmanın 4-5 saat olarak değiştirilmesi planlanmıştır.

Çalışma alanına dair soruların tamamı yakınında süre aralığı belirtilmesine rağmen anket uygulaması sırasında dikkate alınmayarak cevaplandırıldığı gözlenmiştir. Sorular genel sorulduğunda evet yanıtı alınan tüm sorulara 1 yıl içinde diye sorulduğunda hayır olmadı

yanıtı alınmıştır. Bu sorularda süre vurgusunun yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca kullanılan temizlik malzemeleri, kullanılan yerlere (banyo/tuvalet, halı/koltuk, yüzey, camlar, mutfak) göre gruplandırılarak sorulmuştur. Anket formunda bu sorular bulunmamakta olup, diğer anket soruları tamamlandıktan sonra ek sorular ile bilgi alınmıştır (Tablo 2). Araştırma sırasında kullanılacak anket formuna bu soruların da eklenmesi uygun olacaktır (EK 1. Düzenlenmiş Anket Formu). Bir ev işçisi çamaşır suyu ve diğer kimyasalları karıştırdığını belirtirken diğerleri böyle bir şey yapmadığını belirtmiştir. Genel olarak temizlik işçilerinin benzer malzemeleri kullandıkları gözlenmiştir. Ev sahibinin isteğine bağlı olarak bazı evlerde sadece sirke, limon, Arap sabunu ve karbonat ile temizlik yapıldığı bu evlerde bazen banyo için sulandırarak çamaşır suyu kullanıldığı belirtilmiştir. Tüm ev işçileri çamaşır suyunu, sıcak su kullanarak sulandırmakta ve kimyasallarla eldivensiz temas ettiğini belirtmektedir. Genel sorular arasında lavabo açıcı, oda spreyi, gümüş parlaticısı kullanımı ile evsel atıkların yönetimine dair soru sorulmadığı fark edilmiştir. Ayrıca temizlik sırasında kullanılan malzemeler ve market dışı yerlerden (aktar, internet...) alınıp kullanılan kimyasallar ayrıntılı sorgulanamamıştır. Bu nedenle taşınan toplam kimyasal yük belirlemesi mümkün görülmemektedir. Gerekliliği tartışılacaktır.

Ayrıca ev işçilerinin kendi evlerinde hangi kimyasalları kullandıkları ve hangi risklerle çalıştıkları da hastalıkların ve semptomların işle ilişkilendirilebilmesi için göz önünde bulundurulmalıdır. Mevcut anket içinde bu sorular yer almamaktadır.

Tablo 2. Ev işçilerinin temizledikleri yerlere göre kullandıkları malzemeler

Kullanılan yer	Kullanılan malzeme
• Banyo, tuvalet	Domestos, Cif, Porçöz, Mr Muscle
• Halı, koltuk	Arap sabunu, sirke, bulaşık deterjanı, sirke
• Yüzey	Yüzey temizleyici, Mark, Cif, Arap sabunu, ahşap temizleyici
• Camlar	Sirke, bulaşık deterjanı; Pril, Pronto,
• Mutfak	Yağçöz, çamaşır suyu; Domestos

F. Sağlık Öyküsü

Yapılan işin fiziksel güç ve sağlığa bağlı oluşunun görüşülen ev işçisi kadınların sağlıklı olması beklentisi yaratmaktadır. Bununla birlikte “algılanan sağlık” sorusunda ev işçilerinin 2’si kötü, 3’ü orta ve 4’ü iyi cevabını vermiştir. 2 kişi diyabet hastası olup, 3 kişinin ellerinde sinir sıkışması, 1 kişide guatr ve hipertansiyon, 1 kişide anemi ve astım başlangıcı bulunmaktadır. Astım başlangıcı olduğunu söyleyen bir ev işçisi durumunu

“doktor bu çamaşır sularından astım olmuşsun dedi bazen nefessiz kalıyorum, ama geçer demi daha başlangıcıymış” şeklinde anlatmıştır.

Aşı sorgulamasında ise ev işçilerinin neredeyse hiç birinin Hepatit A aşısı ile ilgili bilgisinin olmadığı çoğu zaman Hepatit B aşısı ile karıştırdıkları gzleniştir. Dolayısıyla soru cevabı 3 kişide hayır ve 6 kişide bilmiyorum olarak işaretlenmiştir. Hepatit B aşısı olan kişi sayısı ise 2’dir. Fakat genel olarak sarılık aşısı diye sorulsa bile aşı ile ilgili farkındalık olmadığı görülmüştür.

Sağlık şikâyetlerine yönelik sorularda ise öncelikli yakınmanın ergonomik kaynaklı kas iskelet sistemi yakınmaları olduğu gözlenmiştir. 3 kişi sinir sıkışması ve ellerde uyuşma yakınması tariflerken 2’si bu nedenle operasyon geçirdiğini belirtmiştir.

G. İşle İlgili Eğitim ve Bilgi Durumu

İşle ilgili eğitim aldığını belirten 3 kişinin bu eğitimleri daha önce çalıştıkları havaalanı, okul ve otellerde aldıkları belirtilmiştir. Daha önce kurumsal bir iş yerinde çalışmayan işçilerin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim alma şansının olmadığı görüşmeler sırasında ev işçisi kadınlar tarafından da *“eğitimi kim verecek ki”*, *“nerden olacak ki”* şeklinde belirtilmiştir.

“şiddete uğradığınızda başvurmanız gerektiğini biliyor musunuz” sorusuna görüşülen tüm ev işçileri evet, polise şeklinde yanıt vermiştir. Sorunun *“şiddete uğramanız durumunda polis dışında yardım alabileceğiniz yerleri biliyor musunuz”* şeklinde düzenlenmesi daha uygun olacaktır.

Form No _____

Tarih ___/___/___

EK 2. Anket Formu**ANKARA'DAKİ BAZI EV İŞÇİSİ KADINLARIN
İŞLE İLGİLİ SAĞLIK ve SOSYAL RİSKLERİNİN İNCELENMESİ, 2017**

Bu araştırma (KA17/130) Başkent Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Araştırma Kurulu ve Etik Kurulunun 07/06/2017 tarih ve 17/47 sayılı kararı ile izni çerçevesinde yapılmaktadır.

Forma adınızı, soyadınızı, TC kimlik numaranızı ya da kimliğinizi belirten herhangi bir bilgi yazılmayacaktır. Toplanan veriler bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacaktır. Araştırmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Dr. Gülser DOĞAN
BÜ Halk Sağlığı A.D.

Prof. Dr. Ayşe AKIN
BÜ Halk Sağlığı A.D.

A. ÇALIŞMA HAYATI

1. Kaç yıldır bu tür işleri yapıyorsunuz? _____
2. Bu tür işlerde çalışma sebebiniz nedir? _____
3. Ne kadar süreyle daha bu tür işlerde çalışmayı düşünüyorsunuz? _____
4. Başka tür bir iş yapmayı tercih eder misiniz?
  1. Hayır
  2. Evet 2a _____
5. Şuan yapmakta olduğunuz iş dışında gelir getirici başka bir işte daha çalışıyor musunuz?
  1. Hayır
  2. Evet, 2a _____'de çalışıyorum.
6. Daha önce başka bir işte çalıştınız mı?
  1. Hayır
  2. Evet, 2a Çalıştığım yerler; _____
7. (Evet, ise) Daha önce çalıştığınız işi/işleri bırakma sebebiniz/sebepleriniz neydi? _____
8. Kendi evinizdeki ev işlerini genellikle kim yapar? (*Birden fazla şık işaretlenebilir.*)
  1. Ben
  2. Çocuklarım
  3. Eşim
  4. Diğer 4a _____
9. Dışarda çalıştığınız süre dışında genellikle kendi evinizin işleri (*temizlik, çamaşır, ütü, yemek, çocuk bakımı, ödevleri gibi*) için **günde** ne kadar süre harcıyorsunuz?
  1. 30dk ve daha az
  2. 31dk-60dk
  3. 61-2 saat
  4. 2-4 saat arası
  5. 4 saat ve daha fazla
  6. Diğer
10. Aldığınız ücret dışında ev sahibi, belediye, dernek, vakıf ya da başka bir yerden size yapılan yardımlar var mı? (*kıyafet, yiyecek, ekstra para, çocuk okul masrafları vb.*)
  1. Hayır
  2. Evet, 2a _____ den, 2b _____ yardımı alıyorum.
11. Genellikle işe nasıl gidip geliyorsunuz? (*Birden fazla şık işaretlenebilir.*)
  1. Yürüyerek
  2. Toplu taşıma ile (*Otobüs, Dolmuş, Minibüs, Metro, Ankaray*)
  3. Kendi Arabamla
  4. Motosiklet ile
  5. Diğer 5a _____
12. Genellikle işe gitmeniz yaklaşık ne kadar sürüyor?
  1. 10dk ve daha az
  2. 11-30dk
  3. 31dk- 1 saat arası
  4. 1 saat ve daha fazla
13. Genellikle iş gidip gelirken kaç araç değiştiriyorsunuz? _____
(*Tek araç ile gitme →1, yürüyerek gitme →0 yazılacaktır*)

14. **Son bir yılda** ortalama **haftada kaç gün** çalışıyorsunuz? _____ gün
15. **Son bir yılda günde** ortalama kaç **saat** çalışıyorsunuz? _____ saat
Sabah _____ Akşam _____ (İşe Başlangıç-Bitiş Saati)
16. Bir iş gününüzde çalışma saatleri arasında toplam ne kadar süreyle mola (yemek, dinlenme, sigara, tuvalet, soluklanma arası, telefonla görüşme...) veriyorsunuz?
1. 30dk ve daha az
2. 31dk-1saat
3. 61dk-2 saat arası
4. 2 saat ve daha fazla
17. **Son 5 yılda** kaç kez 10 gün ve daha fazla süreli tatile gittiniz? (eviniz olmayan bir yerde ve sadece dinlenme gezme amaçlı, daha az süreli gidildi ise ayrıca belirtilecektir.)
1. Hiç
2. 1 kez
3. 2 kez
4. 3 kez
5. 4 kez ve daha fazla
6. Diğer 6a _____
18. Boş günlerinizde dinlenme ve eğlenme amaçlı kendiniz için ne yaparsınız? (birden fazla şık işaretlenebilir)
1. TV izlerim
2. Kitap okurum
3. Komşularıma giderim
4. Spor, yürüyüş yaparım
5. Güne giderim
6. Arkadaşlarımla kafeye giderim
7. Sinemaya giderim
8. Diğer 8a _____
19. **Son 1 yıl** düşünüldüğünde, genel olarak çalıştığınız tüm yerlerde **1 haftada** hangi işleri ne sıklıkla yapıyorsunuz?

	Hiç	1-2 Gün	3-4 Gün	5-6 Gün	7 Gün
1. Cam silme					
2. Bulaşık yıkama (makine boşaltıp doldurma, elde yıkama)					
3. Çamaşır yıkama (makine boşaltıp doldurma, çamaşır asma, elde yıkama)					
4. Ev için alışveriş					
5. Temizlik (toz alma, süpürme, silme)					
6. Temizlik (koltuk, halı silme)					
7. Ütü					
8. Çocukları okula götürüp, getirme					
9. Yemek yapma					
10. Çocuk-bebek bakımı					
11. Yaşlı bakımı					
12. Diğer 12a _____					

20. Aşağıdakilerden hangileri, temizlik yaparken kendinizi korumanız için **işveren tarafından** size veriliyor ve hangilerini kullanılıyorsunuz?
(Kendiniz getiriyor ve kullanılıyorsa ayrıca belirtiniz.)

	Verilme Durumu		Kullanılma Durumu	
	Hayır	Evet	Hayır	Evet
1. Eldiven (bulaşık eldiveni, temizlik eldiveni...)				
2. Maske				
3. İş gözlüğü				
4. İş elbisesi (sadece iş yaparken kullanılan)				
5. Kaymaz kapalı terlik, ayakkabı				
6. Krem (el, kol vb. kuruma çatlama için)				
7. Diğer 7a _____				

21. **Son 1 yılda** çalıştığınız yerlerde aşağıdakilerden hangilerini yapıyorsunuz? (*Birden fazla sık işaretlenebilir. Hepsi tek tek sorulacaktır*)

	Evet	Hayır
1. Ağır kaldırma (10 kg ve daha fazla) (<i>dolap, karyola, çöp, çocuk, yaşlı vb.</i>)		
2. Ağır eşyaları itme, çekme, kaydırma (<i>dolap, karyola, çöp vb.</i>)		
3. Mola vermeden 4-5 saatten fazla çalışma		
4. Yüksek yerlere çıkma (<i>cam silme, perde takma, vb. nedenler ile</i>)		
5. Eller omuz hizasının üstünde çalışma (<i>perde takma, dolap temizliği vb.</i>)		
6. Elde bez sıkma (<i>yer temizliği bezi, çamaşır yıkarken vb</i>)		
7. Aynı pozisyonda çalışma, aynı hareketi tekrarlama (<i>koltuk, halı, yer silerken vb.</i>)		
8. Diz üstünde çalışma, eğilerek çalışma (<i>yer silerken vb.</i>)		
9. Uzun süre ayakta durma		
10. Halı çırpma, dövme, silkeleme		
11. Merdiven yıkama, silme		
12. Sprey temizlik malzemesi kullanma		
13. Farklı temizlik malzemelerini karıştırma		
14. Diğer 14a _____		
15. Hiç birini yapmıyorum.		

22. Temizlik yaparken hangi kimyasal ürünleri kullanırsınız? (*marketten, aktardan alınan paketli ya da açık tüm ürünler, söylendiği şekilde yazılacaktır*)

	Kullanılan ürünler
1. Banyo temizliği	
2. Tuvalet temizliği	
3. Zemin yüzey, mermer, parke temizliği	
4. Halı koltuk temizliği, silme	
5. Pencere, cam silme	
6. Mutfak temizliği	
7. Oda kokusu sprey ürünler	
8. Diğer 8a _____	

23. **Son bir yılda** çalıştığınız yerde veya işe gidip gelirken **kaza** geçirdiniz mi?

1. Hayır (26. Sorudan devam ediniz.)	
2. Evet	2.1.Yanma, Haşlanma (<i>Ütü, Su, Yemek Yaparken</i>)
	2.2.El, parmak ve diğer vücut bölümlerinin kesilmesi, çizilmesi
	2.3.Kayma, Düşme (<i>aynı seviyeden</i>), Çarpma, Üzerine Eşya Düşmesi,
	2.4.Yüksekten düşme
	2.5.Kesici delici cisim batması
	2.6.Elektrik Çarpması
	2.7.Zehirlenme (<i>Kimyasal Madde Karıştırarak, kimyasal buharları</i>)
	2.8.Trafik Kazası
	2.9.Diğer 2.9a _____

24. (Evet, ise) Kaza durumunda ne yaptınız? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
1. Hiçbir şey yapmadım
  2. Pansuman yaptım (Sağlık personeli olmadan)
  3. Hekim ya da sağlık memuru tarafından tıbbi müdahale gerekti (dikiş atılması, büyük pansuman, alçıya alma gibi)
  4. Hastanede yatarak tedavi olmam gerekti.
  5. Ameliyat olmam gerekti.
  6. Kalıcı organ eksikliği, uzuv kaybı gerçekleşti.
  7. Diğer 7a _____
25. 23. Soruda belirttiğiniz olayın nedeni size göre nedir? (Birden fazla iş kazası geçirimli ise, son kaza düşünülerek cevaplanacaktır. Birden fazla şık işaretlenebilir.)
1. Dikkatsizlik
  2. İşyerinin ihmali-güvenlik önlemlerinin yetersizliği
  3. İşyeri güvenliğiyle ilgili bilgi yetersizliği
  4. Kendi ihmali-güvenlik önlemlerine uymamam
  5. Yorgunluk
  6. Diğer 6a _____
26. **Son bir yılda** çalıştığınız yerde veya işe gidip gelirken, **neredeyse kaza (ramak kala olay)** geçirmek üzere olduğunuz ama yara almadan atlattığınız oldu mu? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)

1. Hayır	
2. Evet	2.1.Yanma, Haşlanma (Ütü, Su, Yemek Yaparken)
	2.2.Kesici delici cisim batması
	2.3.Kayma, Düşme (aynı seviyeden), Çarpma, Üzerine Eşya Düşmesi
	2.4.Yüksekten düşme
	2.5.El, parmak ve diğer vücut bölümlerinin kesilmesi, çizilmesi
	2.6.Elektrik Çarpması
	2.7.Zehirlenme (Kimyasal Madde Karıştırarak, kimyasal buharları)
	2.8.Trafik Kazası
	2.9.Diğer 2.9a _____

27. **Son 1 yılda** çalışma ortamında hiç istemediğiniz bir olaya, şiddete maruz kaldınız mı? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)

1. Hayır	
2. Evet	2.1.Evde bir şey kaybolduğunda sizi suçlama
	2.2.Yaptığınız işi beğenmeme, üstten bakma, aşağılama, küçük görme (söz veya beden diliyle)
	2.3.Hakaret etme
	2.4.Sözle sizi rahatsız edecek cinsel içerikli şeyler söyleme (sözlü taciz)
	2.5.Vurma, itme, tokat atma... (Fiziksel Şiddet)
	2.6.Diğer 2.6a _____

B. SAĞLIK ÖYKÜSÜ

28. Boyunuz _____ cm Kilonuz _____ kg
29. Sigara kullanıyor musunuz?
1. Hayır
  2. Evet, 2a _____ yıl, 2b günde _____ adet
  3. Bıraktım 3a _____ yıl önce
30. Alkol kullanıyor musunuz?
1. Hayır
  2. Evet
31. Hepatit A/ sarılık aşınız var mı?
1. Hayır
  2. Evet
  3. Bilmiyorum
32. Hepatit B/ sarılık aşınız var mı?
1. Hayır
  2. Evet 2a _____ doz
  3. Bilmiyorum

33. En son ne zaman Tetanos aşısı oldunuz?
 1. Hiç olmadım 2. Son 5 yıl içinde oldum.
 3. 5 yıldan önce oldum 4. Bilmiyorum
34. Son 3 yıl içinde hiç Akciğer grafisi (Akciğer filmi) çektirdiniz mi?
 1. Hayır 2. Evet
35. Son **1 yılda** aşağıdaki şikâyetlerden hangileri sizde oldu ve belirtmek istediğiniz herhangi bir sağlık şikâyetiniz var mı? (*Birden fazla şık işaretlenebilir.*)

		VAR	YOK
1.	Şikâyetim yok.		
2.	Balgamlı öksürük		
3.	Nefes darlığı		
4.	Burun boğaz tahrişi, yanma, aşınma		
5.	Çarpıntı		
6.	İshal veya kabızlık		
7.	Mide rahatsızlığı		
8.	Sabah tutulması		
9.	Ağrı		
	9.1. El/El Bileği Ağrısı		
	9.2. Bacak/ Diz Ağrısı		
	9.3. Kol/ Omuz/ Dirsek Ağrısı		
	9.4. Ayak/ Ayak Bileği Ağrısı		
	9.5. Sırt Ağrısı		
	9.6. Bel Ağrısı		
	9.7. Boyun Ağrısı		
9.8. Baş Ağrısı			
10.	Karıncalanma uyuşma		
11.	Varis		
12.	Parmak uçlarında geçmeyen beyazlık		
13.	Ellerde ciltte döküntü, kaşıntı, kuruluk, parmak uçlarında tahriş		
14.	Göz tahrişi yanma aşınma		
15.	Uyku bozukluğu		
16.	İştahsızlık		
17.	Diğer 10a		

36. Doktora gitmenizi gerektirecek sürekli (kronik) bir hastalığınız var mı?
 (*Anemi (B12 ve demir eksikliği), astım, kronik bronşit, alerji hastalıkları, hepatit, karpal tünel, beyaz/mavi ya da ölü parmak hastalığı, mantar enfeksiyonu, el dermatiti (egzema), şeker hastalığı, yüksek tansiyon, mide barsak hastalığı, ...*)
 1. Hayır 2. Evet 2a _____

37. (*Algılanan Sağlık Ölçeği*)
 Genel olarak değerlendirdiğinizde sizce sağlığınız nasıldır?
 1. Çok iyi 2. İyi 3. Orta 4. Kötü 5. Çok Kötü

C. SOSYODEMOGRAFİK BİLGİLER

38. Doğum Tarihi:(Ay/Yıl) ____/____
39. Öğrenim durumunuz nedir? (*En son tamamlanan okul belirtilecektir.*)
 1. Okur-yazar değil 4. Ortaokul (*İlköğretim*) 6. Üniversite
 2. Okur-yazar (*Diplomasız*) 5. Lise 7. Diğer 7a _____
 3. İlkokul
40. Doğum Yeri:
a. Büyükşehir	c. İlçe-Kasaba

- 1a _____ b. İl _____ d. Köy _____
41. Ankara'da nerede yaşıyorsunuz? (Son 6 aydır yaşanan İlçe VE Mahalle) _____
42. Ne kadar süredir Ankara'da yaşıyorsunuz? _____ yıl
43. Ankara'ya başka bir yerden mi geldiniz?
1. Hayır 2. Evet 2.1 Yurtiçinden 2.1a _____ şehir
2.2 Yurtdışından 2.2a _____ ülke
44. Hanedeki Toplam Kişi Sayısı: (Anket yapılan kişi dâhil) _____ kişi
45. Medeni durumunuz nedir?
1. Bekar 3. Boşanmış
2. Evli (Nikahlı, İmam nikahlı, Beraber yaşıyor) 4. Dul
5. Ayrı yaşıyor

D. EŞ İLE İLGİLİ BİLGİLER (Nikahlı evli, imam nikahlı ve beraber yaşayanlara sorulacaktır.)

46. Eşinizin öğrenim durumu nedir?(En son tamamlanan okul belirtilecektir.)
1. Okur-yazar değil 4. Ortaokul (İlköğretim) 7. Diğer 7a _____
2. Okur-yazar (Diplomasız) 5. Lise
3. İlkokul 6. Üniversite
47. Eşinizin mesleği nedir? _____
48. Eşiniz şuan bir işte çalışıyor mu?
1. Hayır
2. Evet, 2a _____'de çalışıyor. **(E Bölümünden devam ediniz.)**
49. (Hayır, ise) Eşinizin çalışmama neden veya nedenleri nelerdir?(Birden fazla şık işaretlenebilir.)
1. İş arıyor/işsiz 5. Engelli/ hasta
2. Yeni işe başlayacak 6. Askere gidecek, askerde
3. Öğrenci, okulu yeni bitirdi 7. Yaşlıya bakıyor
4. Emekli 8. Diğer 8a _____
50. (Hayır, ise) Eşiniz ne kadar süredir çalışmıyor? _____
51. (Hayır, ise) Eşiniz iş arıyor mu?
1. Hayır 2. Evet 3. Bilmiyorum

E. DOĞURGANLIK BİLGİSİ

52. Hiç gebe kaldınız mı?
1. Hayır, **(55. Soruyu yanıtladıktan sonra, F Bölümünden devam ediniz.)**
2. Evet
a. Gebelik sayısı _____	d. Kendiliğinden düşük sayısı _____
b. Doğum sayısı _____	e. İsteyerek düşük sayısı (küretaj) _____
c. Yaşayan çocuk sayısı _____	
53. Gebeliğiniz süresince çalıştığınız oldu mu?
1. Hayır 2. Evet, 2a _____ gebelik haftasına kadar çalıştım.
54. Gebeliğiniz süresince doğum öncesi bakım aldınız mı?
1. Hayır 2. Evet, 2a _____ kere
55. Gebelikten korunmak için herhangi bir yöntem kullanıyor musunuz?
1. Hayır 1a (Neden?) _____
2. Evet 2a (Hangi yöntem ile?) _____

56. Siz isteyken **10 yaşından küçük** çocuklarınıza kim bakıyor veya baktı? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
1. Çalışmadım kendim 3. Büyükanne/büyükbaba 6. Büyük çocuk

- baktım. 4. Kreş-yuva 7. Yalnız kalıyorlar
2. Eşim 5. Komşu 8. Diğer 8a _____

F. SOSYOEKONOMİK DURUM

57. Bu işi yaparken şuan sosyal güvenlik kurumuna (sosyal sigorta/SGK) bağlı mısınız?

1. Hayır

2. Evet	2.1 SSK
	2.2 BAĞ-KUR
	2.3 Emekli Sandığı
	2.4 Diğer 2.4a _____

58. (Evet, ise) Sosyal sigorta primlerinizi kim ödüyor?

1. Kendim 3. Eşim, diğer aile bireyleri
2. İşveren 4. Diğer 4a _____

59. Şuan herhangi bir sağlık güvenceniz var mı?

1. Hayır 2. Evet 2a _____

60. Bir ayda elinize geçen toplam para ihtiyaçlarınızı karşılamada size göre yeterli mi?

1. Yeterli 2. Kısmen yeterli 3. Yetersiz 4. Fikrim yok

61. Gelirinizi istediğiniz gibi harcayabiliyor musunuz yoksa, gelirinizin tamamını ya da bir kısmını başka kişilere (eşinize veya ailenize) vermek zorunda mısınız?

1. Nasıl harcayacağıma kendim karar veririm
2. Bir kısmını vermek zorundayım
3. Tamamını vermek zorundayım

62. Haneye getirdiğiniz gelir diğer aile üyelerinin katkısından daha mı fazla, daha mı az yoksa diğer aile bireylerinin katkısıyla hemen hemen aynı mı?

1. Ailede benden başka geliri olan yok
2. Daha fazla
3. Daha az
4. Hemen hemen aynı

63. (Evde Karar Alma Ölçeği)

1. Başlıca ev eşyalarının alınmasında kararı genellikle kim verir?

1. Ben 2. Eşim 3. Ben ve eşim 4. Başka biri

2. Evin günlük ihtiyaçlarının alınmasında kararı genellikle kim verir?

1. Ben 2. Eşim 3. Ben ve eşim 4. Başka biri

3. Aile ve akrabaları ziyaret etme konusunda genellikle kim karar verir?

1. Ben 2. Eşim 3. Ben ve eşim 4. Başka biri

G. İŞLE İLGİLİ EĞİTİM ve BİLGİ DURUMU

64. İlk Yardım, Genel Sağlık Bilgisi, İş Sağlığı ve Güvenliği, Meslek Hastalıkları, Çalışma Şartları ve Çalışanların Hakları gibi konularda hiç eğitim aldınız mı?

1. Hayır 2. Evet, 2a _____ eğitimi aldım.

65. (Evet, ise) Eğitimi nerede aldınız?

1. İş yeri 4. Belediye
2. Sendika 5. Diğer 5a _____
3. Üniversite

66. 5510 Sayılı Sigorta Kanuna göre ev işlerinde çalışanlara günlük çalışma süresine göre işveren tarafından sigorta yapılması gerektiğini biliyor musunuz?

1. Hayır 2. Evet

67. Ücret, sigorta gibi nedenlerle haksızlığa uğrarsanız nereye başvurmanız ve ne yapmanız gerektiğini biliyor musunuz?

1. Hayır 2. Evet 2a _____

68. İş kazası geçirmeniz ya da işle ilgili hastalık/meslek hastalığı gelişmesi durumunda nereye başvurmanız gerektiğini biliyor musunuz?

1. Hayır 2. Evet 2a _____

69. Şiddete uğramanız durumunda polis dışında nerelerden yardım alabilirsiniz biliyor musunuz?

1. Hayır 2. Evet 2a _____

H. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME

70. Sizinle bugün konuştuğumuz konularda daha ayrıntılı bir görüşme yapılmasını kabul eder misiniz?

1. Hayır

2. Evet

TELEFON NO: _____

İ. KARTOPU

71. Sizin gibi evde temizlik işi yapan tanıdığınız ve anket uygulamak için ulaşabileceğimiz kimse var mı?

1. İsim:

TELEFON NO: _____

2. İsim

TELEFON NO: _____

3. İsim

TELEFON NO: _____

EK 3. Derinlemesine Görüşme Rehber Formu

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME REHBER FORMU

Katılımcı Adı	
Görüşme No	
Görüşme Tarihi	
Görüşme Süresi	
Görüşme Yeri ve Ortam Özellikleri	
Görüşmeci Ad/Soyadı	

A. SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1. Yaşınız nedir?	
2. Medeni durumunuz nedir?	
3. Kaç yaşında evlendiniz?	
4. Eğitim durumunuz nedir?	
5. Okuldan kendi isteğiniz ile mi ayrıldınız?	
6. Kaç yıldır bu işi yapıyorsunuz?	
7. Daha ne kadar süreyle bu işi yapmayı düşünüyorsunuz?	

B. İNCELENECEK KONULAR

1. Toplumsal cinsiyet ve çalışma hayatı	
a. Çalışmaya nasıl karar verdiniz?	
b. Neden bu işi seçtiniz?	
c. Eşiniz ve çocuklarınız evde yapılan işlere ne ölçüde katılır? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?	
d. Sizce ev işleri kimin görevidir/sorumluluğudur?	
e. Eşiniz ve çocuklarınız çalışmanız hakkında ne düşünüyor?	
2. Ev ortamında şiddet	
<i>Eşiniz ya da birlikte olduğunuz kişilerden herhangi biri hiç;</i>	
a. Siz çalışmak istediğiniz halde, çalışmanıza engel oldu mu ya da bir işten ayrılmanıza neden oldu mu?	
b. Başka harcamalar için parası olduğu halde, evin ihtiyaçları için size para vermeyi reddetti mi?	
c. Siz istemediğiniz halde (geliriniz olduğu durumda) gelirinizi elinizden aldı mı?	
d. Size hakaret ya da küfür ederek sizi üzdü mü?	
e. Sizi başkalarının yanında aşağıladı ya da küçük düşürdü mü?	
f. Sizi korkuttu ya da sizi sindirecek biçimde tehditkar davrandı mı? (Örneğin; bakışlarıyla, bağırarak ya da bir şeyleri kırıp dökerek.)	
g. Sizi, size ya da yakınlarınıza zarar	

vermekle tehdit etti mi?	
h. Hiç fiziksel şiddete maruz kaldınız mı? <i>Size tokat attı mı ya da canınızı yakacak bir şey fırlattı mı? Size yumruğuyla ya da canınızı yakacak bir şeyle vurdu mu? Sizi tekmeledi mi, sürükledi mi ya da dövdü mü? Boğazınızı sıktı mı ya da bir yerinizi yaktı mı? Sizi itti mi, tartakladı mı ya da saçınızı çekti mi? Sizi bıçak, silah gibi aletlerle tehdit etti mi ya da size karşı bunları kullandı mı?</i>	
i. Gebeyken bahsedilen herhangi bir olayı yaşadınız mı?	
j. <i>Şiddet gördü ise;</i> bahsedilen olaylar en son ne zaman oldu?	
k. <i>Şiddet gördü ise;</i> şiddet gördüğünüzde ne yaptınız?	
l. Böyle bir durumda kalsanız/kaldığınızda yardım alabileceğiniz yakınlarınız var mı?	
m. Sizce bu olaylar niye oldu/olur?	
3. Şiddet ve Çalışma hayatı	
a. Çalıştığınız kişilerin size karşı eleştirileri oluyor mu?	
b. <i>Oluyor ise;</i> hangi konularda eleştirileri oluyor, buna birkaç örnek verebilir misiniz?	
c. Çalıştığınız kişiler sizden bir şey yapmanızı istediklerinde bunu nasıl ifade ediyorlar? (<i>rica/emir?</i>)	
d. Böyle bir durumda kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Bu konuda ne söyleyebilirsiniz?	
e. Yapmak istemediğiniz ama çalıştığınız kişiler tarafından yapmanız istenen bir şey oldu mu?	
f. İş yaptığınız sırada evde yalnız mı ev sahibiyile beraber mi olmayı tercih edersiniz? Neden?	
g. Çalıştığınız yerde hakarete uğrasanız ya da fiziksel olarak şiddet görseniz nasıl bir tepki verirsiniz?	
h. Bunu açıklayabilir misiniz? Benzer bir olayı yaşayan oldu mu?	
4. İş kazası ve meslek hastalıkları	
a. Hiç iş kazası geçirdiniz mi? Geçiren birisi duydunuz mu? (<i>İş kazası nedir açıklanacak</i>)	
b. İş kazası geçirmeniz durumunda ne yaparsınız/yaptınız?	
c. <i>Kaza geçiren var ise</i> kaza sonrası neler yaşandı? (İşsiz kalmanız durumunda geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz/sağlıyorsunuz?)	
d. Sizce bu kazalar neden oluyor?	

e. Sizce bu kazalardan korunabilir misiniz? Nasıl?	
f. Çalışma şartlarınız ve ortamınız sizce güvenli mi? Sağlıklı mı?	
g. Güvenli olmadığımı düşündüğünüz bir şekilde çalışmak istemediğiniz ama zorunda kaldığınız oldu mu?	
h. Bu konuda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	
i. Bu konuda bir eğitim ihtiyacınızın olduğunu düşünüyor musunuz?	
j. İşinize bağlı ortaya çıktığını ya da alevlendiğini düşündüğünüz bir hastalığınız var mı?	
k. İşinizin sağlığını etkilediğini düşünüyor musunuz? Neden?	
l. Ev işi yapmak için eğitim almak gerektiğini düşünüyor musunuz?	
m. <i>Evet ise</i> hangi konularda eğitim ihtiyacınız olduğunu düşünüyorsunuz?	
5. Sosyal güvenlik/sigortalılık kavramı, sağlık hizmeti kullanımı ve hizmet kullanımını etkileyen faktörler	
a. Sosyal güvenlik kurumuna bağlı mısınız? (<i>Kendi adınıza bir sigortanız var mı?</i>)	
b. Sağlık güvenceniz var mı? <i>Var ise</i> hangisine sahipsiniz?	
c. Ev işleri nedeniyle yapılan sigorta konusunda ne düşünüyorsunuz?	
d. Çevrenizde ev işlerinde çalışması nedeniyle sigortası yapılan kadınlar var mı? Yoksa neden yapılmıyor?	
e. Hastalandığınız ve işe gidemediğiniz için sonrası dönemde iş bulamadığınız oldu mu?	
f. Sağlık hizmetlerinden istediğiniz ölçüde yararlanabiliyor musunuz? <i>Hayır ise</i> neden?	
g. Alamadığınızı düşündüğünüz sağlık hizmeti var mı? <i>Var ise</i> , bu hizmeti alamama nedenleriniz neler olabilir?	

EK 4. Derinlemesine Görüşme Onam Formu

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME İÇİN AYDINLATILMIŞ ONAM

(Aydınlatılmış onam formu görüşmenin başlangıcında, metne bağlı kalarak, önceden çalışılmış, hiçbir noktası atlanmadan ve katılımcılarla mümkün olduğu kadar çok göz teması kurarak aktarılacaktır.)

Merhaba,

Ben (Arş. Gör. Dr. Gülser Doğan), Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden geliyorum. Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı A. D. olarak “Ankara'daki Bazı Ev İşçisi Kadınların İşle İlgili Sağlık ve Sosyal Risklerinin İncelenmesi, 2017 Tez Projesi” kapsamında, çalışma koşullarınız, karşılaştığımız işle ilgili riskler ve kadın olarak deneyimlediğiniz şiddet durumlarını anlayabilmek için niteliksel bir araştırma yapıyoruz.

Yürütülmekte olan araştırmanın bir parçası olarak, ilgili konuları tartışmak amacıyla sizi seçtik. Kabul ederseniz, pek çok konuyu siz ile detaylı olarak tartışacağız. Görüşme sürecinde tartışmanın ana noktalarında notlar tutulması gerekmektedir. Görüşme sürecinde not tutma izni vermeniz bu araştırmanın kalitesi açısından çok önemlidir. Ayrıca eğer izin verirseniz, görüşmeler sırasında söylenen her şeyin yazılabilmesi mümkün olmadığından, bir ses kayıt cihazı kullanmak istiyoruz. Konuşma sırasında istediğiniz durumlarda ses kayıt cihazını kapatabilir ve görüşmeye o şekilde devam edebiliriz.

Bu çalışmaya katılmak ve soruları yanıtlamak size doğrudan bir yarar sağlamayacaktır. Ancak, görüşlerinizi ve gereksinimleri daha iyi anlamamıza yardım etmiş olacaksınız. Bu araştırmaya katılmak size herhangi bir risk getirmeyecektir. Tartışacağımız konular ve sizin yanıtlarınız araştırmanın dışında herhangi bir amaç için kullanılmayacaktır. Bu araştırmaya katılma veya reddetme konusunda tamamen özgürsünüz. Araştırmaya katılmayı kabul ettikten sonra da, istediğiniz herhangi bir zamanda tartışmadan ayrılabilirsiniz ve/veya kendinizi rahatsız hissettiğiniz herhangi bir konuda tartışmaya katılmayabilirsiniz.

Bana sormak istediğiniz bir sorunuz var mı?

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmaya katılmayı kabul ediyor musunuz?